

Drugi tip madžarske uradniške sablje (sl. 11) ima podoben držaj. Krasilni elementi na njegovih sestavnih delih so slabše izoblikovani. Stranski ploskvi oblesja držaja sta obloženi z belima koščenima ploščicama, sprednjo in zadnjo ožjo ploskev pa pokrivata črna koščena trakova. Širši stranski ploskvi baze gumba krasita palmeti. Gumb je izoblikovan v plastično levjo glavo, ki smo jo že obravnavali kot kristalni motiv v organizaciji dekoracije avstrijskih spad. Akant poteka le po zunanjih ploskvah odbojnice in na obeh koncih prekriva njeni zdebolini. Stranske ploskve odbojnice krasi biserni niz. Bas reliefni mali avstrijski državni grb je le v zunanji kartuši.

Kot vidimo, je organizacija dekoracije na držajih avstrijskih spad in madžarskih sabelj

celo XIX. stoletje temeljila bolj ali manj na klasicističnem konceptu, ki ga je prekinila šel prva svetovna vojna. Tudi po Napoleonomem padcu, ko so si avstrijske oblasti prizadevale odvrniti vpliv francoske kulture, ni zmožel oblikovni eklekticism nadomestiti krasilnih motivov v organizaciji dekoracije na držajih spad in sabelj z dekorativnimi elementi historičnih slogov. Zato so oblikovalci držajev raje še nadalje črpali klasicistične figuralne in ornamentalne motive iz grške in rimske ornamentike, ker so se v organizaciji dekoracije na držajih bolj prilagajali njihovim osnovnim funkcionalnim oblikam, poleg tega pa tudi povečevali impozantnost bočnega razkošnega orožja.

OBRAMBA NA SOČI V LETIH 1915—1917 (Ob petdesetletnici)

JURIJ MUSIC

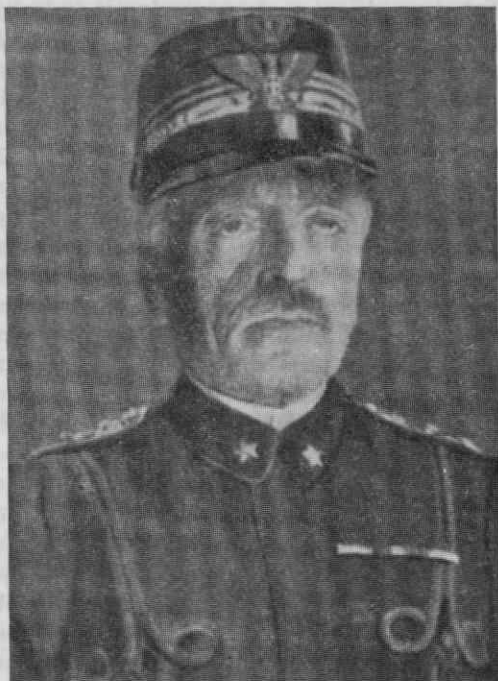
ZAVEZNIŠTVO, NEVTRALNOST IN VOJNA NAPOVED¹

Italija je bila od leta 1887 član Trojne zveze (Nemčija, Avstro-Ogrska in Italija) in se je obvezala, da v primeru napada sil Trojnega sporazuma (Francija, Rusija in Anglija) na eno izmed članic Trojne zveze sodeluje v vojni z eno svojo armado, ki naj bi se razporedila na levem krilu nemške razvrstitve proti Franciji v Vogezih in da sodeluje tudi s svojo mornarico, ki naj bi bila pod poveljstvom avstrijskega admirala, v Sredozemskem morju. Trojna zveza je bila nekajkrat obnovljena, zadnjič 5. decembra 1912. leta. Italijansko sodelovanje v Trojni zvezi ni ustrezalo željam enega dela naroda in iredentistov, ki so postajali vse bolj močni in vplivni in so stremeli za tem, da od osovražene monarhije odtrgajo južno Tirolsko in Trst. Že takrat avstrijski vojaški krogi niso zaupali svoji »zaveznici«. Posebno ni zaupal zavezniški zvestobi Italije šef avstrijskega generalštaba general Conrad von Hötzendorf,² ki je zaradi tega predlagal celó preventivno vojno proti nji, kar pa sta cesar Franc Jožef in minister za zunanje zadeve baron Aehrenthal odločno odklonila. Tudi se ni s tem strinjala Nemčija, ki je na vsak način hotela obdržati Italijo v Trojni zvezi, in je, kakor kaže, tudi povsem zaupala njeni zavezniški zvestobi.

Ko se je zadnje dni julija in prve dni avgusta 1914. leta avstrijsko-srbska vojna razvila

v svetovni požar, je Italija 2. avgusta objavila svojo nevtralnost, stoječ na stališču, da ne obstoji primer agresije po Trojnem sporazumu. To ji je takrat tudi najbolj ustrezalo, ker je bila vojaško izčrpana po vojni s Turčijo oziroma po okupaciji Tripolisa, pa tudi reorganizacije in oborožitve svoje armade še ni do kraja izvedla. Z objavo nevtralnosti je napravila takrat veliko uslugo svojim bodočim zaveznikom, ker je mogla Francija umakniti čete s svoje jugovzhodne meje in prepeljati XIX. kor iz Afrike, a Nemčija je bila prisiljena, da s svojimi četami zasede tudi odsek na levem krilu v Vogezih, ki bi ga morala po pogodbi držati italijanska armada. Zaradi tega je morala oslabiti svoje desno krilo, kar je tudi prispevalo k neuspehu njene začetne ofenzive v Franciji.

Na politične in vojaške ukrepe Italije v obdobju njene nevtralnosti je seveda predvsem vplival potek vojaških operacij, a posebno na obeh avstrijskih frontah (ruski in balkanski), o čemer so bili italijanski vojni in državni voditelji dobro obveščeni. Nemški vojni načrt, da se do konca septembra potolče francoska vojska in potem prenese težišče boja na vzhod, se ni uresničil. Avstrijska vojska je avgusta-septembra v galiških bitkah doživela poraz in bila prisiljena na umik v Karpate. V teh operacijah je pretrpela ogromne izgube v ljudeh in materialu. Ruski vdor čez Karpate je komaj mogla zaustaviti s pomočjo nemških čet.

Sl. 1. General Luigi Cadorna

V marcu je kapitulirala avstrijska trdnjava Przemysl. Na Balkanu je avstrijska vojska tudi pretrpela dva poraza in se je morala umakniti za rečne tokove Donave, Save in Drine, potem ko je imela tudi na tej fronti velike izgube. Avstrijske izgube so znašale po uradnih podatkih do konca leta 1914 skoraj en milijon in četrť padlih, ranjenih, obolelih in ujetih, ki so se potem pomladi 1915. leta še znatno povečale na severni fronti. Do konca leta 1914 je avstrijsko vojno vodstvo za izpopolnitev teh izgub poslalo na fronto iz zaledja 800.000 mož. Izgube častnikov so znašale do konca leta 1914 kar 44 % od stanja v začetku vojne. Morala avstrijske vojske je bila oslABLJENA posebno v enotah, ki so jih sestavljali vojaki slovanskih narodnosti. Njen vojaški prestiž je bil zaradi tega globoko prizadet doma in v tujini.

Čeprav je bila večina italijanskega parlamenta in ljudstva proti vojni intervenciji na strani sil Trojnega sporazuma, so navsezadnje vendar prevladali intervencionisti, ki so našli zaslombo pri takratni vladi Salandra-Sonnino in pri kralju. Njihova intenzivna propaganda, v kateri je sodeloval tudi Mussolini, je postajala čim dalje močnejša in uspešnejša ter je v kritičnem obdobju marec-maj 1915 izvajala odločilen vpliv na usodne vojnopolitične ukrepe italijanske vlade.³

Glede na tak razvoj vojaških in političnih dogodkov je italijanska vlada prvič 11. janu-

arja 1915 uradno izjavila, da se ne zadovoljuje več z dogovorjenimi kompenzacijami na Balkanu po členu VII. pogodbe o Trojni zvezi, temveč da zahteva odstop Trentina in Trsta. Ta uradna zahteva je odprla pot dolgemu mešetarjenju, v katerem je Nemčija podpirala italijanske zahteve in izvajala močen pritisk na Dunaj, da bi se z avstrijskimi teritorialnimi kompenzacijami odkupilo podaljšanje italijanske nevtralnosti. Dne 9. marca je Avstrija končno pristala na odstop Trentina, toda italijanska vlada je istega dne dostavila silam Trojnega sporazuma svoje pogoje za vstop v vojno na njihovi strani. Zaradi tega je na to avstrijsko ponudbo povečala svoje zahteve in 10. aprila sporočila na Dunaj, da zahteva odstop ne samo Trentina, temveč tudi Bolzana, Goriške in Gradiške, nekaterih otokov v Jadranu, priznanje že opravljene okupacije otoka Saseno in Valone ter avstrijsko dezinteresiranost v Albaniji, a da se Trst z dovolj širokim zaledjem preosnuje v neodvisno svobodno državo. Tako se je Italija v tem času dogovarjala z obema taboroma. Trojni sporazum je nudil več in je tako 26. aprila prišlo do sklenitve londonskega pakta. V tem paktu se je italijanska vlada obvezala, da bo v roku enega meseca stopila v vojno proti centralnim silam, a za to dobi v primeru zmage Tirolsko do Brennerja, Trst, grofijo Goriško in Gradiško, Trbiško kotlino, del vojvodine Kranjske do razvodnice med Savo in Jadranskim morjem (Triglav—Snežnik), Istro do Kvarnerja (Voloske), otoka Cres in Lošinj z vsemi njima pripadajočimi otoki, severno Dalmacijo do rta Ploče z vsemi otoki in vse najvažnejše otoke pred srednjo dalmatinsko obalo,⁴ otok Saseno in Valono, vse otoke Dodekaneza, ki jih je že imela, ter tudi ustrezen delež pri eventualnih teritorialnih pridobitvah v Mali Aziji in Afriki. Sklenjeno je bilo tudi, da Italija pristopi

Sl. 2. General konjenišťva Franz Rohr

Sl. 3. Stalna utrdba Kluže pri Bovcu v sedanjem stanju

Sl. 4. Izvidnica črnovojnikov avstrijske obmejne zaščite v povirju Soče

k pogodbi sil Trojnega sporazuma o tem, da se ne sklene separaten mir.

Londonskemu paktu je sledila še sklenitev vojne konvencije s silami Trojnega sporazuma, a 16. maja je bila dogovorjena še posebna vojna konvencija v Stavki (ruskem vrhovnem poveljstvu). Ta konvencija je vsebovala predvsem način koordinacije med rusko, italijansko in pa srbsko vojsko. Predvidevala je za glavni cilj skupnih operacij sunek ruske in italijanske vojske v srce monarhije (črta Dunaj—Budimpešta). Srbska in črnogorska vojska naj bi pomagali za doseg tega cilja z ustrezno koordinacijo. Ta konvencija pa je ostala samo na papirju, ker so se Rusi po prebitju njihove fronte 2. maja v zahodnih Karpatih vedno delj umikali pod pritiskom avstrijsko-nemške vojske, a srbska vojska ni podvzela nobene ofenzive.

Šele 3. maja je Italija uradno odpovedala članstvo v Trojni zvezi ter si na ta način zagotovila polno svobodo akcije, a 23. maja je potem napovedala vojno na Dunaju.

Takoj po objavi svoje nevtralnosti je Italija začela z vojnimi pripravami proti Avstriji in že 2. avgusta 1914 poklicala pod orožje dva letnika. Vrhu tega je že takrat novi šef italijanskega generalštaba general Luigi Cadorna izdelal ofenzivni vojni načrt proti Avstriji. Do takrat je namreč obstajal samo defenzivni načrt, ker je bila Avstrija v vojaškem pogledu močnejša od Italije. Za ofenzivno vojno proti Avstriji je bil njen vojno-geografski položaj glede na potek meje težak. Cadorna se je kljub temu odločil za koncentracijo glavne grupacije med Julijskimi Alpami in morjem, tj. na dnu »beneške vreče«, nad katero je grozeče visel kakor Damoklejev meč tirolski bastion.

Po tem vojnem načrtu bi morali 1. in 4. armada (12 divizij) obkoluti Tirolsko od zahoda in vzhoda in tako zaščititi ozadje in levi bok zelo izpostavljene glavne grupacije. Vzhodna od teh dveh armad (četrt) bi imela poleg tega tudi nalogo, da s področja Cadore prodira proti Toblachu, dalje da pomaga karnijski skupini (dve diviziji in alpini) pri osvajanju Trbiške in Beljaške kotline. Glavna grupacija (14 divizij 2. in 3. armade) naj bi se razvila zahodno od Soče in podvzela ofenzivo med Julijskimi Alpami in morjem. Karnijska skupina naj bi po osvojitvi Trbiške in Beljaške kotline pomagala ofenzivi glavne grupacije proti Ljubljanski kotlini, ki je pomenila prvi objekt za glavno grupacijo. Od tod je kot daljni strateški objekt ta načrt predvideval bodisi sunek v rajon Celovec—Velikovec ali v rajon Maribor—Varaždin, glede na takratno splošno strateško situacijo. Ofenzivo v notranjost monarhije je pa Cadorna stavil v odvisnost od istočasnih ofenziv ruske in srbske vojske. Glavno rezervo (dva kora) je ta načrt predvideval južno od Gardskega jezera, oziroma pozneje njeno pomaknitev proti vzhodu zaradi okrepitev glavne grupacije ob Soči. V svojih poznejših direktivah Cadorna ni bistveno menjal tega svojega začetnega vojnega načrta, ampak ga samo prilagajal splošni strateški situaciji.

Toda do realizacije tega vojnega načrta takrat (konec septembra 1914) še ni prišlo, ker italijanska armada takrat še ni bila pripravljena za vojno proti močnejši in popolnoma mobilizirani monarhiji niti v materialnem pogledu niti v pogledu organizacije, vojne formacije in mehanizma mobilizacije. Razen tega takrat tudi še ni bilo odločitve na političnem področju. Zaradi tega se je Cadorna lotil izdelave 6-mesečnega programa za odstranitev vseh teh pomanjkljivosti. Ker je menil, da bi mogla dokončno mobilizirana

avstrijska vojska z odvzemom čet z ruske in balkanske fronte napasti Italijo, kar je bilo sicer težko predpostaviti glede na takratno vojaško situacijo, je organiziral vzdolž vse meje z monarhijo obmejno zaščito (occupazione avanzata) in z rezervisti okrepil posadke v številnih obstoječih obmejnih utrdbah. Izdelal je načrt za tajno mobilizacijo armade, da bi se mogla italijanski diplomaciji zagotoviti svoboda akcije in da ne bi po nepotrebnem izzvali monarhije do končne odločitve.

Konec leta 1914 so italijanske čete zasedle otok Saseno in Valono, a 4. januarja 1915 se je odredilo formiranje rezervnih polkov druge linije, ki do takrat niso obstajali. Začetek marca se je ukazala okrepitev omenjene obmejne zaščite na 142.000 mož. Ker vlada ni pravočasno obvestila Cadorne o sklenitvi londonskega pakta in njeni obvezi o začetku vojne intervencije, se je začela tajna mobilizacija prvega armadnega ešalona (osem korov) šele 4. maja. Dne 16. maja je Cadorna izdal armadnim poveljnikom svojo prvo direktivo s prvimi operativnimi cilji. To je bil pravzaprav avizo poveljnikom karnijske skupine ter 2. in 3. armade, da naj se pripravijo na brzozavno povelje o začetku prodiranja proti koroškim utrdbam in za prehod čez Sočo zaradi osvojitve Kobaridske kotline, Krna, Mrzlega vrha, Kolovrata, Ježe, Korade, Mte Quarina, Mte Medea in dalje črte Idrija (Judrio)—dolnji tok Soče. Če pri tem ne bi zadeli na močnejši odpor, je nameraval napraviti drugi sunek čez Sočo. Pri tem naj bi 2. armada najprej napadla Banjško planoto, da bi na ta način olajšala 3. armadi osvojitve goriške kotline in Komenske planote. Glede na že omenjeni ruski poraz v zahodnih Karpatih in domnevno pasivnost srbske vojske Cadorna ni hotel v tej direktivi postaviti operativne cilje predaleč od meje.

Šele 22. maja je bila objavljena splošna mobilizacija in tega dne je vrhovno poveljstvo izdalo tudi povelje za začetek sovražnosti opolnoči od 23. na 24. maj. V tem trenutku pa bojna pripravljenost italijanske vojske še ni bila dosežena. Skrajni rok za vstop v vojno je bil 26. maj, a to svojo obvezo je Italija morala izpolniti, čeprav je bila z vojnimi pripravami v zamudi iz že omenjenih vzrokov.

PRIPRAVE NA OBRAMBO

Zaradi sumljivega zadržanja Italije se je 16. avgusta 1914 ustanovilo na Dunaju poveljstvo skupine generala Franza Rohra, ki je dobil nalogo, da preučuje, pripravlja in glede na situacijo organizira obrambo na jugozahodni meji monarhije. V primeru iznenadnega na-

pada mu je bilo ukazano, da italijansko prodiranje na Tirolsko in prodor od Tagliamenta proti Dunaju zadržuje tako dolgo, dokler ne prispejo okrepitev z drugih front. Za izpolnitev te naloge se je odločil braniti Tirolsko do zadnjih možnosti, naslanjajoč se predvsem na obstoječe stalne obmejne utrdbe, zapreti operativno smer, ki vodi iz Beljaške kotline po dolini Krke in gornje Mure na Semmering, naslanjajoč se pri tem na obstoječe stalne utrdbe Malborghet, Rabelj, Predel in Bovec (Kluže),⁶ a vzhodno od Gorice in Trsta zadrževati sovražnikovo prodiranje proti Ljubljanski kotlini. Računal je, da bo v tej smeri prodirala glavna italijanska sila, ki jo bo mogoče, kot je to predvideval, s prispelimi okrepitevami zadržati šele nekje na Savi.

Sestav skupine generala Rohra se je do italijanske vojne napovedi stalno menjaval in bil nadvse pester (maršbataljoni vojno-teritorialnih področij Gradec in Innsbruck, črnovojniki,

Sl. 5. Pehota avstrijske 57. divizije hiti na tolminsko mostišče, da okrepi tamkajšnjo obmejno zaščito (Storia illustrata, 1965, V, str. 638)

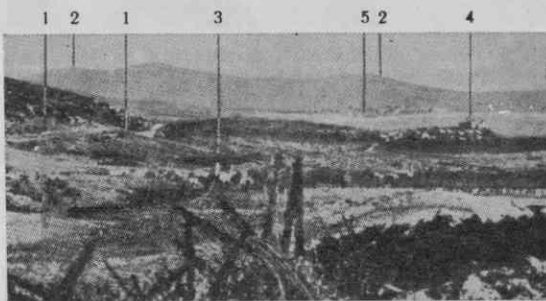
Sl. 6. General pehote Svetozar Boroević

železniška in obalna zaščita, posadke obstoječih stalnih utrd, orožništvo ter enote prostovoljnih strelcev). Knjiga Oesterreich-Ungarns letzter Krieg omenja, da je bil odziv za ustanovitev enot prostovoljnih strelcev na Kranjskem najslabši, ker AOK⁷ ni hotela priznati tem enotam slovenski kot poveljevalni jezik. Pri tem pa je treba upoštevati, da so bili omenjeni maršbataljoni vedno samo kratek čas na razpolago generalu Rohru, ker so jih hitro pošiljali na fronto zaradi nadomestitve že omenjenih ogromnih izgub.

Na obmejnem področju so v tem času utrjevali samo posamezne, od meje oddaljene točke, da ne bi izzivali Italije. Na našem narodnem področju so se začele graditi obrambne postojanke v povirju Soče, na prelazu Vršič, pri Colu in Razdrtem, ob mostovih čez Ziljo in Dravo na Koroškem, ob važnih prehodih čez Savo na Gorenjskem in v Ljubljanski kotlini.

Februarja 1915 je bila formirana skupina generala Rohra v pet divizij (od 90. do 94. divizije). Poveljstva teh divizij so bila v Bolzanu, Trentu, Beljaku, Gorici in Ljubljani (pozneje premeščeno v Sežano). Preurejena armadna skupina je šla v prvi polovici maja 1915 na okoli 600 km dolgi fronti brez okrepitev z drugih front 112 bataljonov, 9 eskadronov in 49 baterij. Tu so vključeni X. maršbataljoni skupne vojske in IX. maršbataljoni

Sl. 7. Pogled s kote 113 severovzhodno od Tržiča (Monfalcone) na Stivan, Devin, Trst in Tržaški zaliv: 1 — Južna predora, 2 — Gorski greben pri Opčinah, 3 — Stivan, 4 — Devin, 5 — Trst (OeUIK, VI, priloga 25)

Sl. 8. Italijansko gorsko topništvo na pohodu k meji (Storia illustrata, 1965, V, str. 643)

avstrijskega domobranstva vojno-teritorialnih področij Gradec in Innsbruck ter vse enote prostovoljnih strelcev (Jungschützen, a na Tirolskem Standschützen).

Ker v AOK ni bilo več dvoma o italijanskem napadu, je bilo 16. aprila armadni skupini Rohr zaukazano, naj obmejne zaščitne čete organizirajo odpor na Soči in z zadrževanjem italijanskega prodiranja k Dravi in Ljubljanski kotlini omogočijo z naslonitvijo na obmejne stalne utrdbe zbiranje novih čet, ki bi se v ugodnem času odvezle z ruske in balkanske fronte. Šele na podlagi tega povelja so potem 27. aprila 1915 začeli utrjevati tudi postojanke na samem obmejnem področju. Te postojanke so postale osnutek tistih položajev, na katerih je bil potem v enajstih bitkah preprečen vdor italijanske vojske v notranjost monarhije.

Nadaljnje priprave za obrambo avstrijske jugozahodne meje so bile ozko povezane z operativnimi načrti nemškega in avstrijskega vrhovnega poveljstva, oziroma njihovih šefov generalnih štabov, generalov Falkenhayna in Conrada von Hötzendorfa, za kampanjo spomladi in poleti 1915. Odločeno je bilo v aprilu, da se težišče bojevanja prenese na rusko fronto, kjer je bilo planirano z nemško pomočjo prebitje te fronte v zahodnih Karpatih. Do tega preboja je prišlo 2. maja pri Gorlicah na Dunajcu s popolnim uspehom, kot sem že omenil. Ofenziva proti Srbiji, na kateri je posebno vztrajal Falkenhayn, je bila takrat odložena za pozneje.

Na italijansko izjavo o njenem izstopu iz Trojne zveze je cesar Franc Jožef 11. maja odobril prehod v mobilno stanje vseh stalnih utrd ob italijanski meji in prevoz prve divizije (57. divizije) iz Srema za okrepitev obmejnih zaščitnih čet ob Soči. Preostali čas do italijanske vojne napovedi pa je bil izpolnjen s pogajanja med nemškim in avstrijskim vrhovnim poveljstvom. Conrad je predlagal koncentracijo 20 divizij (10 avstrijskih in 10 nemških) v Beljaški, Celovski in Ljubljanski kotlini, oziroma na Dravi in Savi, ter da se z njimi udari po italijanski glavni grupaciji pri njenem debušanju iz planinskih tesni. Obenem pa je tudi predlagal, naj se v tem primeru prično tudi priprave za ofenzivo proti Srbiji, če bi v njej sodelovale nemške in bolgarske čete. Falkenhayn se pa ni strinjal s svojim kolegom ter je še nadalje insistiral, da je treba najprej obračunati s Srbijo.

Dne 18. maja se je zvedelo, da bo Italija 26. maja napovedala vojno, o čemer so poročali tudi časopisi držav Trojnega sporazuma. Na to poročilo je bil dirigiran iz Karpatov na Koroško VII. kor (17. PD in 20. HD),⁸ ki se

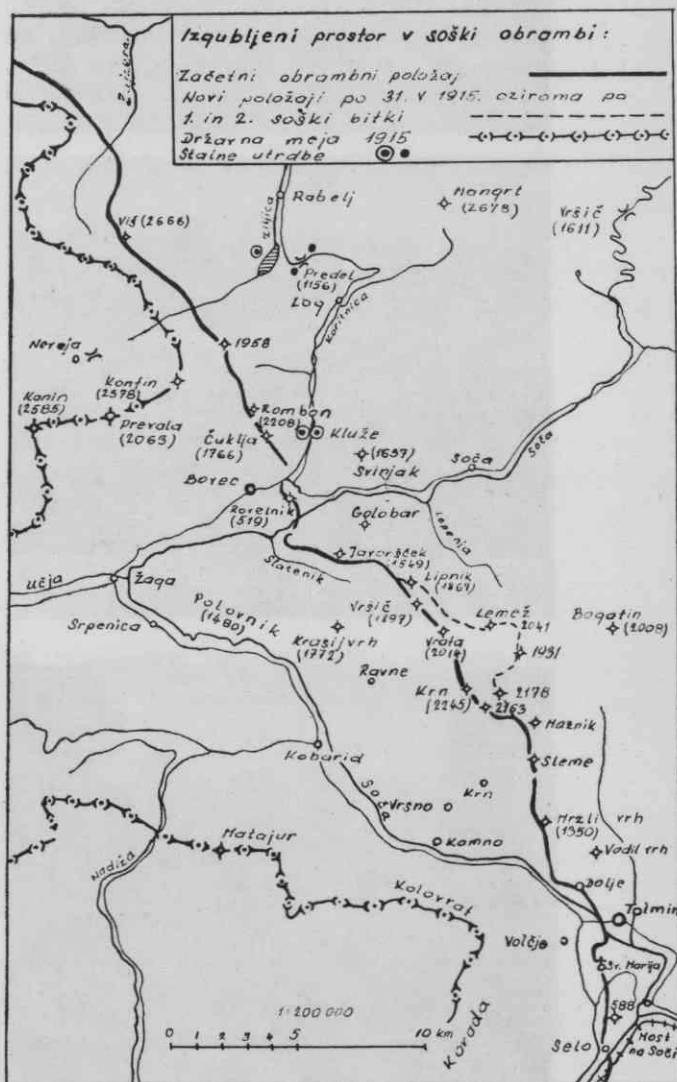
je začel s prevozom 21. maja; uradno se je dovolilo, da se formirajo enote prostovoljnih strelcev in stavljeni sta bili v stanje pripravljenosti vojno-teritorialni okrožji Gradec in Innsbruck. Iste dne je pariški »Temps« potrdil sklenitev londonskega pakta. Pod vtisom te in podobnih vesti je nato AOK 19. maja odredila, da se XV. kor (1. in 50. PD) in XVI. kor (18. in 58. PD) ter 48. PD, vsega pet divizij,⁹ prepeljejo iz Srema na prostor zahodno od Zagreba, kjer bi morale biti zbrane prve dni junija. Poleg tega je bilo tudi odločeno, da se dve nemški in ena avstrijska divizija iz Galicije prepeljejo v okolico Maribora, a nemški alpski kor v južno Tirolsko. O mestu zbiranja in smeri protiofenzive teh osmih divizij se takrat Falkenhayn in Conrad nista mogla zediniti. Sestavljale naj bi novo 5. armado pod poveljstvom generala pehote Svetozarja Borojevića,¹⁰ do takrat poveljnika 3. armade v Karpatih. Na srbski fronti bi v tem primeru ostali še dve avstrijski diviziji, ki naj bi jih čimprej okrepile tri nemške divizije. Te enote naj bi pozneje sestavljale 11. armado pod poveljstvom generala von Mackensena. AOK je to odločitev poslala pod O. št. 10.470 od 19. maja generalu Rohru, nadvojvodi Evgenu (designiranemu poveljniku nove jugozahodne fronte) in generalu Borojeviću.¹¹

Dne 21. maja je prispelo poročilo avstrijskega vojnega odposlanca iz Rima, ki je bilo potrjeno tudi iz nemškega vrhovnega poveljstva, da italijanska vojska še ni pripravljena za ofenzivo. Zaradi tega in zavoljo situacije v Galiciji, kjer je bila v teku bitka za Przemysl, v kateri se odločitev ni pričakovala pred koncem maja, je Falkenhayn odbil, da bi poslal obljubljenе nemške divizije. To pa je imelo za posledico, da je AOK opustila idejo o prvotni protiofenzivni vlogi 5. armade, ter je še isti dan, 21. maja, odredila, da se njeno zbiranje pomakne na zahod čim bližje meje, a zbiranje VII. kora do okolice Beljaka, ker je prišla do zaključka, da bi bila 5. armada brez nemških divizij preslaba za planirano protiofenzivo. Zaradi tega je bilo določeno, da ta armada reši svojo nalogo defenzivno, tj. z obrambo obmejnega področja. Poveljstvo jugozahodne fronte je potem odredilo, da se XV. kor instradira v rajon Tolmina, a XVI. kor in 48. PD v rajon Gorice in Štanjela. Ta odločitev je takrat obvarovala Slovenijo pred vojnim pustošenjem, kar bi bilo neizogibno, če bi ostalo pri prvotnem načrtu o protiofenzivni uporabi 5. armade.

Obenem je AOK odredila, da vsem silam proti Italiji in na Balkanu poveljuje nadvoj-

voda Evgen (njegov načelnik štaba general Alfred Krauss); generalu Danklu je bila poverjena obramba Tirolske z 90. in 91. PD, 56. GB in nemškim alpskim korom; generalu Rohru je bila poverjena obramba Koroške in Julijskih Alp (do črte Krn—Triglav) z 92. PD, VII. korom in 59. GB; generalu Borojeviću je bila poverjena obramba na Soči in morske obale (od črte Krn—Triglav do hrvaško-dalmatinske meje) s 5 divizijami, ki so bile še na poti in tremi divizijami, ki so bile že na obmejnem področju (93., 94. in 57. PD ter obalna straža); obramba balkanske fronte pa je bila poverjena generalu Terstyanskemu s četami, ki so še ostale v Sremu in Banatu.

Conrad je računal, da more trajati odpor vseh čet v obmejnem področju ob Soči največ štiri tedne, a potem da bi bile obrambne moči

Skica I. Izgubljeno ozemlje v soški obrambi med Tolminom in Višem

monarhije izčrpane, če ne bi do takrat prispele tako močne okrepiteve, ki bi lahko zaustavile italijansko prodiranje... To Conradovo mnenje najbolj ilustrira težko situacijo, v kateri je bila monarhija pred začetkom svoje tretje fronte na jugozahodu.

Dal sem več prostora genezi avstrijske obrambe pred italijanskim napadom, posebno na našem področju, da bi bili vidni vsi faktorji, ki so nanjo vplivali. V nadaljnji razlagi bom podal razvoj dogodkov na našem področju bolj detajlno, a na drugih delih nove fronte samo v obsegu, ki je neobhodno potreben zaradi nujne celotnosti in vzročne povezave.

SITUACIJA NA DAN VOJNE NAPOVEDI²²

Na odseku med Dolomiti in morjem je AOK odredila kot glavno obrambno črto greben Karnijskih Alp do severno od Pontablja, pa potem čez Veliki vrh (Zweispitz, kota 2047), Poldašnja špico (Mittagskofel, kota 2089), Viš

Sl. 9. Pehota avstrijske 3. gorske brigade zaseda Mrzli vrh (pod grebenom se vidijo strelski jarki)

Sl. 10. Južna pobočja Mrzlega vrha in Vodil vrha pod topniškim ognjem; na podnožju vas Dolje

(2666), koto 1958, Rombon (2208), Ravelnik (519), Javoršček (1549), Lipnik (1867), Vršič (1897), Vrata (2014), Krn (2245) ter čez Mrzli vrh (1360) in Vodil vrh do Soče. Od tod je šla glavna obrambna linija po levi obali Soče z dvema mostiščema na njenem desnem bregu pri Tolminu in Gorici. Tolminsko mostišče (Sv. Danijel—Sv. Marija—kota 588—Selo) je moralo zaščititi kolodvor pri Mostu na Soči in važno rokadno komunikacijo Podbrdo—Idrija oziroma Čepovan ter otežiti napadalcu odpiranje važne in najkrajše operativne smeri, ki je vodila od tod v Ljubljansko kotlino. To mostišče je bilo v taktičnem pogledu slabo, ker mu je dominiral obmejni greben Ježa-Hum, a moglo se je držati samo, dokler sta bila masiv Krna (posebno Mrzli vrh in Vodil vrh) in severni del Banjske planote krepko v posesti branilca. Goriško mostišče (Sabotin—Oslavje—Podgora—Kalvarija) pa naj bi neposredno zaščitilo Gorico ter zadržalo napadalcevo prodiranje po Vipavski dolini. To mostišče je bilo zelo plitko, toda na severnem krilu je bilo branjeno po dominirajočem bastionu Sabotinu (609), na južnem krilu pa na Podgori in Kalvariji. Ključ tega mostišča je bil Sabotin, s katerega je bilo moči z direktnim bočnim ognjem tolči vse mostišče in pristope do njega. Odsek med tolminskim in goriškim mostiščem se je naslanjal na že omejeno slabo komunikativno Banjsko planoto, ki je indirektno ščitila operativne smeri od Tolmina k Ljubljanski kotlini in po Vipavski dolini. Odsek med goriškim mostiščem in morjem se je pa oslanjal na kraško planoto, ki se nad levo obalo Soče, med Vipavsko dolino in morjem vzdiguje s svojim zahodnim robom 100 do 150 m visoko nad Furlansko nižino. Šireč se v vzhodni smeri, je dajala zaradi svojega izrazito kraškega značaja zelo ugodne možnosti za trdovratno obrambo.

Njen severni in južni rob predstavljata vrsta močnih bastionov (vrh Sv. Mihaela, Fajti hrib in Trstelj na severu ter Grmada, Sv. Lenart in Volnik na jugu), ki strmo padajo v Vipavsko dolino oziroma k morju. Kraško planoto prečka od severa na jugovzhod Dol (Vallone), ki je do 6. soške bitke dajal branilcu, a pozneje napadalcu, potrebno kritje za rezerve, sanitetske in druge ustanove ter topniške položaje. Del kraške planote zahodno od Dola je znan tudi pod imenom Doberdobska planota po vasi Doberdob. Kraška planota je zapirala najkrajšo smer Trstu, oddaljenemu od njenega zahodnega roba samo okoli 25 km. Na njej je bil najkrajši naslon na morje cele soške fronte in zaradi tega tudi njena posebna operativna važnost.

Kot že omenjeno, se je z utrjevanjem glavne obrambne črte na grebenu Karnijskih Alp, predelu Julijskih Alp in ob Soči iz političnih razlogov začelo šele 27. aprila. Zaradi tega na dan vojne napovedi njeno utrjevanje še ni bilo končano, a posebno ne na odseku med Vipavo in morjem, zaradi tamkajšnjih kraških tal. Na tem odseku so bile izbrane taktične postojanke večinoma zaščitene samo z naloženim kamenjem in samo ponekod tudi s plitkimi jarki, ki niso mogli dati dovolj zaščite branilčevim četam. Do hitrejšega utrjevanja postojank na tem odseku je prišlo šele konec maja.

Na obmejnem sektorju od Mte Paralba do Krna (okoli 100 km) je bila razporejena 92. PD, okrepljena z enotami prostovoljnih strelcev in z dvema bataljonoma in eno baterijo 57. PD. Te enote so imele nalogo braniti greben Karnijskih Alp in prehode iz Kanalske doline v Beljak, Trbiž, povirje Soče in Save Dolinke do prihoda temišvarskega VII. kora in 59. GB, ki sta bila še na potu.

Proti tem enotam je bila razvita italijanska karnijska skupina (30 bataljonov, 1 eskadron in 13 baterij) v popolni bojni pripravljenosti. Taista naj bi od severa zaščitila razvoj 2. in 3. armade in se potem pripravila na osvojitve stalnih utrdb pri Pontablju, Rablju, Predelu in Bovcu.

Na obmejnem sektorju od Krna do Kvarnerja so bile razporejene 93., 94. in 57. PD (razen dveh bataljonov in ene baterije). Le-ta je s svojo 6. GB okreplila obmejno zaščito na tolimnskem mostišču, a s svojo 2. GB obmejno zaščito med reko Vipavo in morjem. Vsega skupaj je bilo na dan vojne napovedi od Krna do Kvarnerja (brez posadke Pulja) 26 in pol bataljonov, 4 eskadroni in 23 baterij.

Proti tem enotam sta se pripravljali za ofenzivne operacije 2. in 3. italijanska armada. — 2. armada (IV., II. in XII. kor, divizija bersaljerov in dve skupini alpincev) se je razvijala med Mte Maggiore in cesto Krmin-Gorica. Njen prvi operativni cilj je bila osvojitve Kobarida, grebena Krn—Mrzli vrh, Kolvrata, Ježe in Korade, a južno naj bi se dosegla desna obala Soče. — 3. italijanska armada (VI., XI. in VII. kor ter 1. in 2. konjeniška divizija) se je razvijala južno od 2. armade do morja. Njen prvi operativni cilj naj bi bilo zavzetje višin pri Medeji in mostov čez Sočo pri Pierisu s konjenico.

Rezerve vrhovnega poveljstva (X., VIII., XIII. in XIV. kor) so se zbirale na prostoru: Verona—Vicenza—Spilimbergo—Portogruaro-Treviso, kamor je prispel tudi štab vrhovnega poveljstva.

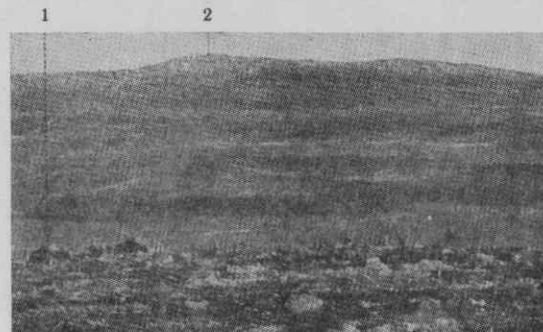
Od navedenih enot so dosegli popolno bojno pripravljenost šele do 31. maja XII. kor 2. armade ter VI. in XI. kor 3. armade, medtem ko so jo dosegle do 12. junija 2. konjeniška divizija 3. armade in večina enot rezerve vr-

Sl. 11. Major Stanko Turudija (Ilustrirani glasnik, 1915, II., str. 376)

Sl. 12. Avstrijsko odporno gnezdo v razdejanih postojankah na kraški planoti (Ilustrirani glasnik, 1917, III, št. 28, str. 229)

Sl. 13. Pogled na popolnoma porušeno Novo vas in na vrh Sv. Mihaela: 1 — Nova vas, 2 — Vrh Sv. Mihaela (OeUlk, III. priloga 26 a)

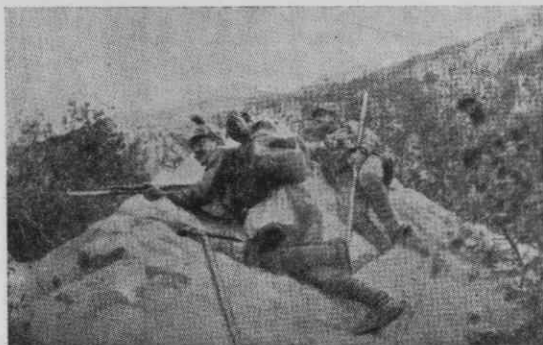
hovnega poveljstva. Vse druge navedene enote so bile na dan vojne napovedi popolnoma sposobne za vojne akcije.

PRVI BOJI¹³
(24. V. do 23. VI. 1915)

Italijanske čete so prekoračile mejo in začele prodirati proti avstrijskim postojankam

Sl. 14. Dovoz vode na kraški planoti

Sl. 15. Avstrijska izvidnica v Julijskih Alpah (Ilustrirani glasnik, 1915, II, št. 15, str. 143)

Sl. 16. Log pod Mangartom v območju italijanskega topništva

opolnoči od 23. na 24. maj. Na odseku Karnijskih Alp so osvojile nekaj važnih in dominantnih vrhov, od katerih je branilec uspel v teku junija nekatere zopet zavzeti, toda njihovo napredovanje je bilo počasno in zelo oprezno, čeprav so od začetka imele pred seboj samo eno divizijo na 100 km fronte. — 59. GB se je začela izkrcevati 24. maja v Gornjem Dravogradu in je stopila v akcijo šele 29. maja. — 20. HD, ki se je začela izkrcevati pri Podkloštru (Arnoldsteinu) tudi 24. maja, ir 17. PD, ki se je začela izkrcevati 27. maja v Kötschachu, nista mogli stopiti takoj v akcijo, ker jih je bilo treba najprej opremiti za planinsko vojskovanje. Ti dve diviziji z moštvom iz Banata nista bili vajeni na planine, a še manj na planinsko vojskovanje, toda njihov prihod v to občutljivo področje je kolikor toliko ublažil obstoječo krizo obrambe v prvih dneh vojne.

V predelu Julijskih Alp je desno krilo karnijske skupine v prvih dneh vojne zasedlo Poldašnja špico in Veliki vrh ter začelo obstreljevati obmejne stalne utrdbe pri Malborghetu, Rablju in Predelu. Medtem pa se je 20. HD 29. maja izkrcala ravno ob pravem času, ker je, kakor bomo videli, napadalec na področju Krna dosegel prve večje uspehe. Dne 26. maja so namreč alpini v nenadnem napadu zavzeli Kozjak (1602), a 31. maja tudi greben Vršič (1897) — Vrata (2014), del glavne obrambne črte, kjer je bil angažiran del 20. HD. Uspeh alpinov je direktno ogrožal smer, ki je vodila iz povirja Soče čez preval Vršič (1611) v dolino Save Dolinke. Vsi poskusi obrambe, da se prve dni junija spet zavzamejo izgubljene postojanke, so ostali brez uspeha. Medtem so pa alpini 16. junija iznenada osvojili tudi sam vrh Krna in zvezni greben do vrha Vrat. Obramba je bila prisiljena, da je na tem odseku angažirala poleg cele 20. HD tudi še en bataljon 50. PD, ki se je izkrcala pri Tolminu, ter 4. dpp, ki je ravno tiste dni prispel z ruske fronte. Ker navzlic okrepitvam ni uspelo potisniti napadalca iz teh osvojenih visokoplaninskih postojank, je poveljstvo jugozahodne fronte zaukazalo, da se organizira odpor v drugi obrambni črti neposredno vzhodno od vrha Krna in zveznega grebena, ki se je čez Vršič (1897) spuščal v Bovško kotlino. Italijani niso izkoristili tega svojega uspeha.

Operativni cilji 2. armade so bili za 24. maj določeni tako blizu meje, da je s svojim levim krilom (IV. kor z 38 bataljoni in 22 baterijami) zasedla nebranjeni Kobarid, Ježo, Kolovrat in Korado, a s svojim desnim krilom (II. kor) napredovala samo kakih 10 km

skozi Brda k Soči, oziroma h goriškemu mostišču. Tega dne je 3. armada zasedla s svojim VI. korom Červinjan, Krmin in Medejo, medtem ko je njena 1. konjeniška divizija tako počasi napredovala, da je mogel branilec nemoteno porušiti mostove čez Sočo.

Za 25. maj je Cadorna ukazal, naj 2. armada s svojim levim krilom nadaljuje prodiranje proti grebenu Krn-Mrzli vrh in Tolminu, a z desnim do Soče. To krilo naj bi potem poslalo poizvedovalne oddelke čez Sočo. 3. armada pa je morala uskladiti svoje napredovanje z 2. armado in osvojiti prehode čez Sočo ter potem poslati poizvedovalne oddelke na kraško planoto. V resnici so tega dne italijanski prednji oddelki dosegli Sočo med Pierisom in Gradiščem ter severno od Gorice med Sabotinom in Selom, a na tolminski smeri so se približali branilčevim postojankam na tamkajšnjem mostišču, toda niso izkoristili nadvse ugodne priložnosti, da zasedejo važen greben Krn-Sleme-Mrzli vrh, na katerega do 28. maja še niso prispeli branilčeve okrepitve in ki je bil samo slabo zaseden od njegove obmejne zaščite.

Tudi 26. maja so Italijani v Furlanski nizini zelo počasi in nadvse oprezno nastopali, približali so se Sabotinu in poskusili prve napade nanj. Nad Kobaridom ni levo krilo 2. armade niti tega dne zasedlo grebena Krn-Sleme-Mrzli vrh.

Glede na dotedanje gladko prodiranje oziroma zasedanje nebranjenega prostora je Cadorna 27. maja ukazal, naj se v teku nadaljnega napredovanja osvoje vse tiste branilčeve postojanke, ki ne bi bile resno branjene. Kljub temu je desno krilo 2. armade tega dne in 28. maja šestkrat napadlo Sabotin, a je bilo vselej odbito. Zaradi počasnega napredovanja levo krilo te armade ni niti 27. maja zasedlo grebena Krn-Mrzli vrh, a 28. maja je bilo že prepozno, ker ga je tega dne zasedla 3. GB XV. kora in ga solidno organizirala za obrambo.

Dne 27. maja je sprispel Borojević v Ljubljano, kjer naj bi bil stacioniran štab 5. armade. Do večera tega dne je bilo na postajah med Podbrdom in Mostom na Soči izkrcanih od XV. kora 18 bataljonov in 3 baterije, a od XVI. kora vzhodno od Gorice 14 bataljonov in 6 baterij, medtem ko je bila 48. PD še vsa na poti. Borojević se je odločil, da do skrajnih možnosti brani postojanke na Soči ter je v svojih prvih navodilih zahteval največjo budnost in aktivnost v obrambi, hitro dopolnjevanje fortifikacijskih del in da se niti ena ped fronte ne sme zapustiti brez njegovega osebnega dovoljenja. Menil je, da bi težišče

Sl. 17. Zaklonišče avstrijske pehote v Julijskih Alpah (Ilustrirani glasnik, 1915, II, št. 6, str. 52)

Sl. 18. Avstrijski prestolonaslednik pregleduje čete pred odhodom v planinske postojanke (Ilustrirani glasnik, 1916, II, št. 43, str. 423)

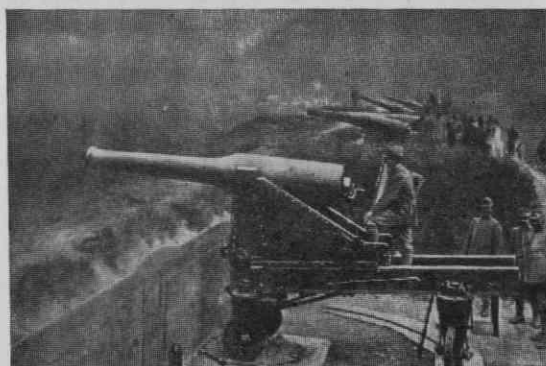
Sl. 19. Pogled s Podgore (kota 240) na srednji odsek goriškega mostišča: 1 — Oslavje s cesto proti Pevmi in Gorici, 2 — Kuk, 3 — Jelenik (OeUik, III, priloga 26 b)

obrambe moralo biti na kraški planoti, čemur je ostal zvest do konca obrambe leta 1917. Svojo armadno fronto je razdelil na pet odsekov, in sicer: I. odsek (XV. kor s 50. in 1. PD) od črte Krn—Triglav do črte Avča—Tribuša, II. odsek (XVI. kor z 18., 58. in 93. PD) do reke Vipave, III. odsek (57. PD in 60. GB)

Sl. 20. Od granat preorano goriško pokopališče

Sl. 21. Tudi trdnjavski topovi povečujejo strahovito moč italijanskega topništva (Ilustrirani glasnik, 1915, II. št. 18, str. 179)

Sl. 22. Skupina častnikov 17. pešpolka za soško fronto (Ilustrirani glasnik, 1916, II, št. 27, str. 266)

od reke Vipave do Devina, IV. odsek (94. PD in obalska straža) od Devina do Poreča, a V. odsek (obalna straža) od Učke do hrvaško-dalmatinske meje (odsek od Poreča do Učke je pripadal obrambi trdnjave Pulja).

Dne 30. maja je Cadorna usmeril nadaljnje prodiranje desnega krila 2. armade posebno proti Banjski planoti zaradi zavzetja Gorice s te strani, medtem ko je 3. armadi, ki je dosegla z vsemi enotami popolno bojno pripravljenost, zaukazal osvojiti zahodni rob kraške planote pri Zagraju.

Prvi dni junija je prišlo med Krnom in Sočo do prvih zelo hudih in krvavih bojov, ker so se došle enote XV. kora vrgle proti prodirajočim enotam levega krila 2. italijanske armade z namenom, da jih potisnejo nazaj k Soči. Posebno srditi so bili boji na jugozahodnem pobočju Krna in pred Mrzlim vrhom. Ta napad XV. kora ni uspel in enote obeh armad so zadržale svoje izhodiščne postojanke. Ti boji so trajali do 4. junija in obe strani sta pretrpeli hude izgube.

Dne 9. in 10. junija so enote italijanskega II. kora poskušale nasilen prehod čez Sočo pri Plavah, a so jih vrgli nazaj čez reko deli 1. GB. Enote VI. italijanskega kora so 8. junija organizirale prvi večji poenoteni napad na goriško mostišče, ki ga je branilec z lahkoto odbil. XI. in VII. italijanski kor 3. armade sta pa te dni zasedla Gradiško in Tržič in se približala zahodnemu robu kraške planote. Napredovanje njihovih poizvedovalnih oddelkov je bilo nad Zagrajem odbito. Poveljstvo te armade je nato na tem odseku zaustavilo nadaljnje prodiranje na kraško planoto.

Medtem je med 4. in 10. junijem končala izkrcanje tudi 48. PD na prostoru Dornberg—Štanjel ter je bilo tako ob Soči zbranih vseh šest divizij, prepeljanih iz Srema. Borojević je tedaj razpolagal s 76 in pol bataljoni, 14 eskadroni in 75 baterijami. 2. in 3. italijanska armada sta ob istem času šteli, ne všteti rezerve vrhovnega poveljstva, 214 bataljonov, 40 eskadronov in 188 baterij, kar je predstavljalo še vedno trikratno premoč.

Ne glede na to premoč je Cadorna 10. junija ukazal, naj se ofenziva 2. in 3. armade nadaljuje šele tedaj, »ko bodo prispele ustrezne okrepitve in tehniška sredstva.« Naslednji dan je pa še odredil, naj se enote teh dveh armad, ki so bile doslej več ali manj enakomerno razporejene na vseh fronti, razporedijo tako, da bi se dosegla predvsem dva cilja: osvojitve zahodnega roba kraške planote med Tržičem in Zagrajem in prehod čez Sočo med med Plavami in ustjem reke Vipave. Zaradi

tega naj bi 2. armada svojo glavno moč zbrala na svojem južnem krilu. Na podlagi te nove usmeritve italijanske ofenzive je njihov II. kor med 12. in 22. junijem obnovil svoje poskuse, da bi pri Plavah osvojil prehod čez Sočo. Šele ko je za dosego tega cilja uporabil tri svoje brigade, se mu je posrečilo, da se je vgnездil pred položajem 1. GB. Vse nadaljnje poskuse, da bi razširil na tem mestu svoje malo mostišče, je pa ta brigada, okrepljena z dvema bataljonoma 48. PD in 2. bataljonom 22. pp, zavrnila.¹⁴ Obe strani sta v teh krvavih bojih pri Plavah izgubili čez 400 mož.

Pri Tolminu in na goriškem mostišču Italijani niso do 22. junija obnavljali svojih napadov, toda na odseku med Zdravščino in Zagrajem so vztrajno, a brez uspeha poskušali prekoračiti Sočo. Tudi niso imeli takrat uspeha njihovi sunki proti zahodnemu robu kraške planote med Redipuglio in Tržičem.

Ker je Borojević vsak dan pričakoval začetek generalne ofenzive italijanske vojske pred svojo fronto, je 12. GB 48. PD dodelil XVI. koru, a ostanek 93. PD pomaknil na severozahodni del kraške planote. V armadni rezervi mu je ostala samo 11. GB in štab 48. PD na prostoru Ajševica—Vrtojba—Vogersko ter pet bataljonov s šestimi baterijami 44. DD, ki so prišli iz Galicije in bili do 17. junija zbrani na prostoru Šempas—Černiče.

Fortifikacijska ureditev branilčevih postojank še vedno ni bila popolna, posebno na kraški planoti zaradi pomanjkanja tehniških sredstev, a je bila pred glavno obrambno črto že skoraj povsod postavljena ovira iz bodeče žice.

Kot se iz prednjega vidi, so v teh začetnih bojih, ki so trajali ravno mesec dni, Italijani načeli avstrijsko glavno obrambno črto samo na področju Krna in pri Plavah. V teku prvih dni vojne niso izkoristili svoje ogromne premoči, da še pred prihodom branilčevih okrepitev osvojijo ustrezne izhodiščne položaje, a posebno greben Krn—Sleme—Mrzli vrh. Tudi je nerazumljiva zamuda, da niso takoj prve dni zasedli prehodov čez doljno Sočo in že v tem času organizirali na tem delu solidna mostišča na levi obali Soče.

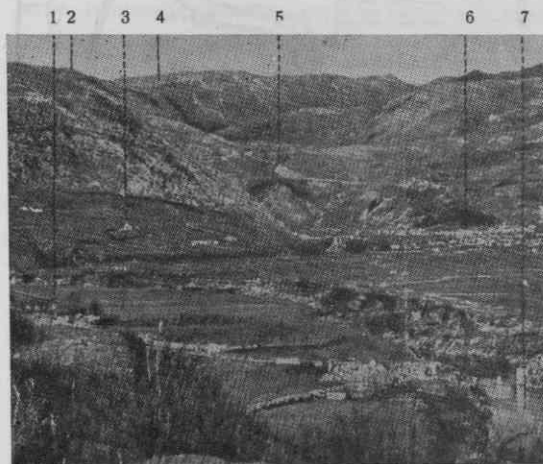
Borojević navaja naslednje: »Namesto da bi odločno napadel, je pomikal Cadorna počasi in oprezno svoje čete proti našim skromnim obmejnimi postojankam.« In dalje: »Samo zavoljo tega metodičnega postopka nam je bilo mogoče s pospešeno pritegnitvijo šestih pehotnih divizij organizirati tisti železni odpor, ki je pozneje v 12 težkih bitkah zadivil svet.« In dalje: »Prešla je neverjetno dolga

doba, da se je Cadorna odločil za bolj energično dejavnost.«¹⁵

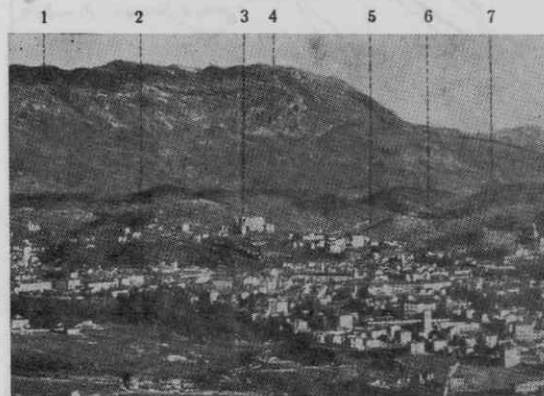
Italijanski viri cenijo izgube v teh začetnih bojih na vsaki strani na čez 11.000 mož.

PRVA SOŠKA BITKA¹⁶
(23. VI. do 7. VII. 1915)

Ker so vse enote 2. in 3. italijanske armade dosegle popolno bojno pripravljenost, se je Cadorna lotil svoje prve ofenzive. 2. armada naj bi s IV. korom osvojila tolminsko in z okrepljenim VI. korom goriško mostišče, medtem ko naj bi njen II. kor razširil mostišče pri Plavah in osvojil Kuk (611) na planoti Banjščice in potem s sunkom čez Sv. Goro pomagal VI. koru pri osvojitvi goriškega mostišča in Gorice. 3. armada naj bi s VII. in X. korom osvojila jugozahodni rob kraške pla-

Sl. 23. Del bojišča ob Soči: 1 — Pevma, 2 — vzhodno pobočje Sv. Gore, 3 — Smaver, 4 — Banjška planota, 5 — Dol (sedlo), 6 — Solkan, 7 — Soča (OeUIK, III, priloga 26 b)

Sl. 24. Drugi položaj na gričevju neposredno vzhodno od Gorice, na katerem so po padcu mesta avstrijske čete zadržale italijansko prodiranje v Vipavsko dolino: 1 — Trnovski gozd, 2 — Panovec, 3 — Goriški grad, 4 — Vk. Rob, 5 — Rožna dolina, 6 — Gorica, 7 — Osek (OeUIK, III, priloga 26 b)

note, a z XI. korom vrh Sv. Mihaela. XIV. kor iz rezerve vrhovnega poveljstva je bil primaknjen bliže fronti, na prostor Krmin—Medeja, medtem ko je bila 29. divizija VIII. kora stavljena na razpolago 2. armadi kot njena rezerva. Vsega skupaj so Italijani angažirali za to ofenzivo med Tolminom in morjem 17 divizij.

Dne 23. junija zgodaj zjutraj je začelo italijansko topništvo s 700 topovi obdelovati branilčeve postojanke na robu kraške planote, a od popoldne dalje tudi postojanke na goriškem mostišču in pri Plavah. Ta topniška priprava je trajala do 30. junija in v tem obdobju je italijanska pehota dajala le delne

sunke, ki so bili vsi odbiti. Takrat je njihovo topništvo porušilo tudi samostan na Sv. Gori.

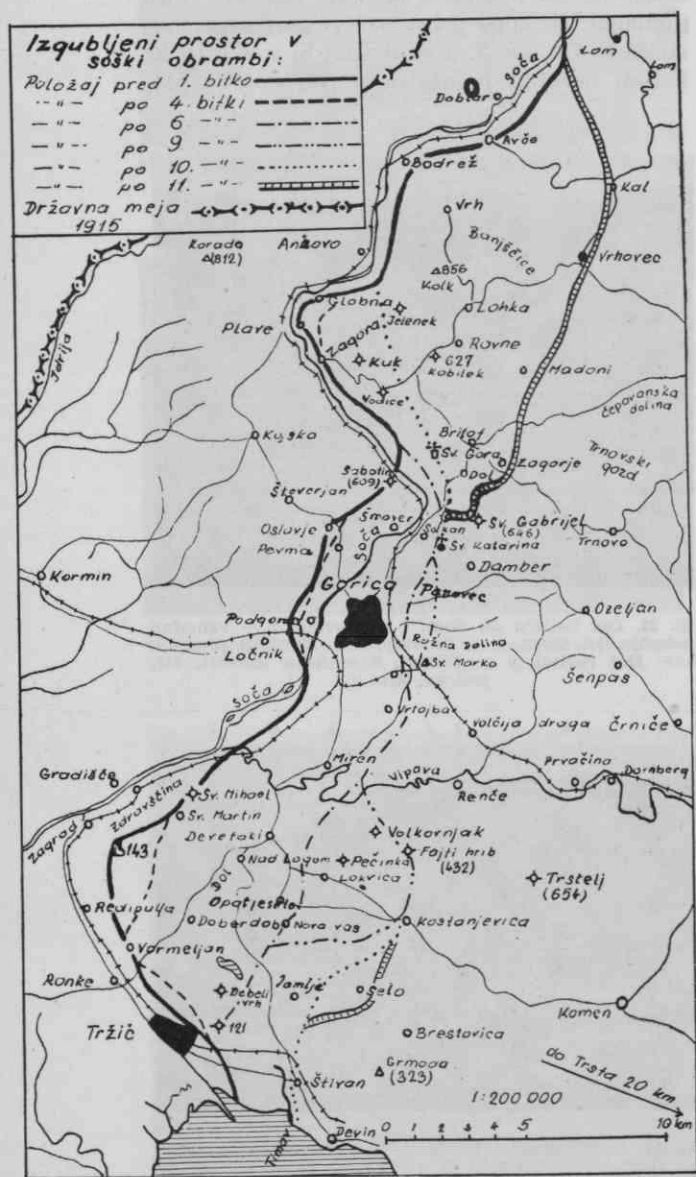
Borojevič je sodil, da bo težišče italijanske ofenzive na kraški planoti, pa je že 23. junija okrepil njeno obrambo s 185. PB in tremi polki 16. MB, sestavljene od maršbataljonov XVI. kora. V armadni rezervi je ostala samo 11. GB in polovica 44. DD vzhodno od Gorice.

Dne 30. junija so se začeli ogorčeni množični napadi italijanske pehote. Najhuje je besnela bitka med 3. in 5. julijem. Vsi napadi 10 divizij 2. italijanske armade proti branilčevim postojankam na Mrzlem vrhu, koti 383 pri Plavah in goriškem mostišču so bili odbiti z velikimi izgubami. Dne 5. julija so proti 8 in pol branilčevim bataljonom na tem mostišču napadale okoli 4 divizije VI. kora; branilec je vse napade z lahkoto odbil. Proti obrambi na robu kraške planote je italijanska 3. armada uporabila 7 divizij na odseku samo 15 km. Po ogorčenih bojih, ki so trajali na tem odseku skoraj neprekinjeno do 7. julija, so Italijani osvojili samo zahodni rob kraške planote med Zagrajem in razvalino na koti 143, ter podnožje planote pri Redipugliji, Vermeljanu in Selcu.

Dne 5. julija je Borojevič okrepil obrambo na kraški planoti še z 11. GB in 2 bataljonom VII. kora, ki je začel pri koncu ofenzive prihajati na Kras iz rajona Krna in Karnijskih Alp. Poveljstvo jugozahodne fronte je namreč odločilo, da se zamenja VII. kor z 48. PD in 44. DD, ki sta bili bolj prikladni za planinsko vojno, in do te zamene je prišlo zadnje dni ofenzive. Razen tega je AOK odredila, naj se iz Slavonije pripelje na Sočo tudi še 61. PD. Prvi transporti je divizije so se začeli izkrcevati 6. julija za južnim krilom 5. armade.

V tej bitki so Italijani izgubili 15.000 mož od 17 angažiranih divizij, medtem ko je branilec izgubil 10.000 mož od svojih 10 divizij. Ta prva italijanska ofenziva je doživela popoln neuspeh in njen malenkostni taktični uspeh na zahodnem robu kraške planote ni bil v skladu s pretrpljenimi izgubami. Oesterreich-Ungarns letzter Krieg omenja, da je obrambni uspeh v tej bitki močno povzdignil samozavest in duha avstrijskih čet in da je imel za posledico prekinitvev utrjevanja rezervnih postojank v zaledju fronte. Tehniške čete, ki so opravljale to delo, so bile poslana na Sočo in kraško planoto.

Borojevič navaja, da so to bitko predstavljali pravzaprav samo zakasneli poskusi, da se v naglici polastijo Doberdobske planote in goriškega mostišča.¹⁷

Skica II. Izgubljeni prostor v soški obrambi med Tolminom in morjem

DRUGA SOŠKA BITKA¹⁸
(18. VII. do 10. VIII. 1915)

Po komaj dveh tednih so začeli Italijani svojo drugo ofenzivo. Njen cilj je bil najprej osvojiti vrh Sv. Mihaela in koto 118 na zahodnem robu kraške planote, a potem tudi goriško mostišče.

Dne 18. julija zgodaj zjutraj je začelo njihovo topništvo obdelovati branilčeve postojanke na kraški planoti in goriškem mostišču, a popoldne je pehota njihove 3. armade prešla v napad (7 divizij). Bitka je divje besnela na zahodnem robu kraške planote skoraj neprestano do 26. julija in nato po kratkem odih še 2. in 3. avgusta. Desno krilo 3. armade (VII. kor) je napredovalo samo neznatno v smeri kote 118. Njen center (X. kor) se je povzpел na rob planote pod koto 143, medtem ko je levo krilo armade (okrepljeni XI. kor skupaj z X. korom) 20. julija zavzelo vrh Sv. Mihaela; napadalčeva pehota je bila že naslednji dan z njega potisnjena s protinapadom 15 bataljonov VII. avstrijskega kora. Dne 26. julija so Italijani ta vrh vnovič zavzeli, toda so ga še isti dan zopet izgubili. Tudi kota 118 je v teh dneh nekajkrat menjala gospodarja, a nazadnje je ostala vendarle v rokah branilca. Cadorna je že 20. julija okreplil 3. armado s XIV. korom, a 25. julija še s XIII. korom iz rezerve vrhovnega poveljstva, tako da je bila 3. armada na ta način okrepljena na 11 divizij. Ker se je bal avstrijskega protinapada večjih razmer, je potem do kraja bitke svojo 3. armado še okreplil tako, da je štela 14 in pol divizije. Branilčev VII. kor, ki je ob začetku bitke imel 4 divizije, je bil med bojem tudi okrepljen, tako da je na koncu narastel od 32 na 74 bataljonov, tj. na okoli 7 divizij. Izgube so bile na obeh straneh strahovite. Tako je samo VII. avstrijski kor v prvih šestih dneh bitke izgubil 25.000 mož, a 20. HD je v prvih treh dneh bitke skopnela od 15.000 na 1200 mož. Neprestani italijanski napadi so onemogočili redno oskrbo, posebno z vodo. Huda vročina je spremenila te dni kraško planoto v prvi pekel.

VI. italijanski kor je s 4 divizijami napel vse sile, da bi osvojil goriško mostišče, ki ga je branila z 10. GB okrepljena 58. PD. Njegovi napadi so bili takrat osredotočeni na Podgoro in Sabotin ter so trajali neprestano od 19.—21. julija. Posebno hudi boji so besneli za Podgoro, kjer so Dalmatinci 5. GB na koncu obdržali vse postojanke v svoji posesti. Na zahodnih pobočjih in v razritih postojankah na njenem grebenu so ležali kupi italijanskih mrličev.

Sl. 25. Italijanska pehota se zbira za napad (La nostra guerra 1915—1918)

Sl. 26. Napad italijanske pehote na kraški planoti (La nostra guerra 1915—1918)

Sl. 27. Italijanski okopi po avstrijskem napadu (La nostra guerra 1915—1918)

Pri Plavah so bili italijanski napadi z lahko odbiti. Do hudih bojov pa je prišlo na Krnu, kjer se je Italijanom 19. julija posrečilo potisniti branilce s kote 2163 na 600 m oddaljeno koto 2077.

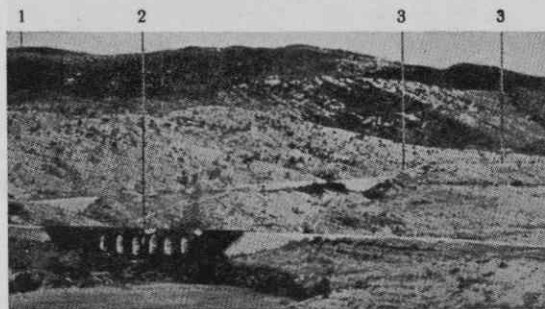
V tej bitki so Italijani izgubili čez 41.000 mož, a prav toliko tudi Avstrijci. Če pa se vzame, da se je v tej bitki borilo 129 avstrijskih proti 260 italijanskim bataljonom, potem so bile avstrijske izgube v resnici še enkrat večje. In rezultat na koncu bitke je bilo le zavzetje pasu, širokega 200 do 600 korakov

Sl. 28. Postojanke 2. gorskega strelskega polka na kraški planoti (Ilustrirani glasnik, 1915, II, št. 3, str. 26)

Sl. 29. Postojanke 2. gorskega strelskega polka na Fajtem hribu (Ilustrirani glasnik, 1916, II, št. 29, str. 285)

Sl. 30. Pogled s kote 113 (severovzhodno od Tržiča—Monfalcone) na jugozahodna pobočja Grmade: 1 — Grmada, 2 — železniški most južno od Sabličev, 3 — severna predora (OeUIK, VI, priloga 25)

med koto 197 in koto 118 na zahodnem robu kraške planote, na Krnu pa osvojitev kote 2163!

Dne 29. julija je poveljnik jugozahodne fronte s svojim načelnikom štaba prišel v Ljubljano, od koder sta s poveljnikom 5. armade šla v Kostanjevico, v štab VII. kora. Tu so, zaskrbljeni zaradi strašnih izgub, prišli do zaključka, da so bila dotlej fortifikacijska dela nezadostna in obrambno topništvo preslabo. General Krauss je za to zamudo dolžil Borojeviča.¹⁹ Tudi Oesterreich-Ungarns letzter Krieg omenja, da je med poveljstvom jugozahodne fronte in 5. armade prišlo zaradi tega do nesporazuma. Sodimo, da je do te zamude prišlo predvsem zaradi pomanjkanja tehničnih čet in sredstev, a posebno zaradi tega, ker se je s fortifikacijskimi deli prepozno pričelo.

V prvih dveh soških bitkah so sodelovali tudi IX. maršbataljoni 87. in 97. pp ter 27. dpp, a v drugi soški bitki tudi X. maršbataljon 17. pp, pri obrambi zahodnega roba kraške planote pred Sv. Martinom in Doberdobom, kjer so v srditih bojih proti ogromni napadalčevi premoči pretrpeli velike izgube.²⁰

BOJI V JULIJSKIH ALPAH²¹ (17. VIII. do 1. XII. 1915)

Po neuspehi drugi soški bitki so Italijani prenesli težišče svojih ofenzivnih operacij v odsek Tolmin—Bovec—Rombon. Kot že omenjeno, so v začetnih bojih in v prvih dveh soških bitkah zavzeli vrh Krna in greben, ki se spušča čez Vrata in Vršič v Bovško kotlino. Tu so se zaustavili v njenem jugozahodnem delu pred Žago in na grebenu severozahodno od Bovške kotline na črti Kanin (2592)—Preval (2063)—Konfin (2328). Branilec je imel svoje prednje postojanke na desni obali potoka Slatenika pred Bovcem in na jugozahodnih pobočjih Rombona. Tolminsko mostišče je branila 8. GB, odsek od Tolmina do Krna 3. in 15. GB 50. PD, a odsek od Krna do Rombona 44. DD.²²

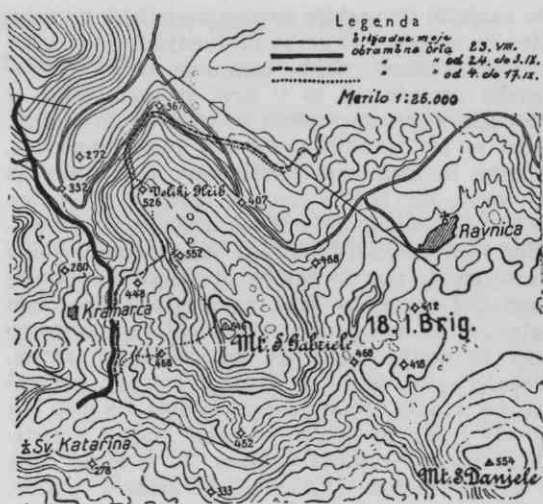
Italijanski cilj je bil, da se najprej osvoji ves masiv Krna, a potem tolminsko mostišče in Bovška kotlina. Zavzetje le-te naj bi bilo izhodišče za napad na stalne utrdbe pri Bovcu in na Predelu, a po zavzetju tolminskega mostišča naj bi se od te strani pospešilo zavzetje Gorice. Ta naloga je bila zaupana levemu krilu 2. armade in desnemu krilu karnijske skupine, ki sta razpolagali za to z okoli 5 divizijami, v katerih sestavu so bile izbrane čete, posebej izurjene za planinsko vojskovanje.

Dne 12. in 13. avgusta je italijansko topništvo obstreljevalo avstrijske postojanke od Sela do Bovca ter rušilo tudi naselbine na tem prostoru. Dne 14. avgusta se je začel napad italijanske pehote najprej proti branilčevim postojankam na Krnu in njegovemu južnemu pobočju (Maznik—Sleme—Mrzli vrh—Vodil vrh), ki je bil odbit. Dne 16. avgusta in naslednje dni so se italijanski napadi osredotočili na tolminsko mostišče, posebno na koto 588, Sv. Marijo in Selo, ob istočasnem nadaljevanju napadov na Krn in njegovo južno pobočje.

Po hudih bojih se jim je posrečilo osvojiti del branilčeve postojanke na zahodnem pobočju kote 588. Borojević je zahteval obrambo tolminskega mostišča za vsako ceno in je okrepil tamkajšnje enote z eno brigado 8. PD, ki je bila v Dornbergu. Po kratkem oddihu so Italijani obnovili svoje napade na te postojanke, a 28. avgusta tudi nove hude napade na odsek Dolje—Mrzli vrh—Sleme. Vsi ti napadi so bili odbiti v ogorčenih bojih, ki sta jih obe strani vodili z največjo žilavostjo in hrabrostjo. Ob istem času je levo krilo italijanskega IV. kora vnovič poskušalo zavzeti avstrijske postojanke na Vršiču, Lipniku in Javorščku, posebno pa sam vrh Vršiča, za katerega so divjali nadvse krvavi boji 19. avgusta. Napadalec kljub veliki požrtvovalnosti in vztrajnosti ni dosegel nobenega uspeha.

Medtem so pa Italijani tudi v Bovški kotlini in od obmejnega grebena v kaninskem masivu začeli prodirati s ciljem, da bi osvojili celo Bovško kotlino in Rombon. Branilec je izpraznil svoje prednje postojanke v Bovški kotlini in 22. avgusta so Italijani zasedli nebranjeni Bovec ter se v teh dneh približali tudi branilčevim glavnim postojankam na odseku Rombon—Viš. Dne 24. avgusta so poskušali napad na branilčeve postojanke na severovzhodnem robu Bovške kotline, a so bili odbiti. Zadnje dni avgusta so se vneli srđiti boji za sam Rombon. Zavzeli so njegov vrh, a so ga takoj zopet izgubili. Na njegovem pobočju med vrhom in odcepom ceste v dolino Koritnice se jim je posrečilo potisniti branilca, ki pa je uspel zadržati njihovo nadaljnje prodiranje v rezervnih postojankah. Obrambo Rombona je 27. avgusta okrepil ljubljanski 27. dpp, ki je bil takrat prepeljan iz Galicije.²³ Dne 29. avgusta so Italijani obnovili svoje napade na Rombon, a 30. avgusta znova na postojanke v Bovški kotlini, vendar brez uspeha.

Svoje napadalne akcije proti avstrijskim postojankam med Rombonom in tolminskim mostiščem so Italijani nadaljevali tudi v sep-

Sl. 31. Izgubljeni prostor na hribu Sv. Gabrijele med 24. avgustom in 17. septembrom 1917 (OeUIK, VI, priloga 20)

Sl. 32. Spomenik padlim branilcem Rombona pri Bovcu

tembru in začetku oktobra. Posebno so zopet trdovratno napadali že omenjene nevrvalgične točke na odseku Rombon—Ravelnik—Javoršček—Vršič—Mrzli vrh ter položaje na tolminskem mostišču. Tudi ti napadi so bili odbiti z velikimi izgubami na obeh straneh.

(Se nadaljuje)

OPOMBE

1. Oesterreich-Ungarns letzter Krieg 1914 do 1918, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, Wien, 1931—1938, tom II, stran 7, 281 do 288 in 414—416. — To delo sta izdala 13 let

po razpadu monarhije zvezno avstrijsko ministrstvo za narodno obrambo in dunajski vojni arhiv s sodelovanjem višjih častnikov bivše avstro-ogrskorke armade, ki so v prvi svetovni vojni v njej sodelovali na visokih in odgovornih mestih. Pisci so pri tem izkoristili vso vojno literaturo, uradno in memoarno, avstrijsko, zavezniško in sovražno, ker je bila le-ta že objavljena, preden so začeli pisati to delo. Poleg avstrijskih in nemških virov so pisci črpali pri obravnavanju vojne proti Italiji vse do takrat obstoječe italijanske vire. Oslanjajoč se tako na številne vire obeh taborov je delo napisano objektivno, posebno kjer se dotika dogodkov na italijanski strani. Nekateri avstrijski vojaški pisci, kot npr. general Alfred Krauss, očitajo avtorjem dela, da niso bili dovolj strogi in kritični v oceni napak avstrijskega višjega vojnega vodstva. To je točno, toda v okviru mojega članka to ne pride v poštev. To delo je v Italiji izšlo na italijanskem jeziku, kar najbolje dokazuje njegovo objektivnost (citiram: OeUIK). — 2. Conrad von Hötzendorf, *Aus meiner Dienstzeit*, 1925, I-III. — 3. *Storia illustrata*, 1965, stran 628—637. — 4. V zahodni polovici monarhije, ki je štela po ljudskem štetju od 1910. leta 27.961.469 prebivalcev, je priznalo italijanski kot občevalni jezik 768.592 prebivalcev, a od tega 504.656 na južnem Tirolskem in v Trstu. Ostanek te manjšine je živel na Goriškem, v Istri in Dalmaciji, kjer je bil od avstrijskih oblasti favoriziran v kulturnem, gospodarskem in političnem pogledu, čeprav je bila v teh pokrajinah, posebno v Dalmaciji, večina prebivalstva jugoslovanskih narodnosti. Ljudsko štetje po kriteriju »občevalnega jezika« je šlo namreč v priloge močnejših narodov (Nemcev, Italijanov in Poljakov) v zahodni polovici monarhije (prim. Fran Zwitter, *Nacionalni problemi v habsburški monarhiji*, Ljubljana 1962). — 5. OeUIK, stran 288—296 in 307—309. — 6. Zastarele dvonadstropne kazematne utrdbe, zgrajene v prejšnjem stoletju, razen utrdbe pri Malborghetu (for Hensel), ki je bi'a najmočnejša, ker je imela zabetonirane oklopne kupole. Predlog generala Conrada von Hötzendorfa, da se le-te modernizirajo in da se utrdi tudi Svinjak pri Bovcu, ni bilo moč realizirati zaradi pomanjkanja finančnih sredstev. Sicer pa niso bile v tej vojni nikdar resno ogrožene in Italijani so jih zasedli šele po razpadu monarhije. — 7. Avstrijsko vrhovno poveljstvo, ki je bilo v Tešinu (Teschen) v Šleziji. — 8. Za označitev avstro-ogrskih vojnih enot bom v članku uporabljal sledeče kratice: PD je pehotna divizija, HD je honvedska divizija, DD je domobranska divizija, SD je strelska divizija, PB je pehotna brigada, SB je strelska brigada, GB je gorska brigada, MB je maršbrigada, pp je pešpolk skupne vojske, dpp je domobranski pešpolk, spp je strelski pešpolk, gspp je gorski strelski pešpolk, bhpp je bosensko-hercegovski pešpolk. — 9. Vse te divizije, kakor tudi že prepeljana 57. PD, so bile sestavljene iz dveh GB s po 5 bataljoni, detaširanih iz raznih polkov

skupne vojske. Vsaka GB je imela v svojem sestavu 2 do 3 gorske baterije, a vsaka divizija je imela razen tega kot divizijsko topništvo eno topniško brigado s 4 do 5 baterij gorskih ali poljskih topov oziroma havbic. Čeprav so te divizije pretrpele poraz jeseni 1914 v Srbiji in imele tam velike izgube, so se 5 mesecev pozneje retablirale v ozadju, kjer so nadomestile izgube in opremo in bile zopet popolnoma osposobljene za bojne akcije. Glede na izneseno formacijo so bile v teh divizijah zastopane vse narodnosti monarhije razen 18. in 58. PD, ki so imele v svojem sestavu celotne dalmatinske polke. — 10. Rojen 13. decembra 1856 v Umetiću pri Kostajnici, umrl v Celovcu 23. maja 1920. V avgustu 1914 kot poveljnik V. kora največ prispeval k zmagi pri Tomaševu. Prve dni septembra istega leta je prevzel v najtežji situaciji poveljstvo 3. armade v Galiciji, s katero je pozimi 1914/1915 v Karpatih zaustavil ruski vdor na Ogrsko. Leta 1918 povišan za feldmaršala je bil edini Jugoslovan, ki je v avstrijski vojski zavzel ta čin. Za uspešno obrambo na Soči je bil odlikovan z redom Marije Terezije II. stopnje. Bil je eden izmed najuspešnejših avstrijskih vojskovodij v I. svetovni vojni (VE, II tom). Kolikor mi je znano, njegova osebna usmeritev in vloga ob razpadu monarhije in odnos do nove države SHS, posebno pa do Narodnega sveta v Zagrebu in vlade v Ljubljani, ni še v celoti zgodovinsko osvetljena. Točno pa je, da ni tajil svoje narodne pripadnosti, kar je najbolje dokazal s tem, da ni hotel prevzeti poveljstva na srbski fronti. — 11. Borojević, O vojni proti Italiji, priloga 3. To je kratek spis, ki ga je sestavil 1919. leta na prošnjo naše delegacije na mirovni konferenci v Parizu. Ta spis je objavil *Adriaticus* v Ljubljani šele leta 1923 »iz razlogov, ki jih ne kaže tu razlagati«, kakor to omenja v svojem predgovoru. — 12. OeUIK, stran 507—512. — 13. *Ibidem*, stran 523—546. — 14. Poveljnik tega bataljona je bil major Stanko Turudija, ki se je v obrambnih bojih na tem odseku in goriškem mostišču posebno odlikoval s svojimi Dalmatinci. Zato je bil povišan izredno v čin podpolkovnika. Pri padcu goriškega mostiča avgusta 1916 je bil ujet in se je leta 1918 pridružil dobrovoljcem. — 15. *Prim. op. 11.* — 16. OeUIK, stran 733—745. — 17. *Prim. op. 11.* — 18. OeUIK, stran 745—763. — 19. General Kraus, *Theorie und Praxis in der Kriegskunst*, 1936, str. 210—212. — 20. Ivan Matičič, *Na krvavih poljanah*, Ljubljana 1922. — 21. OeUIK, str. 769—778, in tom III, str. 368—374. — 22. *Promet po cesti v dolini Koritnice* je mogel potekati do julija neovirano. Z graditvijo važne ceste čez prelaz Vršič v Kranjsko goro se je šele začelo. Tudi se je jel usposabljati za zaščiten dovoz materiala in odvoz ranjencev rudarski rov, ki je vodil od Loga pod Mangrtom v dolino Jezernice pri Rablju. Na ta način sta potekala dovoz in odvoz nemoteno od italijanskega topništva, ki je od julija začelo močno obstreljevati cesto čez Predel. — 23. *Prim. op. 20.*

OBRAMBA NA SOČI 1915—1917

(Ob petdesetletnici)

JURIJ MUŠIČ

(Nadaljevanje)

TRETJA IN ČETRTA SOSKA BITKA²⁴
(18. X. DO 5. XII. 1915)

Ti dve jesenski bitki sestavljata celoto, ker se je četrta začela samo pet dni po koncu tretje (5. XI.) v splošnem z istimi operativnimi cilji.

Za tretjo bitko je bil planiran najprej napad iz mostišča pri Plavah in na vrh Sv. Mihaela, zatem glavni napad na goriško mostišče zaradi zavzetja Gorice s pomožnimi napadi na tolminsko mostišče in v območju Krna. Za to bitko so Italijani razpolagali med Rombonom in morjem s 25 pehotnimi in 4 konjeniški divizijami ter s 1372 topovi, od tega je bilo 305 srednjih in težkih.

Pravi cilj teh dveh bitk pa je bil predvsem politične narave, ker je italijanska vlada zahtevala od svojega vrhovnega poveljstva vendar že kak večji uspeh, da bi se zadovoljilo javno mnenje, ki ni bilo zadovoljno z več kakor skromnimi dotakratnimi rezultati in nesorazmerno velikimi izgubami.

Čeprav je bil v drugi polovici avgusta prepeljan iz Galicije na soško fronto naš domači III. kor,²⁵ ki je še pred začetkom bitke z 28. PD in polovico 22. DD prevzel obrambo kraške planote od vasi Doberdoba do morja, je bil branilec ob začetku bitke po številu enot slabši kot pri koncu druge bitke. To pa zaradi tega, ker so se bile enote cesarskih lovcev in strelcev vrnile na Tirolsko, razen tega pa sta bili v septembru dve in pol divizije vrnjeni na balkansko fronto, kjer se je 5. oktobra začela ofenziva proti Srbiji. Tako je Borojevič, ki je 14. septembra operativni del svojega štaba preložil v Postojno, razpolagal ob začetku tretje bitke z 12 divizijami in 634 topovi, od tega je bilo 108 srednjih in težkih.

Sl. 33. Avstrijske rezerve pod vrhom Sv. Mihaela

Po tridnevni topniški pripravi, ki so se ji prvič pridružila tudi močna zračna bombardiranja mnogo močnejšega italijankega zrakovplovstva, so se začeli 21. oktobra napadi italijanske pehote, ki so bili posebej usmerjeni proti navedenim objektom in so trajali s kratkimi presledki do 4. novembra. Najhujši boji so zopet besneli za vrh Sv. Mihaela, za odsek Podgora—Oslavje na goriškem mostišču in pri Plavah.

Konec te bitke je začela prihajati na bojišče tudi 6. PD III. kora, ki se je kot armadna rezerva zbirala pri Šempasu. Borojevič je 28. oktobra stavil 17. pp iz te divizije na razpolago poveljstvu XVI. kora v Dornbergu, ki ga je pa smelo uporabiti samo za protinapadalne akcije na goriškem mostišču. Ko je bitka dosegla svoj višek, je bila 6. PD pomaknjena v Renče. II. bataljon tega polka pa je bil poslan kot okrepitev 18. PD, ki je na odseku Globna—Plave—Zagora odbijala trdovratne napade Italijanov, medtem ko sta I. in III. bataljon tega polka sodelovala v krvavem bojnem metžu pri Oslavju od 2. do 4. novembra, kjer sta izgubila več kot polovico svojega moštva. 3. novembra so 7., 8. in 9. lovski bataljon 6. PD prevzeli od honvedov odsek med Sočo in vrhom Sv. Mihaela, kjer so prav tako takoj po prevzemu tega odseka pretrpeli hude izgube. Težke izgube sta imela tudi 26. in 3. dpp 22. DD pred Doberdobom, kjer sta ves čas bitke branila tamkajšnje postojanke med koto 111 in koto 118. Navajam pretresljivo poročilo poveljnika 22. DD poveljstvu VII. kora: »Sovražnik je 100 do 200 korakov pred nami, na nekaterih mestih samo 40 do 50 korakov, a na enem mestu celo samo 3 korake. Vojaki zadnjih šest dni sploh niso mogli več spati. Vtisi s postojank so tudi za najmočnejše živce prehudi. Ne glede na težki topniški ogenj, ki ga vedno spremlja kamenita toča in ki neprenehoma podnevi in ponoči udriha po postojankah, še druge okolnosti pogubno vplivajo na moštvo. Vojaki pogostokrat leže več dni poleg ranjenih in mrtvih. Težke granate odkrivajo plitke grobove, ki so dostikrat tik za postojankami ter razmetavajo dele že razpadajočih trupel po postojankah, v katerih gomazi od podgan. Ljudem se že v dveh, treh dneh pristudi vsaka jed in želja po njej. Zaradi pomanjkanja vode je onemogočena najosnovnejša osebna higiena, dokler so v postojankah. Da bi mogli priti do zavetja, se mnogi ranjenci zatekajo v bližnje kotanje in če jih ne morejo

takoj najti, umirajo tam v največjih mukah. Ko sta domobranska polka prevzemala postojanke, ponekod sploh niso našli nobene posadke več. Njeni ostanki so v obupu čepeli v posameznih kotanjah in jamah. Neki stotnijski poveljnik je imel pri sebi samo še šest mož svoje stotnije. V eno zamenjano polstotnijo, ki je iskala zavetje v neki kotanji, je udarila težka granata in na mestu ubila 19 mož, a 26 ranila, ostanek je begal obupan sem tja, kričal ali se pa popolnoma zbežan valjal po tleh... itd.« Detajlneje sta pa opisala to mučeništvo naših vojakov Prežihov Voranc in Ivan Matičič...

Sl. 34. Postojanke avstrijske pehote izpred Doberdoba

Po petdnevem samo relativnem zatišju, med katerim pa italijansko topništvo ni prenehalo obstreljevati branilčeve postojanke, so začeli 10. novembra svojo četrto ofenzivo, ki je trajala vse do 5. decembra. Glavni italijanski napor se je v tej ofenzivi osredotočil na odsek Plave—vrh Sv. Mihaela (ca. 33 km), a posebno so hoteli na vsak način zavzeti goriško mostišče in Gorico, kar so hoteli doseči s prebitjem centra tega mostišča ob cesti Števerjan—Pevma. Do konca te ofenzive so s prispelemi okrejitvami angažiral 28, a branilec 15 pehotnih divizij.

Obrambo vrha Sv. Mihaela je nekaj dni pred začetkom te ofenzive okreplila 6. PD (brez 17. pp), tako da sta to važno postojanko branili kar dve diviziji. 17. pp. pa je bil zopet rezerva za goriškim mostiščem.

Hudi boji so divjali na Podgori, a še hujši okoli vasi in cerkve v Oslavju, kjer so Italijani angažirali tri divizije na samo 2 in pol kilometra fronte. Tu so v teku te bitke napadli štiridesetkrat Podgoro, tridesetkrat Oslavje in petnajstkrat Sabotin... V teh izredno hudih bojih so se posebno odlikovali Dalmatinci 4. GB in naš 17. pp, ki so, kakor tudi Italijani, pretrpeli v teh bojih ogromne izgube. Ta polk je ponoči na 22. november prevzel obrambo med potokom Piumico in Oslavjem, a hrbet s cerkvijo deli 37. dpp. Na

koncu bitke je bila obramba na Soči okrepljena z eno in pol divizije iz Galicije, ki je bila takoj dirigirana na kraško planoto in za Gorico.

Med to bitko so Italijani 18. novembra začeli sistematično s topništvom in zrakoplovstvom rušiti Gorico. Takrat je bilo v mestu še kakih 2500 od 30.000 prebivalcev. To rušenje ni doseglo nobenega vojaškega rezultata, ker so branilčeve enote in štabi tudi še nadalje ostali v mestu in njegovih predmestjih.

Sl. 35 a Civilno prebivalstvo stalno bombardirane Gorice se je zatekalo v Kleti

Sl. 35 b Zaklonišče civ. prebivalstva v kletah med obstreljevanjem Gorice

Od 26. novembra do 1. decembra je še levo krilo 2. italijanske armade stopilo zopet v akcijo ter obnovilo svoje napade na tolminsko mostišče in na odsek Mrzli vrh—Vodil vrh, da bi preprečilo branilcu odzemanje enot s tega odseka. V tem času so Italijani posebno močno tolkli tudi na tem odseku mesta v ozadju, posebno Tolmin.

V obeh teh bitkah so Italijani dosegli samo neznatne uspehe in sicer: szah. od Dolja in pri Zagori nekoliko jarkov, zavzeli so hrbet s cerkvijo med Oslavjem in cesto, ki vodi iz Števerjana v Pevmo, prednje postojanke na Podgori, kjer je branilec zasedel postojanke na samem grebenu, ki so bile ugodnejše za obrambo, nekaj prednjih postojank na szah. pobočju vrha Sv. Mihaela, pred zah. robom

Sv. Martina in nekaj prednjih postojank med koto 111 in koto 118. Te pridobitve niso šle nikjer več kot en kilometer v branilčev obrambeni sistem in niso imele nobenega vpliva na celotnost obrambe glavnih branilčevih postojank.

Sl. 36. Bosenski stražar v okopu pri Gorici

V sedmih tednih teh dveh bitk so Italijani izgubili 116.000, a branilec 71.000 mož. Strašne izgube niso bile v nobenem razmerju z več kot skromnimi uspehi. Branilčeve izgube so bile v resnici še težje, ker je bil tudi v teh bitkah številčno mnogo slabši.

Sredi decembra je III. kor v celoti prevzel postojanke VII. kora na severnem odseku kraške planote, a 17. in 27. pp sta bila vrnjena v sestav svoje 6. oziroma 28. PD, tako da je III. koru manjkala samo še 44. PB 22. DD (4. in 27. dpp).

10. decembra je poveljstvo jzah. fronte skrajšalo fronto 5. armade na ta način, da je pripojilo odsek XV. kora armadni skupini generala Rohra. Borojević je pa dal naslednjo oceno o teh dveh bitkah: »Ti dve bitki sta se vodili s posebno divjostjo. Skovali sta soško fronto v najtrše jeklo in privedli Italijane do jasnega spoznanja, kako težavna je bila naloga, ki so jo prevzeli.«²⁶

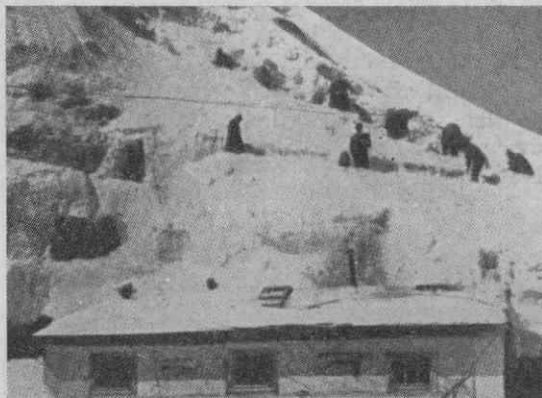
V to dobo šteje prihod bataljona št. 100 na vrh Sv. Mihaela.²⁷

ZIMA 1915/1916 in SLABLJENJE SOŠKE FRONTE²⁸

Italijansko vrhovno poveljstvo je v teku zime znatno povečalo in okrepilo svoje armade, da bi bilo še bolj pripravljeno za operacije v 1916. letu. Uredilo ni samo solidne fortifikacije zavzetega ozemlja, temveč tudi gradilo za vsak primer rezervne postojanke za fronto.

Čeprav ni v tem obdobju prišlo do operacij večjega obsega, ni bilo dneva, da ni bilo prask med patroljami, izvidniških akcij in delovanja topništva, kar je imelo za posledico vsakodnevne žrtve na obeh straneh. Niti snežna

odeja na planinskem sektorju ni popolnoma umirila fronte. Vsakodnevnim krvavim žrtvam so se pridružile na tem delu fronte še žrtve od lavin. Samo skupina generala Rohra je do srede marca izgubila zavoľjo »bele smrti« 600 mož.

Sl. 37. Avstrijski vojaki v obrambi od »bele smrti« na področju Krna

V podvzemanju lokalnih napadalnih akcij je bil posebno aktiven branilec. Tako je decembra spet osvojil postojanko jzah. od Dolja pri Tolminu, ki jo je bil izgubil septembra meseca. Začetek februarja je spet zavzel v avgustu izgubljeno postojanko na zah. pobočju kote 588 na tolminskem mostišču. Na južnem pobočju Rombona je bila ponovno zasedena Čuklja (1776), ki je bila tudi v avgustu izgubljena. Pri Oslavju se je branilcu posrečilo, da je v januarju potisnil Italijane s kote 188 in »cerkvenega hrbta« ter da je tu vzpostavil stanje, ki je bilo pred jesensko ofenzivo. Uspeh branilca na tej najbolj nevarni točki je izzval močno povečanje italijanskega topniškega ognja in njegove protinapade, kar je vse imelo z bližajočo se pomladjo za posledico vsakodnevnih žrtve, posebno na kraški planoti in pri Gorici.

Januarja 1916 je AOK odločila, da se začne spomladi ofenziva iz južne Tirolske z daljnosežnimi cilji in najboljšimi četami. Zaradi tega so bile 10. armadi²⁹ odvzete 48. PD in 44. DD ter 8. GB, a 5. armadi III. kor z njegovimi tremi divizijami in 18. PD, kar pomeni, da se je obramba Koroške in na Soči oslabila za 6 in pol pehotnih divizij. Razen tega se je tudi topništvo oslabilo na tem sektorju jzah. fronte za eno petino. Pred tem so bile (še v decembru) 5. armadi odvzete 9. PB za Galicijo in 14. GB za ofenzivo proti Črni gori. Odsek 44. DD med Rombonom in Kamom je marca meseca prevzela 27. GB, ki je bila na novo formirana od 4. bhpp, prepeljanega z ruske fronte, 20. lovskega bataljona in črnovojni-

ških enot, odvzetih z drugih odsekov 10. armade. Postojanke III. kora na kraški planoti pa je zopet prevzel VII. kor, a postojanke 18. PD je prevzela 62. PD, prepeljana z balkanske fronte. V marcu so bile vse te enote prepeljane na Tirolsko. Zavaljo tega je konec marca 10. armada štela samo še 13 aktivnih bataljonov, vse drugo so bile črnovojniške čete. Pri 5. armadi se je takrat zmanjšalo število bataljonov od 147 na 100, od katerih je bilo več kot polovica črnovojniških, a število topov samo pri tej armadi od 693 na 467.

PETA SOŠKA BITKA¹⁰
(11. do 16. III. 1916)

Cadorna ni bil za to, da se začno prezgodaj ofenzivne operacije na Soči, ki jih je bil dolžan začeti na podlagi sklepa antantnih generalnih štabov na konferenci v Chantillyju junija 1915. Za začetek te ofenzive že v marcu ga je predvsem prisilila zahteva francoskega vrhovnega poveljstva zaradi nemškega napada na Verdun (21. februarja) ter tudi potreba, da se z napadom odkrijejo avstrijski načrti, ker mu ni ostala prikrita koncentracija močnih avstrijskih čet na Tirolskem. Tako se je začela ta bitka pravzaprav tako zgodaj proti volji italijanskega vrhovnega poveljstva. Cadorna je prepustil poveljnikom 2. in 3. armade, da sama izbereta operativne cilje, predvsem seveda že od prej obstoječe glavne cilje: Gorico in Tolmin. Zato je bila ta bitka sestavljena od lokalnih napadov, ki sta jih nepovezane planirala oba armadna poveljnika.

Dne 11. marca je začelo italijansko topništvo obstreljevati branilčeve postojanke na vsej fronti od Krna do morja. Slabi napadi na tolminsko mostišče so bili z lahkoto odbiti. Na goriškem mostišču se je Italijanom posrečilo zavzeti branilčevo postojanko pri Ločniku, ki pa jo je branilec zopet osvojil. Najbolj žila-

vi so bili boji na kraški planoti za posamezne nevrvalgične točke na branilčevem glavnem položaju, a so bili tudi tu vsi italijanski napadi odbiti.

Glavni cilj, da se avstrijske čete prikujejo na Sočo in se tako onemogoči njihov prevoz na Tirolsko, ni bil dosežen, ker so ne glede na to italijansko ofenzivo mogle biti vse enote po planu tja prepeljane. Tudi ni uspelo s to ofenzivo olajšati situacijo zaveznika pri Verdunu.

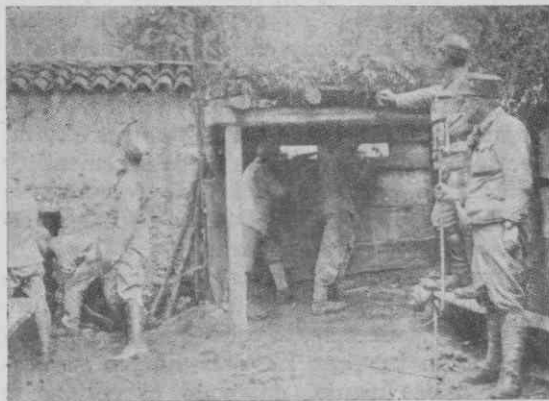
Izgube so bile v primeri s prejšnjimi bitkami malenkostne, ker se to pot napadalec ni trudil v polni meri.

SESTA SOŠKA BITKA¹¹
(4. VIII. do 17. VIII. 1916)

Čeprav med peto in šesto soško bitko ni bilo ob Soči večjih operacij, orožje tudi v tem obdobju ni popolnoma mirovalo. Najprej so Avstrijci v drugi polovici maja podvzeli nekaj demonstrativnih lokalnih napadov, da bi Italijanom onemogočili premestitev enot na Tirolsko. Konec junija so podvzeli akcijo z bojnim plinom na severnem delu kraške planote, da bi na ta način Italijane zopet potisnili do Soče, kar pa se ni posrečilo. Potem so se pa v juliju na kraški planoti vrstile lokalne italijanske napadalne akcije, ki so zahtevale na obeh straneh obilo žrtev. Hoteli so namreč izkoristiti številčno slabost branilca in zavzeti ugodne izhodiščne položaje za svojo naslednjo ofenzivo.

Dne 15. maja se je začela avstrijska ofenziva na južnem Tirolskem, v kateri je sodeloval tudi naš domači III. kor. To ofenzivo, ki se je sicer uspešno toda prepozno začela, so morali Avstrijci prekiniti zaradi ofenzive generala Brusilova na ruski fronti, ki se je začela 4. junija. V tej ofenzivi so doživeli Avstrijci hud poraz in so izgubili takoj v prvem tednu čez 300.000 mož. Od takrat je bila vsa pozornost nemškega in avstrijskega vrhovnega poveljstva usmerjena na vzhod, kamor so morale biti odposlane mnogoštevilne divizije, ki so se vzele z zahodne in italijanske fronte. Razen tega so tudi Francozi in Angleži začeli 1. julija veliko ofenzivo na Sommi, kar je položaj centralnih sil še bolj kompliciralo in poslabšalo.

Po ustavitvi avstrijske ofenzive na Tirolskem in velikem ruskem uspehu, ki je vendar enkrat prožil možnost za koordinacijo z rusko vojsko, je italijansko vrhovno poveljstvo zopet usmerilo težišče svoje akcije na soško fronto in se je lotilo pospešenih priprav za novo veliko ofenzivo. Njihov načrt za to bitko

Sl. 38. Ureditev za obrambo kmečke hiše na tolminskem mostišču

je bil, da se najprej osvoji goriško mostišče, a potem da se napad razširi na sektor: vrh Sv. Mihaela—Sv. Martin.

Sl. 39. Avstrijski minometalec na sev. pobočju vrha Sv. Mihaela

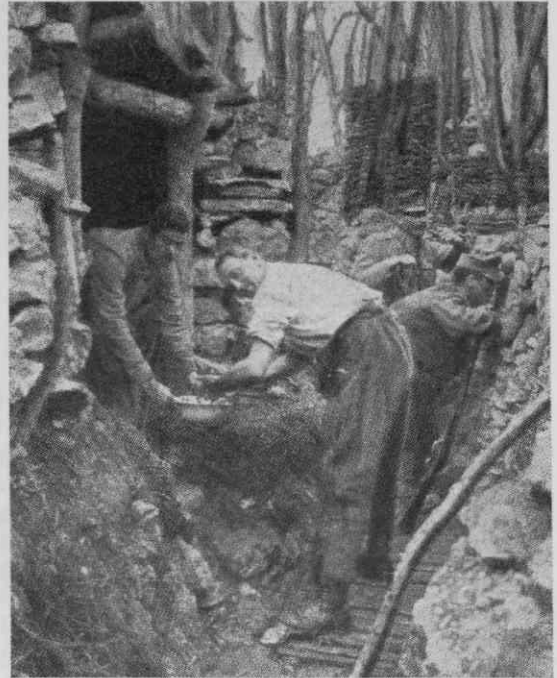
Zaradi tega je italijansko vrhovno poveljstvo okrepiło svojo 3. armado (poveljnik Duca d'Aosta) z 10 divizijami, mnogoštevilnim topništvom in minometalci največjih kalibrov. Vse te okrepiteve, ki so jih večidel dobili s tirolske fronte, so bile šele neposredno pred začetkom ofenzive med 27. julijem in 4. avgustom, prepeljane na Sočo, da bi s tem dosegli čim večje presenečenje, kar je italijanskemu vrhovnemu vodstvu tudi popolnoma uspelo. Tako je bilo za to novo italijansko ofenzivo zbranih 203 bataljonov in 1250 topov proti 78 avstrijskim bataljonom s 384 topovi.

To ofenzivo, posebno pa osvojitve goriškega mostišča in Gorice, sem opisal v svojem članku: Boj za Gorico, Kronika, 1960/III. Da ne bi tega tukaj ponavljal, navajam samo to, česar ni v tem članku omenjeno, oziroma kar je potrebno zaradi povezave z dogodki, ki sledijo.

Kot že omenjeno v tem mojem članku, se je Borojević odločil, ker ni razpolagal z nobenimi rezervami, da se po padcu goriškega mostišča in vrha Sv. Mihaela umakne na drugi položaj: Sv. Gora—Sv. Gabrijel—Sv. Katarina—Panovec—Sv. Marko in dalje ob levem bregu Vrtojbece s priključkom čez Mirenski grad na nove položaje na kraški planoti, ki so potekali čez koto 212 (nad Logom)—Lokvi-

co—Opatje selo—kota 144 do ustja Timave. Ta umik je sledil ponoči od 8. na 9. avgusta, ne da bi ga napadalec kaj motil.

V drugi fazi te bitke so od 10. do 16. avgusta med Plavami in morjem v neprestanih naskokih ne glede na žrtve s 17 divizijami in nadmočnim topništvom Italijani poskušali Avstrijce potisniti tudi z njihovega drugega položaja. Posrečilo se jim je samo, da so jih potisnili na kraški planoti z bastiona Nad Logom in iz popolnoma porušenega Opatjega sela.

Sl. 40. Branilec v novih postojankah na Sv. Marku

Dne 17. avgusta so Italijani prekinili svojo ofenzivo, v kateri so izgubili 51.000, Avstrijci pa 41.000 mož, od tega čez 19.000 ujetih. Z zavzetjem Gorice in vrha Sv. Mihaela so Italijani po štirinajstih mesecih od vojne napovedi dosegli na Soči svoj prvi večji uspeh. Ta uspeh je bil predvsem moralnega značaja, ker sta ga italijanska armada in narod z veliko nestrpnostjo pričakovala. Vendar v vojaškem pogledu ni prekoračil taktičnega okvira, ker se jim ni posrečilo, da bi ga spremenili v strateškega, čeprav so bili za to danj nadvse ugodni pogoji glede na takratno zelo težko situacijo njihovih sovražnikov.

Borojević navaja: »Tedaj je bilo stanje avstrijske soške fronte do skrajnosti kritično. Številčno slabe čete, zavoljo hudega boja izmučene in izčrpane na slabo utrjenih položajih, brez upanja, da bodo okrepljene z izdatnimi novimi rezervami, so dajale možnost, da se sovražnik v najkrajšem času pre-

bije v Vipavsko dolino, in to tem prej, ker so Italijani že napadali te nove položaje od Solkana do morja z močnimi silami.«³²

Oslabljeni branilec je bil primoran, da pripelje med samo bitko oziroma po njenem koncu okrepitve s Tirolskega, iz Koroške, Galicije in Balkana, vsega skupaj okoli 5 divizij (65 bataljonov in 53 baterij), med njimi tudi 28. PD in 44. SD. Tako so prišli na soško fronto zopet naši domači polki, in sicer v sestavu 28. PD celjski 87. pp in karlovški 96. pp, a v sestavu 44. SD 1. in 2. gspp.³³ Tako so Borojeviću vrnilo približno toliko divizij, kolikor so mu jih odvzeli v začetku tega leta, toda šele po izgubljeni bitki...

SEDMA, OSMI IN DEVETA SOŠKA BITKA³⁴
(14. IX. do 4. XI. 1916)

Te tri zelo krvave soške bitke so se zvrstile v kratkih časovnih presledkih med morjem in Gorico predvsem na kraški planoti ter predstavljajo zaradi tega celoto.

Cadorna je v teh bitkah določil glavni podarek v osvojitvi severnega roba kraške planote čez Fajti hrib na Trstelj. Po osvojitvi letega je bilo možno s sunkom na sever omogočiti napredovanje enot vzhodno od Gorice ali pa ogroziti obrambo kraške planote s sunkom na jug proti Grmadi. Demonstrativne akcije so se predvidele v Julijskih Alpah in na Tirolskem.

Kot že omenjeno, je branilec po svojem umiku avgusta na kraški planoti začel urejevati svoje nove postojanke na vzhodnem robu Dola med Mirenskim gradom in ustjem Timave. Te postojanke so bile le slabo utrjene in le deloma zaščitene z žično oviro. Kamenita tla in neprestani topniški ogenj so oteževali poglobitev plitkih jarkov. Odsek med reko Vipavo in morjem je branilo 59 bataljonov, 284 topov in 255 minometalcev. 28. PD je branila odsek od kote 265 do Nove vasi. V armadni rezervi je bilo za tem odsekom 10 bataljonov, 44. SD okoli Trnovega, 32. PB je bila dodeljena XVI. koru vzhodno od Gorice, a 10. GB je bila zbrana okoli Dornberga kot rezerva AOK.

Sedma soška bitka je besenela od 14. do 17. septembra. Duca d'Aosta je uvedel v to bitko 102 od 186 bataljonov, kolikor jih je bilo zbranih za bitko, a napade njegove pehote je pomagalo 954 topov vseh kalibrov in 586 minometalcev. V štiridnevnih ogorčenih bojih so Italijani potisnili branilčeve čete z Mirenskega gradu in postojank za koto 212 ter med Lokvico in Opatjim selom, vsega 100 do 200 m, kakor tudi s kot 208 in 144.

Italijani so v tej bitki izgubili 17.000, a branilec 15.000 mož, od tega čez 4000 ujetih. Iz-

gube napadalca niso bile v nobenem razmerju z doseženim uspehom.

V osmi soški bitki, ki je trajala od 10. do 12. oktobra, je Cadorna razširil napadalno zono na sever do vzhodno od Gorice, ali glavni sunek naj bi bil usmerjen kakor v prejšnji bitki na Fajti hrib in Trstelj. Branilec je branil postojanke, na katere je bil potisnjen v prejšnji bitki. Te so bile med reko Vipavo in Novo vasjo popolnoma razdejane in zravnane z zemljo, kajti kar je branilec ponoči popravil, je bilo podnevi porušeno. Ker se zaradi tega ni mogla temeljito urediti niti rezervna črta, ki je šla od Vrtoč po zahodnem pobočju vzbočine Pečinka čez Hudi log in Lukatič, koto 235 (vzhodno od Jamelj) in zaselek Flondar do ustja Timave, so začeli pospešeno urejevati tretjo črto, ki je potekala od vzhodnega vrha Fajtega hriba (464) čez Kostanjevico, vrh Stara Lokva in čez Grmado do Devina. Sklenjeno je bilo, da se zaradi zmanjšanja strašnih izgub v prvi črti puste samo slabotne čete in da se obramba predvsem nasloni na močne lokalne rezerve. Od morja do Sv. Gabrijela je bilo v prvi in rezervni črti 6 in pol divizij (101 bataljon), a 2 diviziji v armadni rezervi. Nekaj bataljonov 44. SD iz armadne rezerve je moralo še pred bitko zamenjati popolnoma uničene bataljone divizij prve črte. Med temi enotami 44. SD sta bila tudi 1. in 2. gspp. Pred samo bitko je moral Borojević oddati 3 GB za romunsko fronto,³⁵ a v zameno je dobil 10. PD s Tirolskega, ki je pa šele med bitko začela prihajati na kraško planoto.

Po uničujoči topniški pripravi, ki je trajala nekaj dni in obdelovala celo fronto od Plav do morja, posebno pa seveda zopet severni del kraške planote in branilčeve postojanke vzhodno od Gorice, se je 10. oktobra začel napad italijanske pehote, za katerega je bilo pripravljenih 221 bataljonov, toda v resnici je bilo uporabljenih v bitki le 166 bataljonov. Glavna napadalna zona (Fajti—Trstelj) je bila zožena na 4 km in za napad tod so Italijani razpolagali s 46 bataljoni! Zopet je kraško planoto ovila meglena zavesa dima in prahu. V neprestanih maskokih, ki so se izmenjavali s protinapadi branilca, so Italijani 10. in 11. oktobra potisnili branilca na njegovo drugo črto: Lokvica—Hudi log—Lukatič. Na južnem delu kraške planote so prebili avstrijske postojanke v smeri Jamelj (Jamiano), toda so bili z velikimi izgubami vrženi nazaj na svoje izhodiščne položaje. Vzhodno od Gorice so osvojili vrh Šober.

Borojević ni več imel na razpolago potrebnih rezerv, da bi spet osvojil izgubljene postojanke med Lokvico in Lukatičem.

Sl. 41. Avstrijska opazovalca v prednjem okopu na kraški planoti

Italijani so v tej bitki izgubili čez 25.000, a branilec čez 20.000 mož in čez 8000 ujetnikov.

Domači 2. gspg se je boril v tej bitki na postojankah pri Hudem logu in pretrpel 11. do 12. oktobra velike izgube.³⁶

Deveta soška bitka je trajala od 31. oktobra do 4. novembra. Topniška dejavnost je od konca osme bitke popuščala samo še ob slabem vremenu. 31. oktobra ob 8. uri je začelo bobnanje celotnega italijanskega topništva. Zopet se je kraška planota zavila v oblak prahu in dima. Italijansko zrakoplovstvo je pa bombardiralo Sežano, Dutovlje in Miramar.

Postojanke od vrha Sv. Gabrijela do morja je branilo 7 divizij, od tega 3 divizije odsek od reke Vipave do Lukatiča (28. PD³⁷ in 44. SD v prvi, a 17. PD v drugi črti). V armadni rezervi sta bili 16. PD in preživeli ostanki 20. HD. Pred začetkom bitke je imel Borojević na tem odseku 91 bataljonov in 543 topov, a 19 bataljonov je bilo v armadni rezervi.

Operativni cilj vojvode d'Aosta je ostal isti: prodor k Trstu s težiščem na severnem delu kraške planote. Za doseg tega cilja sta razpolagali 3. armada in desno krilo 2. armade z 225 bataljoni in 24 eskadroni, toda v bitki je bilo angažiranih samo 164 bataljonov. Razen tega so močno okrepili svoje topništvo.

Dne 31. oktobra dopoldne je italijanska pehota krenila v napad med Gorico in morjem. Ob Vrtojbi in na gričevju vzhodno od Gorice je branilec odbil vse napade. Na severnem delu kraške planote so italijanske napadalne kolone že tega dne razbile prednje dele 28. PD in 44. SD in prodrle do branilčevega topništva. Ponoči od 1. na 2. november in dopoldne tega dne je bil v teku protinapad rezerv teh divizij. V protisunku pa je italijanska pehota ne le zaustavila ta protinapad, temveč je v nadaljnjem prodiranju popolnoma uničila 5 bataljonov 28. PD in zavzela v naskoku mali Fajti hrib (432).³⁸ V tej hudi kri-

zi za branilca je njegova 17. PD prestregla ostanke teh dveh divizij na tretji črti na odseku veliki Fajti hrib (464)—Kostanjevica, ki ga je branilec kljub močnemu pritisku 3. novembra uspel obraniti. Tega dne je prišla branilcu na pomoč na severni del kraške planote 14. PD in za njo še 24. črnovojniška brigada. 4. novembra so Italijani poskušali razširiti svoj uspeh v južni smeri na odsek Hudi log—Jamlje, v smeri Sela. Žilavo so napadali do pozno v noč, toda branilec, kateremu je ravno tedaj prihajala v pomoč 14. PD, je odbil vse njihove napade.

Sl. 42. Avstrijske okrepitve gredo v prvo bojno črto

V tej bitki so Italijani izgubili čez 32.000, a Avstrijci čez 28.000 mož, po italijanskih virih poleg tega še 9000 ujetnikov. Italijani so v teh treh bitkah na severnem delu kraške planote sicer potisnili branilca za 3—4 km na odseku, širokem kakih 5 km, toda prodor k Trstu se jim vendarle ni posrečil, čeprav so v teh treh bitkah izgubili 2464 častnikov in 73.000 mož. Edini njihov uspeh je bil v nadaljnjem slabljenju branilca, ki je v obdobju september—november izgubil 2088 častnikov in skoraj 100.000 mož po uradnih avstrijskih poročilih ter bil prisiljen, da pošlje na Sočo še dve novi diviziji. Interesantno je, da Italijani niso v nobeni izmed teh treh bitk do kraja angažirali vseh svojih pehotnih enot, najbrž iz strahu pred prevelikimi žrtvami. To dejstvo je bilo za branilca rešilno, ker bi v nasprotnem primeru utegnil takrat na kraški planoti doživeti hud, mogoče celo usodepoln poraz. Razen tega je bilo število ujetih avstrijskih vojakov vedno večje, kar dokazuje upadanje njihove vojaške morale v strahovitem ognjenem peklu na kraški planoti. Toda kljub vsem krizam je imel branilec tudi v teh treh bitkah vendarle obramben uspeh, posebno severno od reke Vipave. Kot že omenjeno, je trpelo in umiralo v teh bitkah tudi na tisoče vojakov

vseh jugoslovanskih narodnosti, a posebno Slovence v 87. pp in 2. gsp.

Sredi septembra so Italijani napadali tudi v povirju Soče Vršič in Javoršček, posebno pa Rombon, na katerem so Bosanci odbili vse njihove napade.

Sl. 43. Bosanci v rezervi za soško fronto

To jesen se je bobnenje s soške fronte slišalo globoko v zaledje tja do Novega mesta, medtem ko so tržaški Italijani vsak dan nepotrpežljivo pričakovali svoje osvoboditelje.

ZIMA 1916/1917³⁹

Orožje tudi to zimo na kraški planoti ni popolnoma mirovalo. Obe strani sta podvzemali lokalne akcije, aktivnost topništva pa tudi ni nikoli popolnoma prenehala posebno na italijanski strani. To se najbolj vidi po izgubah, ki jih navaja OeULK za obdobje januar—april 1917 pri 5. armadi: 2844 padlih, 12.540 ranjenih, 371 pogrešanih in 53.270 zaradi bolezni evakuiranih. Na obeh straneh so se pospešeno utrjevale postojanke. Avstrijci so v teku zime okrepili 5. armado s tremi divizijami in dvajsetimi baterijami ter dopolnjevali svoje enote z novimi maršbataljoni. Po strašnih izgubah leta 1916⁴⁰ postaja pri njih prvič jako občutljiva kriza v dopolnjevanju moštva.

Italijani so v tem obdobju okrepili svojo armado s 151 novimi bataljoni, ki so jih uporabili za formiranje osem novih divizij. Razen tega so svoje topništvo okrepili z 262 novimi baterijami in mnogoštevilnimi minometalci. Ni treba posebej naglašati, da je bil večji del teh okrepitev namenjen soški fronti. Kljub temu pa je njihovo vrhovno poveljstvo gledalo z zaskrbljenostjo na razvoj dogodkov v letu 1917. Tudi je bil del njihovega javnega mnenja vedno bolj proti vojni zaradi strašnih izgub in relativno slabih uspehov na fronti.

Na dveh sestankih v Chantillyju je bilo dogovorjeno, da se najkasneje v aprilu 1917 začno močne ofenzive na vseh frontah. Da bi

Sl. 44. Neeksplozirana italijanska granata

Italijo čim močneje povezali s silami Trojnega sporazuma, politično in vojaško, je bil sklican januarja sestanek antantnih političnih in vojaških šefov v Rimu. Interesantno je, da je na tem sestanku Lloyd George, angleški premier, predlagal, naj se zada monarhiji smrtni udarec s skupno anglo-francosko-italijansko ofenzivo čez Julijske Alpe na Ljubljano in Dunaj. Cadorna je pa sodil, da bi se že z zavzetjem Julijskih Alp (mislil je pri tem najbrž na črto Triglav—Snežnik—poznejšo državno mejo) močno ogrozila monarhija. Za tako akcijo je zahteval 8 francosko-angleških divizij in 300 težkih topov. Takšne skupne antantne ofenzive obramba na Soči in Krasu najbrž ne bi mogla prenesti in Slovenija bi bila v tem primeru popolnoma opustošena. Cadorna je v tem času računal tudi z avstrijsko-nemško ofenzivo proti Italiji. O tem se je tudi razpravljalo v Udinah (italijansko vrhovno poveljstvo) v času obiska šefa francoskega generalštaba generala Nivella. Le-tà je pa ostal pri svojem načrtu, da se aprila podvzame generalna ofenziva v Franciji, ki bi sama po sebi onemogočila pošiljanje nemških enot za skupno ofenzivo proti Italiji.

DESETA SOSKA BITKA⁴¹ (12. V. do 5. VI. 1917)

V to bitko so Italijani vrgli polovico vseh svojih enot in jo razširili na sever do Avče na fronti 50 km. 3. armada vojvode d'Aosta naj bi s 16 divizijami in 1300 topovi prodrla k Trstu to pot s težiščem na južnem delu kra-

ške planote, a 2. armada generala Capella naj bi z 12 divizijami in 1000 topovi zavezala hrbet Kuk (611)—Vodice (652)—Sv. Gora—vrh Sv. Gabrijela (646) z istočasnim frontalnim napadom na avstrijske postojanke pred Gorico ter tako odprla pot v Vipavsko dolino.

Avstrijske postojanke na tem odseku je branilo 10 divizij v prvi črti, medtem ko je 5 divizij bilo v armadni rezervi, od tega 4 divizije za levim armadnim krilom na kraški planoti, kjer je Borojević tudi to pot predvideval glavni napad.

Dne 12. maja se je začela topniška priprava od Tolmina do morja, da bi branilca prevarali o smeri italijanskega glavnega napada.

V prvi fazi, ki je trajala do 20. maja, je bilo težišče italijanskega napora na odseku Deskla—Gorica. V neprestanih napadih, ki so se menjali s protinapadi branilca, so Italijani uspeli, da so z nadmočnimi četami razširili mostišče pri Plavah in zavzeli Zagoro, Kuk in Vodice. Sv. Gora je nekajkrat menjala gospodarja, toda je nazadnje kakor vrh Sv. Gabrijela ostala v rokah branilca. Vsi njihovi napadi 14. in 15. maja med tem vrhom in Sv. Markom s težiščem proti vrhovom na obeh straneh Rožne doline so bili odbiti. Po OeULK so se tu posebno odlikovali dalmatinski 23. spp in karlovški 96. pp. V tem obdobju bitke je Borojević 3 divizije iz dela armadne rezerve, ki je bila na kraški planoti, premestil v rajon Gorica—Trnovo in severno od tod. Na njegovo zahtevo je AOK poslala na Sočo še dve novi diviziji.

Druga faza te bitke je trajala od 23. do 28. maja in predstavlja glavni napad 3. italijanske armade s težiščem na južnem delu kraške planote, medtem ko je 2. armada imela v tej fazi samo pomožno vlogo. Na kraški planoti je besnela bitka vseh šest dni z nepopisno divjostjo na obeh straneh, dan in noč. Topniška priprava je trajala samo 10 ur, toda bila je tako silna, da je takoj zavila bojišče v oblak prahu in dima in do temelja porušila vse branilčeve postojanke. Italijanska pehota je v prvem naletu prebila branilčevo glavno črto med Lukatičem in koto 144 in naslednje dni razširila in poglobila svoj uspeh med Kostanjevico in morjem v smeri Grmade. Svzh. od Jamelj je bitka divjala posebno za višine pri Fornazzu (kote 235, 241 in 247), ki so navezadnje ostale v rokah napadalca. Južno od tod so vrgli Avstrijce v novih napadih čez Flondar in Štivan h Grmadi, potem pa so leti zadržali njihovo prodiranje pred črto Klariči—Medeazza in od tod odbijali vse njihove napade. Na severnem robu kraške planote so vsi njihovi poskusi, da bi napredovali v smeri Trstelja, ostali brez uspeha. Tu se je boril

Sl. 45. Branilčeve prednje postojanke pri Jameljih

tudi 2. gspp.⁴² Ponoči 27. maja je pa začel popuščati napadalni elan italijanske pehote in petdnevna nadvse krvava bitka je na tem odseku začela pojemati. Istočasno so Italijani obnovili svoje napade vzhodno od Gorice in na hrbet Vodice—Sv. Gora. Vzhodno od Gorice so zopet posebno žilavo napadali odsek med Panovcem in Sv. Markom, so pa bili vedno odbiti. Severno jim je uspelo v nočnem naskoku vreči branilca pri Paljevu na njegove rezervne postojanke. Kota 652 nad Vodici je nazadnje ostala med obema frontama kljub neprestanim italijanskim napadom, ki so tu trajali z manjšimi presledki do 29. maja.

Tretjo fazo te bitke predstavlja protinapad, ki ga je branilec podvzel na kraški planoti 4. in 5. junija z novimi okrepitevami. Ponovno je zasedel črto Flondar—Fornazza—Vršič in ujel 10.000 Italijanov. Capello omenja v svojih memoarih, da se je v teh bojih prvič opazilo popuščanje italijanske pehote in da nekatere njihove enote sploh niso dale nobenega odpora več.

Sl. 46. Zbiranje italijanskih ujetnikov pri Stanjelu

Italijani so v tej bitki izgubili 159.000 mož vključno 27.000 ujetih od 280.000 mož, uvedeni v bitko. Ni se jim posrečilo, da bi osvojili zastavljene cilje: Sv. Goro, vrh Sv. Gabrijela,

Trstelj in Grmado, čeprav so se za njihovo dosego borili z največjo požrtvovalnostjo. Na južnem robu kraške planote so napredovali na odseku 8 km za poprečno 2 km. Večji uspeh so dosegli samo severno od Gorice, kjer so med Zagoro in Sv. Goro čvrsto zakoračili na levi breg Soče ter si na ta način zagotovili dobre izhodiščne postojanke za kasnejše nadaljevanje ofenzive na tem odseku, kar so izkoristili, kakor bomo takoj videli v enajsti soški bitki.

Avstrijci so izgubili 76.000 mož vključno 23.400 ujetih od 165.000 mož, uvedenih v bitko. Te izgube so bile zelo občutne glede na njihovo splošno izčrpanost. Vendar je zanje ta bitka predstavljala zopet obrambni uspeh, ker so onemogočili končno odločitev na tej fronti, za katero so Italijani angažirali in žrtvovali ljudi in sredstva kakor dotlej v nobeni od devetih soških bitk.

ENAJSTA SOŠKA BITKA⁴²
(17. VIII. do 15. IX. 1917)

Ta bitka predstavlja maksimalni italijanski napor, da bi se dosegla odločilna rešitev na soški fronti. V tem cilju so zbrali na tej fronti, slabeč do skrajne meje druge svoje odseke, maksimalno število enot: 51 in pol divizije in 3566 topov, havbic in možnarjev, od tega 2400 cevi srednjega in velikega kalibra. Ta ofenziva naj bi se podvzela med morjem in Tolminom s težiščem na obeh krilih: na kraški planoti in na odseku vrh Sv. Gabrijela—Tolmin. Na kraški planoti naj bi 3. armada z 18 divizijami in 1200 topovi zavzela Komenško planoto, kar bi pomenilo seveda tudi zavzetje Trsta. Na levem krilu naj bi 2. armada s 26 in pol divizijami in 2366 topovi zavzela planoto Banjščica—Sv. Duh ter od tod s sunkom čez Trnovski gozd izmanevrirala avstrijsko obrambo vzhodno od Gorice, a z manevrom čez Lom zavzela Tolminsko kotlino. 7 divizij je sestavljalo rezervo vrhovnega poveljstva.

Avstrijci so imeli pred bitko od Krna do morja 21 divizij z močnejšim grupiranjem na kraški planoti in vzhodno od Gorice. Odsek od Krna do Avč je branil XV. kor z dvema divizijama, odsek južno od tod do vrha Sv. Gabrijela je branil XXIV. kor s štirimi divizijami, odsek od Sv. Katarine do reke Vipave je branil XVI. kor s tremi in pol divizijami, a odsek na kraški planoti sta branila VII. in XXIII. kor s po tremi divizijami. Od armadne rezerve je bila ena divizija za XXIV. korom na Banjški planoti, a tri divizije na Komenški planoti na prostoru Opčine—Sežana—Štanjel. Ena divizija je bila kot rezerva poveljstva fronte v okolici Ljubljane. Slovenci

so bili zopet na najbolj občutljivih točkah, in sicer na vrhu Sv. Gabrijela celjski 87. pp, na severnem robu kraške planote ljubljanski 2. gsp, a pri Štivanu mariborski 47. pp.

17. avgusta se je začela velika italijanska ofenziva s še močnejšo topniško pripravo kakor kadarkoli doslej.

Na kraški planoti...

3. italijanska armada je 18. avgusta krenila v napad na vsem odseku kraške planote. Uspelo ji je, da je zavzela avstrijsko glavno obrambno črto južno od Kostanjevice in da je v ogorčenih bojih potisnila branilca čez Selo in Štivan na zahodno podnožje Grmade.

Sl. 47. Branilčeve rezerve

V strašni avgustovski vročini so se vodili posebno ogorčeni boji na zahodnih pristopih k tej zadnji barieri pred Trstom. V centru se je fronta po ogorčenih bojih, v katerih so se dan in noč napadi menjavali s protinapadi, nekako stabilizirala med Selom in Kostanjevico. Vsi italijanski napori pa, da bi napredovali na severnem robu kraške planote od Fajti hriba k Trstelju, so bili odbiti. 23. avgusta so Italijani prekinili svoje napade na kraški planoti, da bi mogli osredotočiti maksimalen napor na Banjški planoti, kjer je njihova 2. armada dosegla precejšen začetni uspeh. Branilec je pa s protinapadom 4. in 5. septembra potisnil napadalce med Flondarjem in Štivanom na njihov izhodiščni položaj, to pa se mu ni posrečilo pri Selu, tako da so razvaline te vasi navsezadnje ostale v rokah napadalca.

Severno od reke Vipave...

Na odseku od reke Vipave do Tolmina je poveljnik 2. italijanske armade, general Cappello, začel 18. avgusta uresničevati svoj dobro zamišljen načrt in le malo je manjkalo, da ni dosegel odločilnega uspeha ne samo za svoj del fronte, temveč za vso soško fronto sploh.

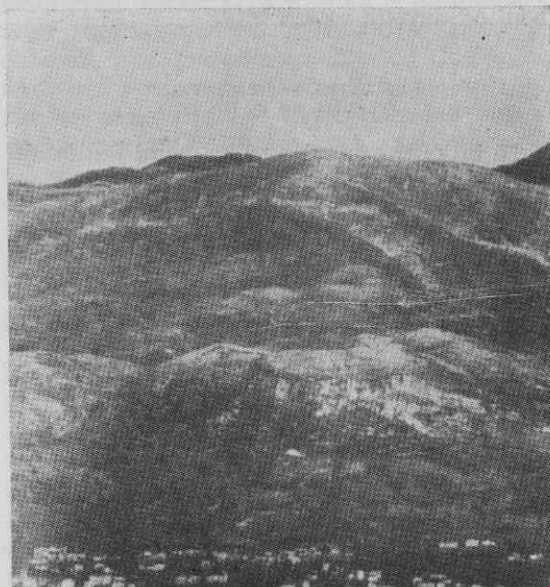
Ponoči od 17. na 18. avgust je 5 italijanskih divizij prekoračilo Sočo med Desklo in Doblarji in razbilo enote avstrijskega XXIV. kora, ki so branile postojanke na levi obali Soče.

V teku petdnevni ogorčenih bojev, v katere je Capello uvedel sveže enote, so Italijani prebili tudi drugo avstrijsko obrambno črto na Banjski planoti in osvojili Vrh, Kuk in Jelesnik (738) ter nadaljevali svoje prodiranje k vašem Bate in Humarji in južno ter severno od tod. Razbitih ostankov dveh avstrijskih divizij ni mogla zadržati niti 24. PD, ki je bila na tem ogroženem odseku v armadni rezervi. Že od 19. avgusta so začele avstrijskim enotam na Banjski planoti prihajati okrepitev iz Vipavske doline, Koroške in Tirolske, ki pa niso mogle popraviti situacije. Razen tega je poslal Borojević na pomoč hudo ogroženim enotam na Banjski planoti tudi 73. PD, ki je bila v armadni rezervi na Komenski planoti. Poveljnik te divizije, general Goiginger, je prvotno nameraval s svojo in z ostanki umikajočih se divizij preiti v protinapad, toda je moral ta svoj načrt opustiti, ker je 73. PD prepozno prispela na bojišče. 22. avgusta so Italijani prebili avstrijske postojanke tudi pri Rutarščah ter napredovali čez odsek Dragovice—Vodice h Kobileku in Ravnam. Tega dne je dosegla kriza avstrijskih enot na Banjski planoti svoj višek in če bi se Italijanom posrečilo razbiti še Goigingerjevo divizijo, ne bi bilo več mogoče preprečiti popolnega poraza. Zato se je Borojević še isti večer odločil, da umakne enote z Banjske planote na črto, ki bi potekala od vrha Sv. Gabrijela po severnem robu Trnovskega gozda in vzhodnem robu Čepovanske doline, od tod pa po črti Špilenca—Koren—Hoje—Log s priključkom pri Selu na postojanke tolminskega mostišča. Povelje za ta umik je bilo izdano 23. avgusta zjutraj s tem, da se opravi ponoči na 24. avgust.⁴⁴ Goiginger pa ni gledal tako pesimistično na situacijo in je še isti dan predlagal obenem s poveljnikoma XV. in XXIV. kora, naj se umiki izvrše samo do črte: Log — Mešnjak — Hoje — Kal — Vrhovec — Madoni — Zagorje—vrh Sv. Gabrijela, kar je Borojević odobril. Medtem je pa že začela moč italijanskega pritiska na Banjski planoti popuščati, kar je Goigingerju omogočilo, da je 23. in 24. avgusta organiziral novo obrambo na postojankah, ki jih je predlagal Borojeviću. Šele 24. avgusta so Italijani zavzeli greben Vodice—Sv. Gora, Kobilek (627) in Kolk (855) ter tega dne popoldne prišli s svojimi patruljami pred novo avstrijsko obrambno črto.

Medtem ko so se odigravali ti dogodki na Banjski planoti, pa ofenziva generala Capella med reko Vipavo in vrhom Sv. Gabrijela ter proti tolminskemu mostišču in Mrzlemu vrhu ni uspela, niti ni moglo desno krilo njegovega XXVII. kora doseči severno od Avč večjih rezultatov, ker je branilec prožil na teh delih

fronte žilav odpor. Ta italijanski kor ni uspel, da bi s sunkom čez Lom od juga ogrožal obrambo na tolminskem mostišču, čeprav je Capello vrgel v bitko iz armadne rezerve še svoj XIV. kor. Vsi italijanski poskusi, da bi v sledečih dneh potisnili branilca z njegovih novih postojank na Banjski planoti in pred Gorico, so ostali brez večjega uspeha.

29. avgusta je italijansko vrhovno poveljstvo ustavilo tudi ofenzivo 2. armade, toda je naložilo njenemu poveljniku, naj pripravi načrt za novo ofenzivo, katere cilj bi bila definitivna likvidacija avstrijske obrambe pred Gorico in katero bi bilo treba začeti okrog 15. septembra. Capello pa se je odločil, da že začete ofenzive proti vrhu Sv. Gabrijela sploh ne prekine, temveč da jo brez prediha najenergičneje nadaljuje.

Sl. 48. Vrh Sv. Gabrijela (pogled z jugozahoda)

PEKEL NA VRHU SV. GABRIJELA...

Tako so Italijani od zahodne in severne strani v neprestanih dan in noč trajajočih naskokih poskušali osvojiti ta vogelni bastion, ki jim je zapiral pot v Vipavsko dolino. Obe strani sta uvajali v bitko vedno nove pehotne enote in nove baterije, tako da je na koncu obstreljevalo ta s krvjo prepojeni hrib več kot 700 topov in več sto minometalcev. Capello se je nazadnje odločil, da z zgoščenim topniškim ognjem obdeluje ta hrib tako dolgo, dokler ne privede branilca do obupa in popolnega uničenja. Le-ta je pa tudi pošiljal v boj nove in nove enote, med drugim tudi 2. gspp, ki je pretrpel tudi tu velike izgube.⁴⁵ Ko so 12. septembra italijanske napadalne kolone po tem strahovitem topniškem obstreljevanju prešle

v napad, so naletele zopet na neomajno obrambno moč branilca. Od ene angažirane avstrijske divizije je ostalo samo 1.000 mož, a od 1. bataljona 87. pp samo 185 mož... Veith piše, »da je ta polk prestal tedaj najhujši boj, ki ga je sploh kdaj katera avstrijska enota pretrpela.«⁴⁶ Traveyan pa piše: »V prvi polovici septembra je predstavljal vrh Sv. Gabrijela strašen šarnir pod koncentričnim ognjem dveh topniških mas, ki sta bili takrat v polni moči. Obe strani sta pošiljali divizijo za divizijo zaradi osvajanja te naravne trdnjave. Izgube so bile strašne, ker sta bila napad in obramba brezhibna. Sam vrh tega bastiona je naposled ostal razdeljen med dve hrabri armadi.«⁴⁷ Od 13. septembra naprej so zaradi popolne izčrpanosti obeh strani krvavi boji za ta vrh, ki so ga Italijani opravičeno imenovali »Monte del morte«, začeli popuščati, čeprav niso niti potem popolnoma utihnili.

Sl. 49. Ranjeni avstrijski vojaki na potu v zaledje

IN REZULTATI...

Italijani so v tej bitki izgubili 166.000 mož, od tega 40.000 mrtvih in 18.000 ujetih. Kot v šestih soški bitki, so dosegli tudi tokrat samo taktične uspehe. Na kraški planoti so na odseku 4 km napredovali v smeri Sela samo za ca. 2 km. Pomembnejši uspeh so dosegli na Banjški planoti, kjer so na odseku 16 km v smeri najglobljega predora napredovali za ca. 10 km. Zmanjkalo jim je sape, ko je kriza avstrijske obrambe na tem odseku 23. avgusta dosegla vrhunec. Takrat italijanski poveljniki niso izkoristili ugodne situacije na bojišču za odločilno zmago. Čeprav niso mogli kljub svoji več kot dvakratni premoči zavzeti Grmade in Tolmina ter odpreti pot v Vipavsko dolino, kar bi šele mogel biti strateški uspeh, so dosegli skrajno izčrpanost branilca, toda tudi njihove čete so bile izčrpane in njihov borbeni duh je zaradi strašnih izgub upadel.

Avstrijci so izgubili 110.000 mož, od tega 10.000 mrtvih in okrog 30.000 ujetih. Sodili so,

da so dosegli zopet obrambni uspeh, ker so ubranili Grmade, Sv. Gabrijela in Tolmin.

AOK je pri koncu te bitke z ruske na soško fronto prepeljala še 4 divizije, ker je tedaj po neuspeli poslednji ruski julijski ofenzivi za čel nagli razkroj te armade. Znatne okrepitev z ruske fronte pa so prišle na soško fronto, ko je bila kriza v enajsti soški bitki že prebrodena.

Med to bitko je bila 5. armada razdeljena na 1. soško armado (XXIII. VII. in XVI. kor) pod poveljstvom generala Wurma (1. ISA) in na 2. soško armado (XXIV. in XV. kor) pod poveljstvom generala Henriqueza (2. ISA), a obe ti armadi sta bili podrejeni poveljstvu armadne grupe generala Borojevića.

Na jugozahodni fronti sta se oba nasprotnika izčrpavala v pozicijski vojni v najtežjih pogojih. Neprekinjenost obrambnih postojank, naslonjenih na švicarsko mejo in morje, je tudi italijansko vojsko prisilila samo na frontalne napade. Zaman so enajstkrat poskušali prebiti branilčevo fronto in prenesti operacije na odprto ozemlje, kar jih je stalo ogromnih žrtev. Mora pa se jim priznati velika žilavost in požrtvovalnost pri teh poskusih, posebno njihovi pehoti.

V tem obdobju se je branilčeva fronta resno zamajala samo avgusta leta 1916, ker je bila italijanska ofenziva približno koordinirana z ofenzivo ruske vojske. Takrat je bila izčrpanost branilca dosegla vrhunec, ker ni razpolagal z nobenimi rezervami. Italijanski poveljniki pa niso šli do kraja, bodisi da niso hoteli tvegati še večjih žrtev ali pa niso znali izrabit nadvse ugodne situacije, da spremenijo svoj pomembni taktični uspeh v strateškega. Avgusta leta 1917 pa situacija za Italijane že ni bila več tako ugodna, ker je branilec od septembra dalje začel laže odvezemati svoje enote z ruske fronte zaradi že omenjenega naraščujočega razpadanja ruske carske vojske.

V teh enajstih ofenzivah in dve in pol letih so osvojili Gorico in napredovali proti Trstu v smeri Zagraj—Kostanjevica samo okoli 12 km, a na Banjški planoti vzhodno od Plav samo okoli 10 km. Važno tolminsko mostišče s Tolminsko kotlino ter Trst z naslonom na morje v Tržaškem zalivu so ostali čvrsto v rokah branilca.

Italijani so stopili v prvo soško bitko z 18 divizijami in 750 topovi, a Avstrijci z 8 divizijami in 354 topovi. V enajsto soško bitko so pa stopili prvi z 51 in pol divizije in 5.200 topovi in minometalci, a drugi s 24 divizijami in 2180 topovi ter minometalci. Iz tega je razvidno neprestano večanje angažiranih čet in topništva na obeh straneh. Italijanska premoč je bila vedno več kakor dvakratna, a v za-

četnih bojih in pozneje na posameznih odsekih še mnogo večja.

Na kraški planoti v zoni, široki 20 do 30 km in ob Soči so bile razdejane vse vasi in mesta in preonane naše planine in Kras od granat, bomb, strelskih jarkov in zaklonišč, a prebivalstvo iz tega pasu preseljeno v notranjost monarhije. Za nas Slovence je posebno važno, da je spomladi leta 1915 AOK odločila obrambo prenesti v obmejno področje na Sočo. Zavoljo tega in žilave obrambe ob Soči in na kraški planoti je bilo naše narodno področje razen omenjenega obmejnega pasu obvarovano pred vojnim pustošenjem. Da je ta obramba popustila, posebno v prvem mesecu vojne in v prvih bitkah, bi bil opustošen in razdejan velik del Slovenije, saj je čez njo šla pot na Dunaj in Budimpešto, kamor je vodila glavna operacijska smer italijanske armade.

Da ni do tega prišlo, je na prvem mestu zasluga avstrijskih čet, ki niso popustile, ampak se ob Soči žilavo branile in napadalca niso pustile, da globlje prodre proti vzhodu. V tej obrambi so sodelovale vse narodnosti bivše monarhije, a na najbolj ogroženih točkah tudi vojaki vseh jugoslovanskih narodnosti: Slovenci na kraški planoti in pri Gorici,

Sl. 51. Razvaline Sela na Komenski planoti

Sl. 52. General Borojević spremlja cesarja Karla pri zapustitvi armadnega poveljstva v Postojni

Sl. 50. Razvaline samostana na Sv. Gori

na Rombonu in Lemežu, Hrvati in Srbi pa v posameznih polkih in bataljonih vsepovsod med Rombonom in morjem, a posebno na goriškem mostišču in pri Plavah. Hrvaško-slavonski XIII. kor ni sodeloval v obrambi na Soči in kraški planoti, razen 96. in 79. pp in nekaj detaširanih bataljonov in baterij iz njegovega dopolnilnega področja. Po italijanskem umiku 1917. leta je prišel avstrijskim četam v roke interesanten spis poveljstva 3. italijanske armade o stanju avstrijske armade, v katerem je med drugim navedeno: »Napadeni vojaki (avstrijski) se bore tako zaradi discipline kakor tudi zaradi instinkta samoohranitve. Propaganda sovražstva proti Italijanom je intenzivna in stalna. Povečanje odstotka slovanskega moštva — sedaj imamo pred seboj 60 % Slovanov, 15 % Ogrov, 13 % Nemcev in 11 % Romunov — bi moglo dopustiti zaključek, da so te čete slabe vzdržljivosti. Toda izkušnja nas je poučila, da se tisti vojaki slovanskih narodnosti, ki so se na drugih frontah v trumah predajali, na naši fronti borijo s skrajno žilavostjo. Da omenimo Čehe, ki so se borili s skrajno trdovratnostjo in ki so se v kavernah raje dali ubiti, kakor pa da bi se predali...« OeULK navaja, da so ti odstotki, ki datirajo najbrž iz leta 1917, približno točni. Gornja ocena odpornosti avstrijskih vojakov v obrambi proti Italiji je sicer precej točna, toda ni popolna. Ta odpornost je popuščala in bila leta 1917 že mnogo manjša kot ob začetku vojne proti Italiji. Disciplino v enotah s slovanskim moštvom so predvsem vzdrževali častniki nemške oziroma ogrske ter drugih slovanskih narodnosti, ki so bili v teh enotah skoraj vedno v večini, razen v enotah, ki so se dopolnjevale s področja Hrvaške in Slavonije. Ogromna večina tega moštva se ni zavedala, da se bori za izgubljeno stvar. Pripeljanemu v ognjeni pekel, posebno na kraški planoti, avstrijskemu vojaku ni preostajalo nič drugega, kakor da se bori za svoj obstanek.

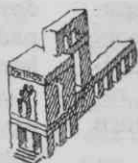
Borojević je dobil od AOK določeno nalogo, ki jo je energično in dosledno izvedel z enotami in sredstvi, ki mu jih je stavila na razpolago AOK. Ta so bila v vsem tem obdobju, kakor smo videli, zelo skromna zaradi zavzetosti monarhije na drugih frontah. Ker je bila iniciativa ves čas na premočni italijanski strani, je moral predvsem paziti o kraju in času angažiranja svojih vedno maloštevilnih rezerv. Največjo važnost je polagal na svoje južno krilo na kraški planoti, kar je popolnoma razumljivo. Če bi le-to izgubilo svoj naslon na morje, ne bi imel, oziroma ne bi od AOK mogel dobiti potrebnih čet, da bi ga mogel podaljševati. Tako mu ni preostajalo drugega, kakor da žilavo brani vsako ped zemlje v obrambni zoni med Krnom in Tržaškim zalivom. Zaradi tega je na drugem mestu tudi njegova zasluga, da zaledje Slovenije ni bilo opustošeno in razdejano.

(Se nadaljuje)

OPOMBE

24. Kakor pod toč. 1, tom III, stran 384—449 in 458—516. — 25. Sestav III. kora je razviden iz mojega članka »Ognjeni krst slovenskih fantov 1914«, Kronika, 2. zvezek iz leta 1965. — Od 28. PD je manjkalo 27. pp, ki je bil že prej prepeljan na Koroško, a od 22. DD je manjkala 44. PB (4. in 27. dpp), ki je bila dodeljena, kot omenjeno, armadni skupini generala Rohra za obrambo odseka Rombon—Krn. — 26. Kakor pod 11. — 27. Prežihov Voranc: Doberdob, 1956, stran 111—215. — 28. Kakor pod toč. 1, tom IV, stran 145—149 in 162—164. — 29. Armadna skupina generala Rohra je bila 25. januarja preimenovana v 10. armado. — 30. Kakor pod toč. 1, tom IV, stran 167—169, 186—189 in 212. — 31. Kakor pod toč. 1, tom IV, stran 696—706, tom V, stran 21—108. — 32. Kakor pod 11. — 33. Poveljstvo III. kora s 6. PD in 22. SD je ostalo na Tirolskem. Prvotni organski sestav tega kora je bil v prvem polletju precej izmenjen, kar je bila posledica operativnih pa tudi političnih okoliščin (npr. zamenjava tržaškega 97. pp s karlovskega 96. pp v sestavu 28. PD. Prvi je bil zaradi dela moštva italijanske narodnosti prestavljen na rusko fronto, kjer je ostal do konca vojne). V 22. SD je ostala od njej pripadajočih enot samo še 43. SB (3. in 26. spp),

medtem ko je prišla 44. SB (1. in 2. gspp) v sestavu 44. SD. Avstrijski domobranski polki in divizije so bili v teku tega leta preimenovani v strelske polke oziroma divizije (npr. 27. domobranski polk v 2. gorski strelski polk). — 34. Kakor pod toč. 1, tom V, stran 631—679. — 35. Romunija je napovedala vojno monarhiji 27. avgusta 1916. — 36. Kakor pod 20. — 37. V popolnoma izmenjanem sestavu, v njej ni bilo nobene njej pripadajoče organske enote več. — 38. V takratnih avstrijskih kartah je bila označena k. 432 kot »Mali«, a k. 464 kot »Veliki Fajti hrib«. — 39. Kakor pod toč. 1, tom VI, stran 3—68 in 104—118. — 40. 34.000 častnikov in 1.716.000 mož na vseh frontah, a dopolnitev je dala samo 1.400.000 mož (vključno letnik 1898). — 41. Kakor pod toč. 1, tom VI, stran 133—181. — 42. Kakor pod 20. — 43. Kakor pod toč. 1, tom VI, stran 431—483, Kronika, 1956, zvezek 1. — 44. O tem, kaj je Borojevića opredelilo na tako daljnosežen korak, ÖULK navaja samo nekatere možnosti. Mislim, da je bil glavni vzrok dejstvo, da ni imel za Banjško planoto po angažiranju 73. PD nobene rezerve več, a preostali dve diviziji, ki sta še bili v armadni rezervi za Komensko planoto, ni hotel od tod premakniti na sever, ker je sodil, da mora biti slej ko prej težišče obrambe na kraški planoti zaradi zaščite ogroženega Trsta in naslona na morje. Tega dne (22. VIII.) je prišel cesar Karl v Postojno, kjer mu je Borojević med štirimimi očmi razložil situacijo. Kaj sta tedaj odločila, se ne ve. Važno je, da ga je pri tej priliki šef generalnega štaba obvestil, da je odločena protiofenziva iz rajona Tolmin—Bovec proti Čedadu, toda da cesarja še niso pridobili, da pristane na sodelovanje nemških čet v tej akciji; pristavil je, da ga bo mogoče vtis z bojišča preusmeril v tem pogledu. Mogoče, da je ravno ta vest takrat vplivala na Borojevića, da se je odločil za tako globok umik. ÖULK ne izključuje možnosti, da je hotel s tem ustvariti čim bolj ugodno operativno situacijo za bližnji sunek iz tolminske kotline na ta način, da pusti čim več italijanskih enot pod direkten udar tega sunka. Borojević navaja v svojem že citiranem spisu, da je že poprej insistiral na protiofenzivi, kar bi govorilo za to domnevo. — 45. Kakor pod 20. — 46. Veit: Die Isonzovertheidigung vom Falle von Görz bis zur Eroberung von Karfreit, Militärwissenschaftliche Mitteilungen, 1932. — 47. Carraciolo: L'Italie dans la guerre mondiale, Roma, XV, str. 144.

OBRAMBA NA SOČI 1915—1917

Ob petdesetletnici

JURIJ MUSIČ

DVANAJSTA SOŠKA BITKA⁴⁸

(24. do 27. oktobra 1917)

(Nadaljevanje)

Branilec je bil po enajsti soški bitki do take mere izčrpan, da so njegovi odločujoči činitelji menili, da bi naslednja italijanska ofenziva mogla dovesti ne samo do zloma soške fronte, ampak tudi do popolnega poraza vojske in celo do državnega razpada. Kriza v popolnitvi je bila, kot omenjeno, vse bolj občutljiva, saj se računa, da so znašale skupne izgube na vseh frontah od začetka vojne do konca enajste soške bitke čez pet milijonov mož. V notranjosti dvojne monarhije so se že začela pojavljati znamenja njenega političnega razpada. Vladalo je že skrajno pomanjkanje hrane in vseh vojnih potrebščin. Odpor proti vojni se je pollašal ne samo njenih narodov, temveč tudi že njene vojske. Zaradi tega so sodili njeni odgovorni činitelji, da je edini izhod iz te zelo težke situacije močna protiofenziva, ki naj bi soško obrambo osvobodila vse večjega in nevarnejšega pritiska. Do tega zaključka so prišli že po deseti soški bitki. Tu je treba iskati genezo za avstrijsko-nemško protiofenzivo. Tej odločitvi je šla na roko, kot omenjeno, tudi situacija na severni fronti, kjer ni bilo več pričakovati kakih večjih sovražnih operacij in kjer je postajal zlom ruske fronte vse bolj očiten, a kot posledica tega je bilo mogoče okrepiti jugozahodno fronto v večji meri kot dotlej.

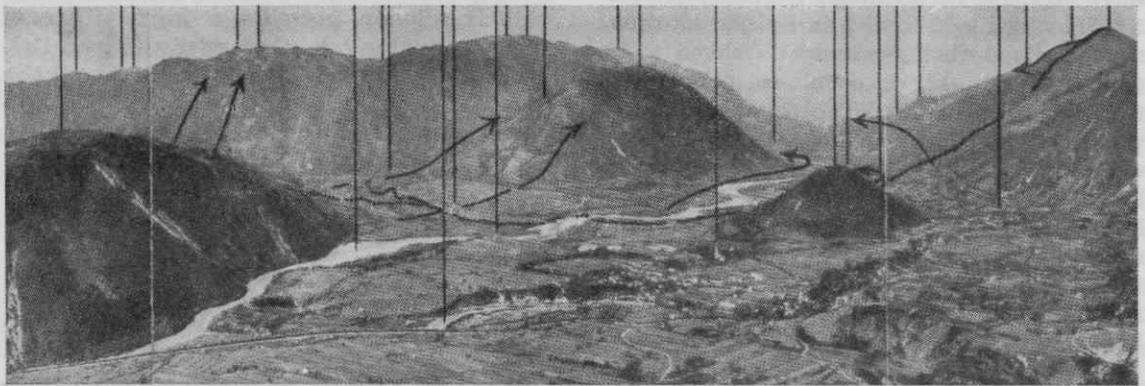
Čeprav bi bila protiofenziva iz tirolskega bastiona najučinkovitejša, se je AOK glede na bližajočo se jesen in prekratek čas za lotevanje obsežnejših priprav odločila, da prebije italijansko fronto pri Tolminu in Bovcu, toda le z omejenimi cilji. Za takšno akcijo naj bi se pa predvsem zagotovila nemška pomoč. Zato se je AOK obrnila na nemško vrhovno poveljstvo, ki se je najprej obovaljalo, ker ni verjelo, da bi se protiofenziva mogla izvesti v predlagani smeri, se je pa na koncu vendar odločilo, da pošlje svoje najboljše strokovnjake za planinsko vojskovanje, na čelu z generalom Krafft von Delmensingom, da na kraju samem prouče avstrijski načrt za protiofenzivo in možnosti njegove izvedbe. Le-ti so ga v svojem poročilu sicer priporočili, ker da ni drugega izhoda, da se obdrži soška fronta in avstrijska obramba osvobodi pritiška premočnega nasprotnika, vendar so sodili, da bi le-ta bila »glede na obstoječe te-

žave na skrajni meji možnosti in da bi predstavljala vseskozi tvegano podjetje«. Kljub temu je nemško vrhovno poveljstvo 8. septembra odobrilo predlagano protiofenzivo in stavilo na razpolago štab 14. armade, dva korna štaba, šest pehotnih divizij, sedem lovskih bataljonov, potrebno težko topništvo in druge specialne čete. General Krafft von Delmensingen je bil določen za načelnika štaba armade, ki naj bi ji bil poverjen preboj italijanske fronte pri Tolminu in Bovcu.

SITUACIJA ITALIJANSKE VOJSKE
PRED BITKO

Potek italijanskega prvega položaja med Rombonom in Tolminom je razviden iz skice III; ostal je do izza enajste soške bitke nespremenjen. Na vrhovih in grebenih so bila zgrajena zelo močna oporišča na vseh količkaj možnih pristopih, a najbolj važne točke so imele tudi elemente stalne fortifikacije. V dolinah so bile te postojanke povsod sestavljene iz več zaporednih obrambnih črt, ki jih je bilo možno flankirati iz obrambnih elementov na bližnjih pobočjih. Drugi položaj je potekal od tesni pri Žagi na Polovnik in čez Krasji vrh od Krna, od koder se je spuščal na greben Pleče (k. 1304) ter se je od tod čez Vrsno in Selišče (v dolini Soče) spajal prek Hevnika (876) pri Na Gradu (1114) s položajem na grebenu Kolovrata. Tretji položaj, samo mestoma organiziran, je potekal od sedla pri Učiji čez Stol (1668) in Starijski vrh (1136) na Volnik (793), ter se je od tod čez Ladro v dolini Soče in Livek spajal pri Kuku (1243) in pri Na Gradu z drugim položajem na grebenu Kolovrata. Del položaja na grebenu Kolovrata od Na Gradu do Na Ježi (929) je na ta način predstavljal spojni vozle drugega in tretjega, pa tudi prvega položaja zaradi svoje bližine od prve obrambne črte pred avstrijskim tolminskim mostiščem. Od tega spojnega vozla sta se ločevala še dva položaja po grebenih na obeh straneh reke Idrije (Iudrio). Vzhodni se je spuščal od Na Ježi čez Korado (812) v splet položajev med Gorico in Krminom, zahodni pas pa se je spuščal od Na Gradu čez Planjavo (Castel del Monte) na splet položajev pri Civaldu. Zaradi neposredne obrambe teh smeri so bile nad prehodom v furlansko nižino planirane in deloma tudi že izdelane stalne utrdbe na vrhovih severovzhodno od Civalda in nad Tarcentom. Naj-

bolj občutljivi, toda v operativnem pogledu najbolj važni deli tega globoko utrjenega pasu so bili tisti na južnih pobočjih Krna in na pregibu Kolovrata, med vrhovi Na Gradu in Na Ježi, a posebno ta skupni del vseh treh položajev, ker so dominirali nad položaji, ki so se spuščali na obeh straneh Idrije do Furlanske nižine; ta je bila oddaljena od omenjenega pregiba Kolovrata v zračni črti komaj 20 kilometrov.

Sl. 1. Pogled na napadalni odsek 14. armade pri Tolminu (DI, I)

Kot omenjeno, je Cadorna takoj po enajsti soški bitki začel s pripravami za naslednjo ofenzivo, je pa spremenil ta načrt in že 18. septembra zaukazal 2. in 3. armadi, naj prekineta vse priprave za to ofenzivo in naj prideta v defenzivo ter izvršita vse priprave za učinkovito obrambo na postojankah, ki sta jih dosegli. To Cadornovo odločitev so izzvali razni činitelji, predvsem pa možnost avstrijsko-nemške ofenzive, o čemer je že takrat razpolagal s prvimi indikacijami. Le-te so se potem stalno množile in dopolnjevale, tako da je bilo italijansko vrhovno poveljstvo že začetek oktobra natančno obveščeno o bližnji nasprotnikovi protiofenzivi, napadalnih odsekih, mestih zbiranja avstrijskih in nemških čet ter njihovem sestavu in jakosti, a nekaj dni pred začetkom protiofenzive so trije prebegli avstrijski častniki prinesli Italijanom vse načrte in povelja o bližnjem napadu razen o dnevu za začetek napada. Na podlagi tega je italijansko vrhovno poveljstvo 10. oktobra vnovič zaukazalo poveljniku 2. armade, generalu Capellu, da se loti vseh ukrepov za odbijanje sovražnikovega napada. Povrh tega je 19. oktobra poslal dva visoka častnika v poveljstva IV. in XXVII. kora, ki sta branila ogrožene sektorje, a 22. oktobra je ta dva kora še sam obiskal. Vse je bilo takrat v najboljšem redu. Capello je izjavil neposredno pred napadom: »2. armada je izvrstno pripravljena.« Tudi sam Cadorna je bil prepričan, da se ni treba ničesar bati.

To veliko zaupanje v obrambni uspeh je predvsem izhajalo od številčne moči 2. armade, ki je razpolagala od Hudega Vršiča (Konfina, k. 2328) do reke Vipave s 26 divizijami, 329 bataljoni in 2430 topovi.⁵⁰ Razen tega so stale za to armado še tri in pol divizije (39 bataljonov) iz splošne rezerve vrhovnega poveljstva.⁵⁰

V resnici pa je italijanska armada takrat preživljala težko krizo. Njene vzroke je de-

tajlno analizirala že omenjena preiskovalna komisija.⁴⁸ Navajam samo najvažnejše: ogromne izgube, ki niso bile v nobenem razmerju z doseženimi rezultati do jeseni leta 1917; naglo upadanje bojnega duha in discipline, kar ni uspelo popraviti niti z najbolj drakonskimi ukrepi; v širokih slojih italijanskega naroda vojna proti centralnim silam ni bila popularna; nepravilni postopki pri delitvi dopustov in zamenj enot na težkih sektorjih fronte itd. In v takšnem stanju je italijansko vojsko takrat zadela avstrijsko-nemška protiofenziva.

AVSTRIJSKO-NEMŠKE PRIPRAVE ZA BITKO

Za preboj italijanske fronte med Rombonom in Tolminom je bila med 10. armado in 2. soško armado vrinjena nova nemška 14. armada, ki je bila sestavljena iz 5 avstrijskih in 7 nemških divizij.⁵¹ Poveljstvo nad to armado je bilo poverjeno nemškemu generalu Ottonu von Belowu, ki je za ta napad formiral štiri korne grupe, in sicer:

grupa avstrijskega generala Kraussa (poveljstvo I. avstrijskega kora), sestavljena iz avstrijskih divizij Edelweiss, 22. SD in 55. PD ter nemške lovske divizije, skupaj 41 1/2 bataljona, 466 topov in 133 minomentalcev;

grupa nemškega generala Steina (poveljstvo III. bavarskega kora), sestavljena iz av-

strijske 50. PD, nemške 12. in 117. PD in nemškega Alpenkora (jakosti ene divizije), skupaj 40 1/2 bataljona, 609 topov in 158 minometalcev;

Sl. 2. General Otto von Below

grupa nemškega generala Berrera (poveljstvo II. pruskega kora), sestavljena iz nemške 26. in 200. PD, skupaj 20 bataljonov, 312 topov in 24 minometalcev;

grupa avstrijskega generala Scottija (poveljstvo XV. avstrijskega kora), sestavljena iz avstrijske 1. PD in nemške 5. PD, skupaj 20 bataljonov, 374 topov in 12 minometalcev.

Vsega skupaj je bilo v 14. armadi 122 bataljonov,⁵² 1761 topov, 327 minometalcev in 10 zrakoplovnih eskadril.

Za 14. armado so bile zbrane še avstrijske 4., 13. in 33. PD iz strateške rezerve AOK (41 bataljonov).

Po direktivi poveljnika avstrijske jugozah. fronte od 18. septembra naj bi bil cilj protiofenzive, da se Italijani vržejo čez državno mejo, a po možnosti tudi čez Tagliamento. Ta cilj naj bi 14. armada dosegla s prebitjem sovražne fronte zahodno od Tolmina in pri Bovcu, potem pa da doseže vrhove severovzhodno od Cividala in do državne meje, severozahodno od Korade. Poleg tega naj bi tudi olajšala prehod čez Sočo desnemu krilu 2. soške armade (grupa Kosak s tremi divizijami — 36 bataljoni), ki naj bi zavzela najprej črto: državno mejo severozahodno od Korade—Sv. Gora. 1. soška armada naj bi se v prvem času prizadevala, da pritegne nase čim močnejše sovražne enote. Istočasno s to protiofenzivo naj bi se v prvem času na korški in tirolski fronti podvzemali samo demonstrativni napadi. Začetek protiofenzive se je v tej direktivi predvideval za 22. oktober.

Below pa je v svojem povelju postavil drugi pogojni cilj poveljstva jzah. fronte kot glavni z naslednjo formulacijo:

»Sovražnik naj se vrže s Krasa in čez Tagliamento. 14. armada naj prebije sovražno fronto od Bovca do Tolmina, a potem naj zavzame črto Gemona-Cividale. Od začetka naj bo težišče stalno na desnem krilu.«

Na podlagi te osnovne ideje je bil Belowov načrt za preboj in razvoj protiofenzive v splošnem naslednji:

Grupa Krauss naj bi prebila v nevzdržnem napadu čez Bovec vse sovražne položaje do črte Skutnik (1721)—Stol (1668). Z zavzetjem Stola bi veljal preboj zanjo kot posrečen. V nadaljnem prodiranju naj bi se ta grupa usmerila čez Tarcento in h gornjemu Tagliamentu. Ena kolona naj bi prodirala od Rombona k Prevali in na ta način olajšala ofenzivo levega krila 10. armade, druga, usmerjena od Vrčiča (1897) na Kobarid, naj bi pomagala pri napadu grupe Stein.

Grupa Stein naj bi napadala od Tolmina po obeh straneh Soče ter zavzela greben Na Gradu (1114)—Matajur (1643)—Meja (1189). Po njegovem zavzetju naj bi nadaljevala prodiranje čez Robič in po dolini Nadiže na vrhove Mte Iuanez (1168) in Mte Madlessena (727).

Grupa Berrer naj bi zavzela utrjeni gorski splet Na Ježi (929), a potem naj bi prodirala čez Sv. Martin (965) in Mte S. Maria Magdalena (683) k Cividalu.

Grupa Scotti naj bi zavzela položaje južno od Na Ježi: Pušno—Srednje—Globočak (806), a potem naj bi prodirala čez Planjavo (Castel del Monte) do Cividala.

Rezerva vrhovnega poveljstva naj bi sledila čez Tolmin in Most na Soči do Kobarida, od koder bi lahko okrepila grupo Krauss čez Breginj ali pa grupo Stein čez Robič.

Od prvega uspeha naj bi bil odvisen uspeh celotne operacije, je dalje priporočal Below svojim podrejenim poveljnikom. Zahteval je v njenem začetku skrajne napore, tj. da se ves sistem sovražnikovih položajev prebije v enem naletu, a potem da se v nezadržanem prodiranju zavzame črta: Kanin (2573)—Mte Maggiore (Breški Jalovec 1685)—Meja—Matajur—Sv. Martin in vrhovi okoli Kostanjevice (szah. od Kanala).

Koncentracija in razvoj za bitko sta povzročali velike težave. Enajst nemških in avstrijskih divizij je bilo treba šele zamenjati na njihovih sektorjih in potem prepeljati z vzhodne, zahodne in tirolske fronte, a nemško lovsko divizijo je bilo treba šele formirati na koncentracijskem prostoru. Samo tri avstrijske divizije so že bile v postojankah na izbranih odsekih za napad: 55., 50. in 1. PD. Prevoz vseh teh čet in vsega potrebnega ma-

teriala je bil opravljen po planu in v rekordno kratkem času, a začel se je šele po 20. septembru.⁵³

Razmestitev čet na koncentracijskem prostoru je razvidna iz karte I. Krafft von Dellmensingen omenja, da se slovensko prebivalstvo ni obnašalo dovolj pristrčno do nemških čet in obsoja tudi ukrep cesarja Karla, da je odredil avstrijskega generala, ki mu je bil poverjen nadzor nad korektnim obnašanjem nemških čet na koncentracijskem prostoru in zaščita našega prebivalstva pred njihovimi možnimi izpadi.⁵⁴

Tudi razvoj 14. armade za napad je bil opravljen natančno po vnaprej utrjenem načrtu. Pogoj za uspešen razvoj je bil pa predvsem ta, da se Italijanom odvzame premoč v zraku, ki so jo dotlej imeli, kar so pripeljane najboljše nemške lovske eskadrile le hitro dosegle. Drugo važno vprašanje je bilo, da se uredijo komunikacije za pohod pehote oziroma dovoz topništva, municije in drugega materiala od koncentracijskega prostora do topniških oziroma izhodiščnih položajev za napad. Ureditev komunikacij, ki so vodile iz Trbiške kotline, dolin Save Dolinke in Bohinjske ter Ljubljanske kotline k Bovcu oziroma Tolminu, je bila stalna v teku vojne, a ko je prišla odločitev za ofenzivne operacije v teh smereh, so bila ta dela še pospešena in od septembra dalje jih je opravljal nad 30.000 delavcev. Tako so konec septembra stale na razpolago:

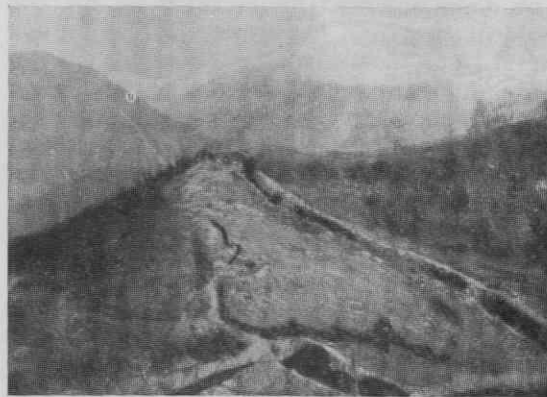
— grupi Krauss ceste od Trbiža čez Predel in od Kranjske gore čez preval Vršič v dolino Koritnice oziroma gornje Soče; žičnice od Bohinja do pod vznožja Krna, od Kranjske gore čez preval Vršič v Trento, od Trbiža do Rablja in od tod poljska železnica po že omenjenem rudarskem rovu v dolino Koritnice ter konjska steza od Bohinjske Bistrice čez Bogatin;

— tolminski napadalni grupaciji in desnemu krilu 2. soške armade: železniška proga Jesenice—Bohinjska Bistrica—Most na Soči, ki je bila južno od velikega tunela uporabna samo do Grahovega; ceste od Škofje Loke po dolinah Selške in Poljanske Sore, ki so bile ustrezne samo za enosmerni promet; žičnica od Grahovega do Tribuše ter poljska železnica od Dolnjega Logatca čez Idrijo do Straže za motoriziran promet.⁵⁵

Že po 20. septembru je začel na vseh teh komunikacijah transport 1720 topov (za 14. armado in sev. krilo 2. soške armade), ogromne količine municije in vseh drugih potrebščin od iztovornih postaj na železniški progi Trbiž—Jesenice—Ljubljana—Dolnji Logatec do že vnaprej izbranih topniških položajev oziroma izhodiščnih postojank na odseku Bo-

vec—Tolmin. 10. oktobra je nastopilo deževno vreme, kar je razvoj za bitko še bolj otežilo. Kot zadnja je s koncentracijskega prostora krenila pehota in to samo v nočnih marših. Na tolminski smeri je začel njen pohod 18. oktobra, a nemški 12. in 26. PD sta morali predhodno prečkati še Karavanke čez Jezerski in Ljubeljski preval. Nič manj naporen in težak ni bil razvoj pehote pri grupi Krauss. Posamezne divizije so morale marširati neprekinjeno kar sedem noči. 22. oktobra je bil razvoj za napad borbenih delov 14. armade končan, samo proviantski deli pratežev so ostali dlje v zaledju. Za začetek napada je bil tedaj definitivno določen 24. oktober.

Takoj po prihodu na izhodiščne položaje za napad so čelni pehotni deli napadalnih divizij prevzeli določene odseke od čet, ki so jih dotlej zavzemale. Pri grupi Krauss je 216. PB divizije Edelweiss prevzela od 55. PD postojanke na Rombonu, a njena 217. PB se je zbrala v dolini Koritnice nad Bovcem. 22. SD je s svojo 43. SB prevzela od 55. PD postojanke od podnožja Rombona do podnožja Javorščka, medtem ko je bila njena 98. SB primaknjena tik za 43. SB. 55. PD je bila zgoščena in pomaknjena na odsek Javoršček—Krn. Nemška lovska divizija je bila zbrana v dolini gornje Soče. Pri tolminski grupaciji je 50. PD ostala na svojem obrambnem odseku, medtem ko so postojanke 1. PD od Dolja do izključno Sela prevzele nemške divizije prve črte grupe Stein in Berrer. Na skrajnem levem krilu 14. armade se je avstrijska 1. PD zgostila in pomaknila na skrajni južni del tolminskega mostišča (pri Selu) in na levo pribrežje Soče, pred Kalom. V drugi črti pri tej grupaciji so bile: pri grupi Stein nemška 117. PD pri Podmelcu, pri grupi Berrer nemška 26. PD za Knežo, a pri grupi Scotti nemška 5. PD ob cesti med Mostom na Soči in Slapom. Desno krilo 2. soške armade (grupa

Sl. 3. Izhodiščni položaj za napad na tolminskem mostišču pri Sv. Mariji (453). Levo jvzh. pobočje Kolovrata. (DI, I, Tafel 5b, stran 64)

Kosak) se je z dvema divizijama razvila med 1. PD in Hojami, a eno divizijo je imelo v drugi črti pri Lomu. Ponoči od 23. na 24. oktober je osem elitnih nemških in avstrijskih divizij (ne vštveši grupo Kosak) dokončno zavzelo na vsej 35 km dolgi fronti med Rombonom in Selom na svojih izhodiščnih položajih razvrstitev za bližnji napad. Vsi nemški in avstrijski poveljniki so bili kljub ogromnim težavam trdno prepričani, da bo napad uspel.

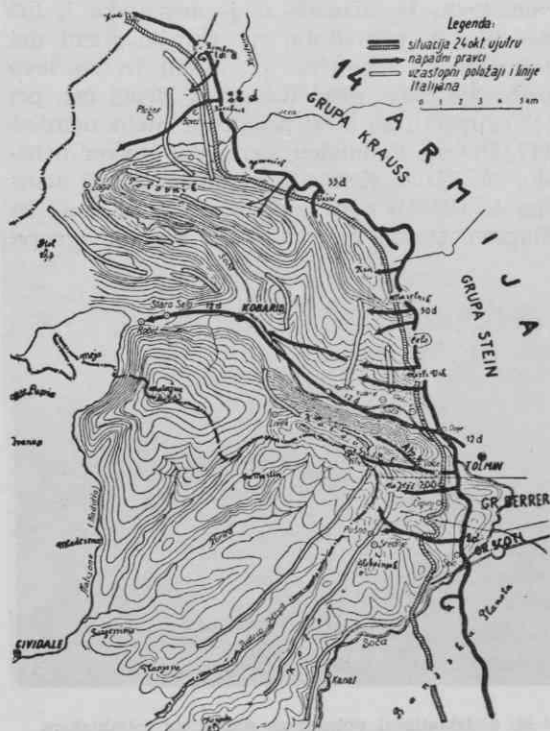
POTEK BITKE

Potek bitke bom podal samo v glavnih potezah.

24. oktober...

Ponoči od 23. na 24. oktober je deževalo, na najvišjih vrhovih je snežilo, doline so bile zavite v gosto meglo, a reke in gorski potoki so naraščali.

Točno ob dveh se je začela topniška priprava z bojnim plinom. To obstreljevanje, ki je bilo naperjeno predvsem na italijansko topništvo in prednje postojanke, je trajalo do pol petih. Italijansko topništvo je nervozno reagiralo, toda je kmalu umolknilo. Ob pol sedmih je začelo celotno napadalčevo topništvo z rušilnim ognjem obdelovati italijanske postojanke, topniške položaje, poveljniška mesta in ves italijanski obrambni sistem tja do njegovega globokega ozadja.

Skica III. Prvi dan preboja (24. oktober)

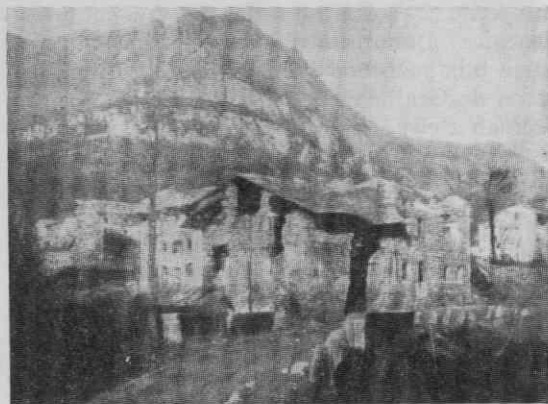
Pehota je krenila v napad pri Tolminu ob 8., a pri Bovcu ob 9. uri.

V bovški kotlini je 22. SD prebila obe italijanski obrambni črti in v naskoku osvojila porušeni Bovec.⁵⁶ V nadaljnjem prodiranju po desni obali Soče je načela tudi tretjo italijansko obrambno črto in bila zadržana kasno zvečer pred porušenim mostom čez hudournik Boko pri Pod Čelom. 216. PB divizije Edelweiss ni uspelo zavzetje Rombona. 55. PD je imela samo lokalni uspeh. 217. PB divizije Edelweiss se je primaknila zvečer do Bovca, a nemška lovška divizija do Za Otoke.

Pri grupi Stein je avstrijska 50. PD na južnem pobočju Krna s 3. GB prebila prvi, a s 15. GB tudi drugi položaj. Nemški Alpenkór je po prebitju prvega italijanskega položaja pred Volčami, po hudih bojih osvojil popoldne Hevnik in močno utrjeni gorski splet Na Gradu. Uspeh 50. PD in Alpenkora sta omogočila nemški 12. PD, da je prebila pri Dolju in pred tolminskim gradom italijanski prvi položaj. Ta divizija je potem, pogumno dalje prodirajoč po dolini Soče, prebila še italijanski drugi položaj, zavzela že ob štirih popoldne Kobarid in dospela ponoči s predhodnico do državne meje južno od Robiča, z levo pobočnico do zaselka Golobi, a njena glavna se je zbrala pri Starem selu in Kredi. Prešla je na svojem zmagovitem pohodu v dolini Soče 23 km, lomeč med potjo odpor posameznih italijanskih oddelkov.⁵⁷ Rezerva grupe Stein, 117. PD, je dospela s svojim čelom do Tolmina šele 25. oktobra zjutraj.

200. PD grupa Berrer je tudi v prvem naletu prebila prvi italijanski položaj pred Čiginjem in potem po hudih bojih osvojila zvečer močno utrjeni gorski splet Na Ježi. Rezerva te grupe, 26. PD, je dospela s svojim čelom ponoči do Mosta na Soči.

1. PD grupe Scotti je tudi v prvem naletu osvojila italijanski prvi položaj na grebenu

Sl. 4. Napadalna smer grupe Berrer. Nad razvalinami Čiginja se strmo vzpenja Ježa (929). (DI, I, Tafel 6a, stran 81)

Čemponi-Jazne ter je potem po hudih bojih in z velikimi izgubami načela do večera tudi njihov drugi položaj pri vasi Srednje in Pušno. Rezerva te grupe 5. PD je prenočila z dvema polkoma in gorskim topništvom pri vasi Čemponi, a z ostankom pri Mostu na Soči.

Desno krilo 2. soške armade (grupa Kosak) ni imelo uspeha v svojem napadu na severnem delu Banjške planote in je moralo ves dan odbijati močne italijanske protinapade.

Zavezniki so mogli biti samo zadovoljni z doseženimi uspehi. Italijanska fronta je bila raztrgana na širini 32 km. Deli njihovega IV. kora vzhodno od Soče na področju Krna so bili odrezani. Na grebenu Kolovrata sta bili zavzeti najvažnejši ključni točki Na Gradu in Na Ježi ter tako resno načeta drugi in tretji italijanski položaj. Divizije njihovega IV. in XXVII. kora, ki so bile tega dne napadene, so bile deloma uničene, deloma potisnjene nazaj, a deloma so se še dalje borile, obkoljene v posameznih odporih točkah.

Italijanska višja poveljstva niso bila dopolne tega dne natančno obveščana, kaj se je zgodilo na fronti, ker so bile vse tt. linije prekinjene. Za vsak primer je bil že dopoldne tega dne poslan VII. kor z dvema divizijama iz armadne rezerve, da zasede greben Kolovrata in Matajur s fronto na sever in da v protinapadu požene napadalca čez Sočo, če bi se le-ta pojavil na njenem desnem bregu. Iz skoraj nerazumljivih vzrokov se je ta kor samo polagoma in deloma lotil svoje naloge, a protinapada na relativno slabe dele 12. PD⁵⁸ z grebena Kolovrata v dolino Soče ni izvršil. Naslednji dan je bila potem večina tega kora ujeta.⁵⁹ Razen tega je bilo še edini nenačeti rezervi IV. kora (v jakosti ene brigade) zakukazano, naj okrepi posadko Stola in zapre dolino Nadiže pri Kredi in Stupici, medtem ko naj bi 7. grupa alpinov zasedla Breški Jalovec. Poveljstvo nad VII. korom in razbitimi kori IV. in XXVII. je bilo zedinjeno in poverjeno generalu Montuoriju, ki mu je bila dodeljena še 53. PD. Ta naj bi predvsem zaprla dolino Nadiže pri Stupici.

Ko so se proti večeru začele množiti vse bolj obupne vesti s severnega krila 2. armade, je italijansko vrhovno poveljstvo postalo resno zaskrbljeno za usodo ne samo te armade, ampak vse soške fronte.⁶⁰ To je izzvalo zvečer in ponoči tega dne med drugimi tudi naslednje njene ukrepe:

— da se še v tej noči divizije na Banjški planoti umaknejo na črto: Globočak—Vrh—Sveta gora. Na Globočak je bila poslana kot okrepitev ena divizija iz armadne rezerve;

— da se razen že navedenih okrepitev 2. armada ojači še s tremi divizijami iz splošne

rezerve, a za njeno okrepitev da se pripravijo tudi še dve diviziji s tirolske fronte in dve diviziji iz rezerve 3. armade;

— da tako okrepljena 2. armada z žilavo obrambo prepreči nadaljnje sovražnikovo prodiranje na naslednjih zaporednih črtah: 1. Breški Jalovec—Stol—Staro Selo—Matajur—Kolovrat—Na Ježi—Globočak, 2. Breški Jalovec—Mte le Zuffine—Mte Lupia—Meja—Matajur—Sv. Martin—Globočak, 3. Breški Jalovec—Mte le Zuffine—Mte Carnizza—Mte Iuanez—Mte Madlessena—Mte Purgessimo—Castel del Monte—Korada. Vse te tri obrambne črte so imele skupno izhodišče na Breškem Jalovcu ter od tod tudi njegova izredna važnost;

— da poveljniki 2. in 3. armade začno, vsak v svoji coni, z ureditvijo utrd in graditvijo novih postojank za Tagliamentom.

25. oktober...

Tega dne se je vreme nekoliko izboljšalo in zavezniki so v smislu začetne direktive energično nadaljevali svoje prodiranje, da popolnoma dokončajo tako uspešno začeti preboj italijanske fronte.

Pri grupi Krauss je 22. SD nadaljevala svoje prodiranje že ob treh zjutraj, brez boja zasedla Žago in začela naporni vzpon na Stol, ki ga je po boju z deli italijanskega IV. kora in prispelimi okrepitvami osvojila 26. oktobra ob treh zjutraj, čeprav je Cadorna samo 36 ur prej na njegovem vrhu tolmačil kralju, da je Stol neosvojljiv. 217. PB divizije Edelweiss si je odprla pot v dolino Učeje in do večera osvojila Skutnik (1719) in Učejo. V predelu Rombona so se Italijani ponoči od 24. na 25. oktober umaknili na Vratni vrh (1988), kjer se je naslednjega dne vsa njihova posadka predala 216. PB te divizije. 55. PD se je v borbi z ostanki italijanskega IV. kora spustila od svojih planinskih postojank do Idrskega in Kobarida.

Grupi Stein in Berrer sta z nemško 12. in 200 PD ter Alpenkorom po hudih bojih dokončno osvojili ves greben Kolovrata in Matajur, a s polovico avstrijske 50. PD tudi Mejo ter si tako odprli pot k Civaldu.

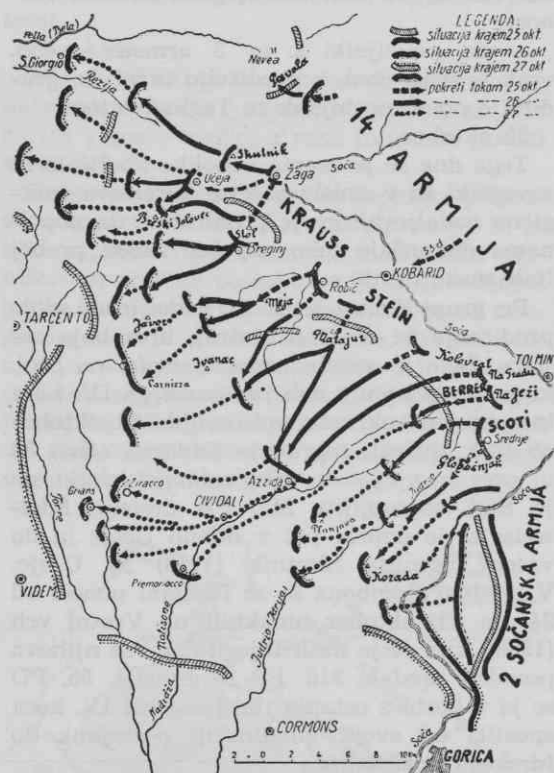
Pri grupi Scotti, ki je privedla v prvo črto tudi svojo drugo divizijo, je avstrijska 1. PD po hudi borbi osvojila Globočak, medtem ko so deli nemške 5. PD dospeli do pod Hum (905).

Tako je 14. armada dokončala preboj vseh treh italijanskih položajev in omogočila tudi 2. soški armadi prehod v ofenzivo. Ker so italijanske čete na Banjški planoti začele svoj umik že ponoči na 25. oktober, je le-ta zadela v svojem prodiranju samo še na sovražnikove zaščitnice in njene divizije so dospele zvečer do črte: Log—Vrh—Madoni.

Poveljnik 2. italijanske armade se je tega dne popoldne odpeljal v Udine in predlagal Cadorni, da se takoj umakne vsa soška fronta za Tagliament. Ta je najprej odobril predlog, potem pa je njegovo izvršitev vendarle odložil, ker je upal, da bo mogoče le uspelo zadržati sovražnikovo prodiranje vsaj na črti Breški Jalovec—Mte Iuanez—Korada. Izdal pa je povelje 3. armadi, naj se loti priprav za postopni umik s Komenske planote.

26. oktober . . .

14. armada je tega dne, prodirajoč dalje na zahod in jugozahod, onemogočila Cadornov obrambni načrt.

Skica IV. Razvitek preboja 25. do 27. oktobra

Pri grupi Krauss je 22. PD, prodirajoč čez Breginj, do večera zavzela vas Montemaggiore, Mte Cavallo (1060) in Mte le Zuffine (1066), prišla do Mte Jauer, a z enim bataljonom divizije Edelweiss vrgla italijansko zaščitnico z Breškega Jalovca.⁶¹ 217. PB divizije Edelweiss je dospela s svojimi kolonami do Stolvice in prevala Tanamea ter tako odprla pot v dolino Rezije. 55. PD se je pomaknila do Sedule in Borjana, a nemška lovska divizija do Učeje.

Grupi Stein in Berrer sta se spuščali z dvema divizijama po dolini Nadiže in zahodno od nje ter osvojili Robedišče, Mte Iuanez in k. 912, a z dvema divizijama sta se spustili po

grebenih vzhodno od Nadiže in dospeli do blizu Azzide. Prednji deli nemške 26. divizije, ki je bila tega dne uvedena v prvo črto, so dosegli Merso di sopra (ca. 3 km svzhod. od Azzide).

Grupa Scotti je po osvojitvi Huma dospela s prednjimi deli nemške 5. PD na Mte S. Giovanni (703), a z avstrijsko 1. PD do severno od Korade.

Severno krilo 2. soške armade je z dvema divizijama prekoračilo Sočo pri Avčah in Kanalu, medtem ko je center te armade nadaljeval na Banjški planoti zasledovanje umikajočega se sovražnika.

Tako je bil zvečer tega dne preboj italijanske fronte med Rombonom in Sv. Goro — na širini 50 km in v globino 20 km — popolnoma dovršen. Z osvojitvijo Breškega Jalovca in Mte Iuaneza je pa bila načeta tudi tista črta, ki jo je Cadorna označil kot zadnjo obrambo za rešitve soške fronte.

Tega dne so italijanski zavezniki odločili, da pošljejo v Italijo eno francosko in eno angleško armado s po šest divizijami s težkim topništvom, ker so se upravičeno bali, da bi mogla Italija doživeti popoln zlom.⁶²

27. oktober . . .

S padcem Breškega Jalovca in prodiranjem napadalnih kolon v dolino Rezije je nastala takšna operativna situacija, da sta se 2. in 3. italijanska armada mogli rešiti samo s hitrim umikom za Tagliament. Zaradi tega je Cadorna ponoči tem armadam izdal povelje za splošni umik na to reko.

Pri grupi Krauss sta divizija Edelweiss in nemška lovska divizija, ki je tega dne stopila v prvo črto, s svojim nadaljnjim prodiranjem po visokem snegu k Rezijuti odprli pristope čez preval Nevejo in dolino Raccolane (Reklanice) h gornjemu Tagliamentu ter tako omogočil napredovanje tudi levemu krilu 10. armade. 22. SD je po borbi z italijanskimi zaščitnicami osvojila Monteaperto in Mte Jauer, a 50. PD, dodeljena grupi Krauss, je osvojila Mte Nagrad (984) in Mte Carnizza (991). 55. PD je ostala kot korna rezerva na prostoru okoli Borjane in Krede.

Grupi Stein in Berrer sta s svojimi divizijami, ki so se spuščale po grebenih zahodno in vzhodno od Nadiže, vrgle italijanske zaščitnice z Mte Madlessene in Mte Purgessima, osvojile Cividale in se ponoči v smeri k Udini s prednjimi deli približali reki Torre, za katero so italijanske zaščitnice poskušale organizirati nov postopen odpor.

Grupa Scotti, spuščajoč se po dolini Idrije in bregovih zahodno od nje, je vrgla italijanske zaščitnice z Mte Spigha in s Planjave (Castel del Monte) ter dospela s prednjimi

Sl. 5. Cividale s porušnim mostom čez Nadižo (DI, I, Tafel 9b, stran 128)

deli svojih divizij do St. Pietro di Chiazzacco in Colobride.

2. Soška armada je s svojim desnim krilom osvojila močno utrjeno in žilavo branjeno Korado, a z ostalimi deli dospela do Soče. 10. in 1. soška armada sta se tega dne tudi priključili splošni ofenzivi na soški fronti. Le-ta je z deli svojega XVI. kora ponoči osvojila Gorico.

POSLEDICE IN VZROKI USPEHA

Kar Italijanom ni uspelo v dve in pol letih, v enajstih napadalnih bitkah, so dosegli Avstrijci in Nemci, kot omenjeno, v štirih dneh dvanajste bitke, kljub temu da so bili številčno in materialno slabši na delu fronte, kjer so izvršili preboj, in v splošnem.⁶³

Zvečer četrtega dne bitke so bili Italijani na vsem prostoru od Mte Paralba na grebenu Karnijskih Alp do morja, na fronti, dolgi 160 km, povsod v naglem umiku. Njihova 2. armada je bila razbita. Skoraj vse italijanske rezerve, ki so bile, kot omenjeno, zelo močne, toda slabo postavljene, so bile porabljene, medtem ko so zavezniki, tega dne zvečer razpolagali še z devetimi neangažiranimi divizijami, ki so sledile napadalnim divizijam 14. armade in desnega krila 2. soške armade.

Zavezniki niso dosegli samo osvobojenja soške fronte od pritiska premočne 2. in 3. italijanske armade, ampak so dosegli tudi nepričakovano velik strateški uspeh, ki jim je omo-

gočil, da pomaknejo svoje operativne cilje do Tagliamenta in potem še dlje na zahod. Italijanskim armadam se ni posrečilo, da se zavstavijo in osnujejo novo fronto za Tagliamentom, kot jim je bilo zaukazano, temveč so bile 2. novembra prisiljene na nadaljnji umik za reko Piavo,⁶⁴ kjer so končno zavstavile avstrijsko-nemško prodiranje in organizirale novo obrambo od njenega ustja do planinskega masiva Grappa, na novi fronti, ki je bila operativno in taktično dobro povezana s tirolsko fronto in za polovico krajša od prejšnje.⁶⁵

Najvišja avstrijska poveljstva, ki so med eksploatacijo bitke (zasledovanjem) zaostala predaleč zadaj, so zamudila nekaj zelo ugodnih priložnosti, da se odrežejo deli 3. italijanske armade od njenih prehodov čez dolnji tok Tagliamenta in deli 4. italijanske armade pri njihovem umiku iz Dolomitov. Tudi je prišlo v teh poveljstvih do kolebanja, kako usmerjevati zasledovanje umikajočega se nasprotnika, kar je imelo, poleg operativnih napak, za posledico tudi mešanje in križanje prodirajočih kolon 14. in 2. soške armade. Avstrijska vojska takrat ni več imela konjenice⁶⁶ niti blindiranih avtomobilov, da bi se moglo organizirati ostrejšje in hitrejšje zasledovanje. Vse italijanske ceste so bile zastavljene z begunci, ujetniki, topovi, vozovi in plenom vsake vrste, kar je tudi oviralo in zadrževalo avstrijske in nemške čete.

Vsem tem činiteljem je treba pripisati, da Italijani niso utrpeli še večjih izgub pri svojem umiku, posebno na prehodih čez Tagliamento, in da se je Cadorni posrečilo, kot omenjeno, da pravočasno organizira novo solidno obrambo na desni obali Piave in planinskem masivu Grappi po predvidenem načrtu in nemoteno od nasprotnika. Vsi poskusi le-tega, da prekorači Piavo in prebije italijansko obrambo na masivu Grappi in prisili italijan-

Sl. 6. Takšne so bile ceste v beneški nižini po italijanskem porazu (DI, II, Tafel 3a, stran 80)

sko vojsko na nadaljnji umik od reke Brente, so se izjalovili.

Ne glede na te, za italijansko vojsko ugodne činitelje so znašale njene izgube od 24. oktobra do umika za Piavo 9. novembra po njihovih podatkih okoli 700.000 mož in okoli 5000 topov in minometalcev, medtem ko so zavezniki v tem obdobju izgubili samo okoli 70.000 mož.

Zavezniki niso mogli takrat uničiti celotno italijansko vojsko zaradi tega, ker niso začeli svoje protiofenzive s tem namenom, temveč, kot omenjeno, samo z omejenimi cilji, ki so jih določevali postopoma šele po uspelem preboju pri Tolminu in Bovcu. Za doseg tega cilja bi seveda morali pravočasno začeti z dovolj močnimi četami tudi ofenzivo iz tirolskega klina, za kar pa v začetku ni bilo na razpolago potrebnih čet, a pozneje, med eksploatacijo bitke, so zamudili, da le-te pravočasno odvezamejo od armadne skupine generala Borojevića, ki je štela kakih dvajset divizij. Toda dober del teh divizij posebno 1. soške armade je bil slabe manevrske gibljivosti in še pod vtisom strašnega trpljenja in izgub v obrambnih bitkah na kraški planoti. Sunek, ki ga je začela 11. avstrijska armada iz te operativno tako važne smeri, seveda ni dal kakih večjih rezultatov, ker je bila za ta namen preslaba in tirolske planine že pod snežno odejo. Tudi se uničenje vse italijanske vojske ni več skladalo z operativnimi načrti nemškega vrhovnega poveljstva, ker se je že takrat, novembra 1917, odločilo, da spomladi leta 1918 začne generalno ofenzivo v Franciji z vsemi svojimi razpoložljivimi četami.

Italijanski poraz pri Kobaridu je imel tudi politične posledice, ki so se pokazale v zaključkih, sprejetih na kongresu podjarmljenih avstro-ogrskih narodov v Rimu (8. do 10. aprila 1918). Le-ti so predstavljali ublažitev do takrat nepomirljivega italijanskega stališča v pogledu odnosov in razmejitve s Slovenci, Hrvati in Srbi.⁶⁷ Žal so ti zaključki ostali samo na papirju, ker so nove meje po končani italijanski zmagi leta 1918 diktirali zgolj strateški oziroma imperialistični momenti.

Zmagovalci in premaganci za ta veliki avstrijsko-nemški uspeh pridajajo posebno zaslugo kvaliteti napadalnih čet, a Nemci posebno naglašajo, da so le-te bile najboljše, kar so jih vrhovna poveljstva centralnih sil takrat sploh mogla staviti na razpolago. Navajam izvleček iz poročila italijanske preiskovalne komisije: »Moramo priznati, da je nasprotnikov napadalni načrt bil genialen in do skrajnosti drzen, da je bil izveden premeteno, odločno in po do sedaj neznanem postopku, s

čimer se je doseglo presenečenje, osnova vsake vojne dejavnosti, ali ne toliko z izbiro napadalnega odseka kakor s hitrostjo v izkoriščanju prvega uspeha. Nasprotnik je znal ta proti vsakemu pričakovanju velik začetni uspeh do skrajnih meja izkoristiti, ker je brez odmora in oddiha ter ne ozirajoč se na okorele norme vojaške vede podvzel in nadaljeval zasledovanje do skrajnih meja človeške zmogljivosti. Na ta način je dosegel, da se nismo mogli niti zadržati na ugodnih položajih niti priti k sebi. Tudi se mora priznati, da je nasprotnik z občudovanja vrednim strateškim in taktičnim instinktom opazal odločilne momente v razvoju situacije, v katerih je svoje čete usmerjal ravno tja, kjer so bile za nas najbolj nevarne.«⁶⁸

Potem je treba tako velik uspeh pripisati tudi dejstvu, da je bila ravno takrat kvaliteta italijanskih borcev in poveljnikov vseh stopenj tako slaba, kot se to sploh ni moglo pričakovati, kar pa je deloma razvidno že iz opisa bitke in kar odkritosrčno priznava že omenjena italijanska preiskovalna komisija, ki je posebno detajlno analizirala vzroke moralne krize, v kateri je bila takrat italijanska vojska.

Dvanajsta soška bitka predstavlja zadnjo zmago, ki so jo avstrijske in nemške čete skupno ramo ob rami izvojevale v I. svetovni vojni.

* * *

Preroški stihji našega pesnika izpod Krna so se takrat dramatično uresničili, toda njegov mučeniški narod je leto dni pozneje po končani zmagi zahodne koalicije vendar prišel pod fašistični jarem.

V našo slovensko domovino na važnem prehodu iz Italije v Podonavje je italijanska vojska prinesla vojno vihro že dvakrat v tem stoletju. Prvič leta 1915 v vojni s preživelo dvojno monarhijo, ki je poskušala s svojimi poslednjimi močmi obraniti svojo dolgo jugozahodno mejo, ter samo šestindvajset let pozneje, ko je pomagala Hitlerju pri razbitju bivše Jugoslavije in potem zaman poskušala zatreti upor Narodnoosvobodilne vojske.

V I. svetovni vojni so Italijani od 1915. do 1917. leta zastonj poskušali zlomiti avstrijsko obrambo ob Soči in na Krasu, a poraz pri Kobaridu jih je potem potisnil v obrambo na vsej fronti, iz katere so krenili v ofenzivo šele leto dni pozneje, ko se je že začel politični razpad dvojne monarhije in se njene ogrske in slovanske čete niso hotele zanjo več boriti.⁶⁹ Šele takrat so se italijanske čete brez boja polastile tistih delov naše domovine, ki so jim bili obljubljeni po londonskem paktu.

Naši fantje in možje so se morali kot avstrijski podložniki boriti v vrstah avstrijske vojske in so pretrpeli v tem obdobju strašne izgube ob Soči, na Krasu in tudi na Tirolskem. Število njihovih grobov se zavoljo razpada dvojne monarhije ni nikdar poskušalo ugotoviti, a večini od njih je že davno izbrisana vsaka sled. Bilo bi iz raznih razlogov prav, da posvetimo še obstoječim spomenikom večjo pozornost glede njihove zaščite in prezentacije. Nič manj strašna pa niso bila, kot omenjeno, razdejanja na našem zahodnem obmejnem področju in usoda naših nesrečnih beguncev, od katerih se premnogi niso nikdar več vrnili na svoje domove. Ti tragični dogodki obujajo ob 50-letnici spomin na neizrekljivo trpljenje in množično umiranje ob Soči in na Krasu. In vsem tem žrtvam naj bo posvečen ta moj članek z željo, da se nikdar več ne povrnejo.

OPOMBE

(Nadaljevanje)

48. O tej bitki, ki je zavzela svoje mesto v zgodovini tudi pod imeni: »Bitka pri Kobaridu«, »Bitka pri Tolminu«, »Preboj pri Tolminu in Bovcu«, »Preboj na Soči« in celo pod bleščečim naslovom »Čudež pri Kobaridu«, obstaja bogata literatura. Ugotovitvi zgodovinske resnice je predvsem prispevalo izčrpno in objektivno poročilo preiskovalne komisije pod predsedstvom generala Caneve, ki jo je zahteval italijanski parlament takoj po porazu in ki je bilo potem objavljeno v treh tomih. Jaz sem se predvsem oslonil na kratek in jednat opis te bitke generala JLA Milana Zelenike, ki je izšel v izdaji Biblioteke »Vojnega dela« v Beogradu leta 1950. Razen tega sem še uporabljal naslednje vire: Vojna enciklopedija 4, Beograd, stran 501—503; OeUIK, VI, stran 493—562; »Der Durchbruch am Isonzo« od generala Krafft von Dellmensingena, I. Teil: »Die Schlacht am Isonzo«, Berlin, 1928, izdajo nemškega Reichsarchiva kot knjiga 12a. V nadaljnjem tekstu bom to knjigo navajal s kratico »DI«. — 50. Prvi (glavni) položaj so zavzemali: Od Konfina do Dolja IV. kor s 64 bataljoni, od Dolja do Kala na Banjški planoti XXVII. kor z 49 bataljoni, od Kala do Madoni XXIV. kor s 36 bataljoni, od Madoni do Sv. Gabrijela II. kor s 24 bataljoni in od tod do reke Vipave VI. in VII. kor s 60 bataljoni. V armadni rezervi so bili: VII. kor s 30 bataljoni severno od Cividala, XIV. kor s 24 bataljoni na prostoru med Anhovim in Vrhovljem ter XXVIII. kor z 42 bataljoni v dolini Idrije severno od Krmina. — 50. Južno od Cividala. Po italijanski ocenitvi bi morale biti razmerje na ogroženem delu fronte 238 italijanskih proti 171 nasprotnikovim bataljonom, kar je zaupanje v obrambni uspeh še bolj utrdilo. (DI, stran 168.) — 51. Sedma, nemška lovska divizija, je bila sestavljena šele na koncentracijskem prostoru iz nemških lovskih bataljonov. — 52. Od tega

je bilo 18 bataljonov jugoslovanske narodnosti, največ bosansko-hercegovskih, predvsem v 55. PD. — 53. Za koncentracijske prevoze v teh tridesetih dneh je bilo potrebno okoli 2400 vojaških vlakov. Skozi Ljubljano je šlo v tem času dnevno okoli 120 vlakov v obeh smereh. Samo za avstrijske čete je bilo treba pripeljati okoli 70.000 konj, da bi se mogla doseči gibljivost čet, posebno topništva, in okoli en milijon granat, od katerih 10% z bojnim plinom. — 54. DI, stran 22. — 55. Ta železnica je bila dovršena šele 18. oktobra in je bila že čez nekaj dni od plazu poškodovana ter potem ni več obratovala. — 56. V prvem napadalnem valu je bil spodnještajerski 26. spp, čigar poveljnik je bil za ta podvig odlikovan s križem Marije Terezije. (OeUIK, VI, stran 526.) — 57. Nemci menijo, da je bilo to pogumno prodiranje med najuspešnejšimi podvigi njihovih divizij v teku vse vojne. (M. Zelenika, Bitka kod Kobarida, stran 41.) — 58. Nemške pehotne divizije so imele takrat v svojem sestavu samo devet bataljonov. — 59. Ena brigada tega kora je pri Livku zadela na levo pobočnico nemške 12. PD, toda poveljnik kora se zaradi goste megle ni mogel odločiti, da to nemško pobočnico — vsega en bataljon — uniči in od grebena Kolovrata izvrši energičen protinapad na 700 m niže marširajočo kolono nemške 12. PD. (ÖULK, VI, stran 543.) — 60. Na soški fronti, ki je bila dolga komaj kakih 50 km, so Italijani imeli okoli en milijon vojakov in čez 5000 topov. Umik te ogromne vojske bi predstavljal celo v mirnem času skrajno težko nalogo v operativnem in tehniškem pogledu. (M. Zelenika, Bitka kod Kobarida, stran 42.) — 61. Breški Jalovec, kateremu je italijansko vrhovno poveljstvo pripisovalo tako veliko važnost, je 7. grupa alpinov zapustila in na njegovem vrhu pustila samo svojo zaščitnico, ko je z le-tega opazila približevanje več sovražnih kolon. (OeUlk, VI, stran 536.) — 62. Ta pomoč je bila potem zmanjšana za eno angleško divizijo. (OeUIK, VI, stran 645.) — 63. Na odseku Bovec—Tolmin, na katerem je bil izvršen preboj, so bile italijanske čete v resnici močnejše: 184 italijanskih proti 159,5 avstr.-nemških bataljonov. Za okrepitev teh svojih čet so Italijani mogli takrat pripeljati nesorazmerno več bataljonov kot Avstrijci in Nemci, ker so razpolagali na vsej svoji fronti z mnogo močnejšimi četami ter z mnogo več topovi in minometalci, a razen tega so bile takrat prometne razmere na njihovi strani mnogo ugodnejše. (M. Zelenika, Bitka kod Kobarida, stran 50.) — 67. Tega dne se je hrabrim bosensko-hercegovskim bataljonom avstrijske 55. PD posrečilo, da kot prvi preokračijo Tagliamento čez porušeni železniški most pri Corminu in da osnujejo prvo mostišče na njegovi desni obali kljub srditim protinapadom nasprotnika. Na ta način so omogočili prehod čez to reko tudi drugim enotam 14. armade. (OeUIK, VI, stran 605 in 606.) — 65. Ta nova fronta se ni bistveno spremenila do razpada dvojne monarhije konec oktobra 1918. — 66. Takrat avstrijska in nemška vojska nista več imeli klasične konjenice (konjeniških divizij na konjih)

zaradi pomanjkanja konj, medtem ko so obstoječe štiri italijanske konjeniške divizije še predstavljale pravo (klasično) konjenico. — 67. Dr. Lavo Čermelj, *La minorité slave en Italie*, Ljub-

ljana, 1938, stran 11. — 68. Poročilo italijanske preiskovalne komisije, II, stran 552. — 69. Moj članek: *Ob štiridesetletnici razpada bivše avstrijske vojske*, *Kronika*, 1958, številka 3.

BESEDA O KRAJEVNEM IMENOSLOVJU

JOSIP MAL

Iz bežne omembe v dnevnem časopisju se je moglo razbrati, da se pripravlja nov geografski leksikon naše ožje domovine. Ta bo izpopolnil in nadomestil *Krajevni leksikon Dravske banovine* (1937), ki ga kljub povpraševanju že dalj časa ni dobili na knjižnem trgu. Ob tej priliki bi opozoril na nekaj stvari, ki o njih sodim, da bi bilo dobro in koristno, če bi uredništvo novega leksikona nekatere upoštevalo, drugi podatki pa bi morda spodbudili naše jezikoslovce k izpopolnitvi in nadaljnjemu raziskovanju.

Kar se tiče krajevnih imen, izpeljanih iz imena cerkvenega patrona sv. Martina, naj bi jih dosledno in v skladu z ljudsko govorico imenovali *Šmartin*, ne pa da so jih — najbrž pod vplivom šole — začeli postavljati v neutrum (*Šmartno*). Henrik Freyer, ki je l. 1846 izdal za svoj atlant tudi še alfabetični seznam vseh krajev in gradov, rabi za večino zadevnih krajev pravilno in prvotno slovensko ime *Shmárten* (*Shmártno* navaja le za *Šmartin* pod *Šmarno goro* in *Šmartin* pri Litiji). Imenik krajev vojvodine Kranjske (1874) pa navaja že zgolj le obliko *Šmartno*, ki jo je potem prevzela tudi dunajska Statistična centralna komisija za svoj Specialni krajevni repertorij. Današnja Podsmreka s cerkvico, posvečeno sv. Martinu, nosi v listini iz l. 1487 še ime *St. Merten bey der Tann*. Morda zaradi številnih krajev *Šmartin* se je pozneje tega kraja pri Dobrovi prijeljo dopolnilno ime Podsmreka. V zborniku »900 Jahre Villach« (1960, str. 471) je dr. Žontar kraj pomotoma enačil s *Šmartinom* ob Savi.

Za vas *Krasce* pri Moravčah ima *Krajevni leksikon Dravske banovine* obliko *Krašce*, ki je pa domače prebivalstvo ne pozna, ker govori vedno in povsod le o *Krascah*, kar izključno uporabljajo tudi moravške farne matrike.

Zadnji čas so manjše vasi po uradni liniji enostavno priključili sosednjim večjim krajem, tako npr. *Hleve* bližnjemu *Plesu* pri Moravčah, *Vahtenberk* pa *Zalogu* pri Moravčah (to krajevno ime je tudi zgodovinsko značilno in povedno), vasi *Goričane* in *Tlačnico* so priključili farni vasi *Peče*, *Sv. Križ* pri Litiji

(nekdaj *Sv. Križ* pri Turnu) je sedaj združen z *Gabrovko*. Takih administrativnih posegov v krajevno nomenklaturu bo še dosti več. Novi leksikon jih gotovo ne sme prezreti, marveč mora nanje vsaj z reklamanto opozoriti. Prav tako je treba opozoriti, da ima *Sv. Gora* danes ime *Zasavska gora*, *Sv. Planina* je novi *Partizanski*, *Rožnik* pa *Cankarjev vrh*, častitljiva *Limbarska gora* je ušla prekrstitvi (*Šlandrov vrh*) zaradi odpora prebivalstva. Pri *Ilirski Bistrici* so dali kraju z novim spomenikom brez potrebe še novo osladno ime »*Hrib svobode*«. Ob rakovniškem gradu pri *Št. Rupertu* na *Dol* je bila do nedavnega *Nemška vas*, imenovana verjetno po nemških doseljencih grajske uprave. Kraj so po zadnji vojni preimenovali v *Slovensko vas* in s tem zabrisali zanimiv in važen kolonizacijski podatek.

Zal se je manija po vedno novih krajevnih imenih tako razpasla, da bo to že velika ovira za natančno in zanesljivo ugotavljanje zgodovinskih dogodkov, ker raziskovalcu ne bo vedno jasno, da je kraj dobil drugo ime in kdaj se je to zgodilo. Zmeda bo zlasti očita pri prekrščavanju mestnih trgov in ulic, kjer so odpravili udomačena in stara zgodovinska imena, v Ljubljani npr. *Špitalske ulice*, *Slo-nove ulice* (v spomin na zgodovinski dogodek sredi XVI. stoletja), *Kolodvorske ulice*, *Pred škofijo* (*Domplatz*), *Kongresni trg*, *Za zidom*, prvotno in udomačeno ime *Trimostje* spreminjajo zadnji čas v razvlečeno in okorno *Tromostovje*, stare »nasipe« ob Ljubljani so spremenili v »nabrežje«, starodavna *Večna* pot naj dobi po fašističnem vzorcu datumsko ime, uvedli so kar tri trge revolucije (*Trg revolucije ob Zvezdi*, *Trg francoske revolucije* in še *Trg revolucije ob novih »pagodah«*). V tem se kaže morda tudi vpliv prišlekov, ki niso s svojim bistvom povezani z razvojem in zgodovino mesta. Čisto drugače se kaže domoljubna povezanost in zakoreninjenost z mestom pri ponosnih *Dubrovcanih*, ki niso spremenili niti enega svojih starih uličnih imen. Mi pa kar tekmujejo z izmišljanjem novotarij, pa bo veljalo za nas staro reklo: kdor zaničuje se sam...